

Debatt om löntagarfonder i tidskriften Fjärde Internationalen

Innehåll

Debatt: SAP och löntagarfonderna.....	1
Tom Hansson och Per Reichard: Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken	2
Göte Kilden och Gert-Inge Johnsson: SAP och löntagarfonderna	25
Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson: LO-byråkratins löntagarfonder ett dödligt hot mot fackföreningsrörelsen	38
Arne Jarrick och Per Reichard: Kollektivkapitalism eller barbari	54
Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson: Den europeiska revolutionen är nödvändig – och möjlig!	76

Uppföljning av denna debatt:

[Löntagarfonder - rörelse kontra politik](#), av Per-Erik Wentus och Roy Karlsson. En tillbakablick på striden om löntagarfonder i slutet av 70-talet och början av 80-talet. Författarna är kritiska mot det sätt på vilket ”vänstern” förhöll sig till det hela.

Från *Fjärde internationalen* 3-4/1976

Debatt: SAP och löntagarfonderna

Meidners löntagarfonder har visat sig bli en av de stora debattfrågorna i svenskt politiskt liv. För SAP/LO har de medfört en framtoning av den röda profilen som många trots upplöst mot klassarbetets blåviolettera bakgrund. För borgarklassens representanter framhålls de allt oftare som tecken på socialdemokratiskt maktspråk: I årets val ses de som socialiserings-spökets främsta attribut.

Men vad är fonderna egentligen? Vilken politisk funktion har de? Leder de till ökad löntagar-makt? Och om vi svarar nej på den frågan: Kan den föreslagna konstruktionen förändras så att fonderna medför ökat inflytande för arbetarklassen? Diskussionen om förslaget till Meidner-fonder äger nu inte bara rum i socialdemokratisk press – se t ex *Tiden* nr 2/76, 3/76 och 4/76. Också längre ut till vänster inser man nödvändigheten av mer inträngande analyser av förslaget och dess roll i ett ekonomiskt och politiskt sammanhang. Se *Zenit* 2/76. Förslaget till löntagarfonder vidgar också frågeställningarna. Det reser frågan om socialdemokratins och reformismens karaktär.

I *Fjärde Internationalen* kommer vi att påbörja en debatt om ovanstående, en debatt som vi till en början kommer att koncentrera till löntagarfonderna och socialdemokratins förhållande till dessa, för att därefter förskjuta tyngdpunkten till en diskussion om socialdemokratins historia och karaktär. Slutligen hoppas vi kunna komma ännu längre och knyta an till de problem som bl a restes i *Fjärde Internationalen* nr 1/76 – ”Portugal, socialdemokratins och den svenska revolutionen” – och därigenom förfina vår taktik gentemot SAP och reformismen. Den sistnämnda diskuteras kontinuerligt i KAF, vilket säkerligen kommer att sätta sina spår i vår tidskrift. Men vi välkomnar och uppmuntrar också bidrag från andra politiska organisationer, grupper och personer.

Den första artikeln är ett bidrag från kamrater som inte är medlemmar i KAF. De två kamraterna tillhör ”Socialistiska Studiegruppen”, en grupp som för halvannat år sedan lämnade KFMLr:s politik och dess studentförbund i Stockholm. Utifrån en genomgång av socialdemokratins karaktär och de problem som den svenska kapitalismen idag står inför argumenterar kamraterna för att vi bör stödja förslaget till löntagarfonder. Fonderna speglar den ”socialistiska reformism” som idag växer i styrka som ett resultat av kapitalismens ökade krav på planering och statliga ingrepp. Att avvisa förslaget innebär bara att vi ställer oss utanför de breda arbetarmassornas aktivitet och inte förmår anknyta till de frågeställningar och diskussioner som idag är aktuella på arbetsplatserna. Artikeln är således mycket kritisk mot KAF:s nej till fonderna – se bakgrund, ställningstaganden och debatt i *Internationalen* nr 12-15/76.

Medlemmar i KAF förbereder nu ett svar som kommer att publiceras i nästa nummer av *Fjärde Internationalen*.

Redaktionen

Tom Hansson och Per Reichard: Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken *

Det av Rudolf Meidner presenterade förslaget till löntagarfonder har, med några få lysande undantag, avvisats av den samlade svenska vänstern, inklusive KAF, såsom varande tillkommet för att stärka kapitalismen, stävja arbetarklassens självständiga kamp och knyta upp den till det rådande systemet genom ett ökat ansvarstagande från fackföreningarnas och arbetarklassens sida för den kapitalistiska produktionen. Dessa argument är, vilket vi ska visa längre fram, totalt missvisande vad gäller förslagets innehåll och dess eventuella följder. Inte desto mindre säger dock argumenten en del om den svenska vänsterns oförmåga till analys av arbetarklassen och reformismen, och som en följd av det: misslyckandet med att utforma en taktik gentemot socialdemokratin. En taktik som förmår anknyta till arbetarklassens rådande medvetenhet och samtidigt flytta fram dess positioner. Låt oss studera detta fenomen närmare:

Vänsterns ständiga vacklan

Bilden av kommunisternas och vänsterns hittills förda politik, är en bild av ständig vacklan mellan dogmatism/sekterism och reformism. En vacklan som bottnar i svårigheten att förankra den ”revolutionära” politiken i arbetarklassen. Detta problem är f. ö. inte isolerat till Sverige utan återfinns i hela den högindustrialiserade världen.

Historiskt sett har den resulterat i att man antingen har fört en i ordets mest extrema bemärkelse ”revolutionär” politik, i huvudsak propaganda, som inte medfört något annat än isole-ring från arbetarklassen, åtminstone från den del som befunnit sig i produktionen. Ett exempel på detta är 30-talets ”Klass mot klasspolitik”. Eller också har man tagit skeden i vacker hand, och själv accepterat att föra en reformistisk politik, vilket i och för sig gjort politiken mer attraktiv ur arbetarklassens synvinkel, men fortfarande inte löst problemets kärna: Detta att föra en politik som samtidigt som den anknyter till den rådande medvetenheten inom arbetarklassen, också förmår att via sitt vidare perspektiv flytta fram klassens positioner i riktning mot socialismen. KAF för idag visserligen inte en politik av utpräglad ultravänsterkaraktär, och är ej heller reformistiskt, men organisationens ställningstaganden tenderar likväl att pendla mellan dessa extremer, med klar slagsida åt det sekteristiska hållet. Ett exempel är ställningstagandet till löntagarfonderna, ett annat i förhållande till militärbudet.

Är arbetarklassen en ”objektivt revolutionär klass”?

Det hör till marxistisk dogmatik att hänvisa till arbetarklassens egentligt revolutionära karaktär, och en sådan karakteristik av klassen står bara i vägen för utvecklandet av en korrekt och framgångsrik taktik. Visserligen är arbetarklassen skiktad, och det finns revolutionära arbetare, men klassen som helhet är inte revolutionär. Vad menar vi med ett sådant påstående?

Om arbetarklassen vore revolutionär återstår det att förklara varför den aldrig gjort revolution i de länder där den varit stor, koncentrerad och välorganiserad. En förklaring i linje med följande brukar vara vanlig: ”borgarna har pengar och hela den ideologiska apparaten, deras indoktrinering håller tillbaka det proletära klassmedvetandet”. Detta förefaller oss grovt förenklat. Arbetarna har bildat egna intressepartier, egen press och stått fast vid dessa landvinningar. Den har däremot aldrig brutit banden med bourgeoisin. Att detta skulle vara resultatet av en medvetet planerad svindel eller av ”spontant” anammade av ”borgerliga värderingar”, trots att dessa står i motsats till det egna ”klassintresset” verkar orimligt, i så fall torde detta klass-

---

* Anm. I artikeln ingick diagram som ej medtagits här. Deras placering markeras dock i texten – *Red*

intresse inte vara en särskilt dominant egenskap hos klassen. Trots detta fortsätter kommunister att resonera som om klassintresset var en latent egenskap som bara måste "förlösas", och detta antas i allmänhet ske genom en social kris av något slag. Nåväl, erkänner då alla att arbetarklassen inte är en revolutionär klass under kapitalismens normala skeden, men att den blir det bara i revolutionära situationer? Om så vore kunde diskussionen kanske bli mer fruktbar, den diskussion som behandlar strategin fram till detta magiska ögonblick. Men vi tror inte ett sådant resonemang slagit rot, och detta av den anledningen att mycket få diskuterat explicit omkring orsakerna, de grundläggande anledningarna till att detta något "bisarra" klassintresse inte visar sig inom några dominerande delar av klassen under den dagliga kampens gång,

Arbetarklassen bär inte upp något produktionssätt. Den är en produkt av kapitalismen, och äger sitt existensberättigande som borgarklassens motpol, som producent åt kapitalet. I motsats till revolutionära klasser under historiens gång kan arbetarklassen inte börja bygga ett nytt samhälle medan det gamla består, dess ekonomiska intressen kommer därför aldrig att (i den bemärkelsen) stöta på motståndet från de ramar den borgerliga politiska makten sätter upp, såsom var fallet med bourgeoisin gentemot feodaladeln. Arbetarklassen har av marxister tilldelats rollen som förlösare av de krafter som så småningom ska förrinta hela klassamhället, men har inte utrustats med de egenskaper som krävs för att detta ska kunna ske spontant. Den står i motsatsställning till kapitalet, men motsättningen arbete-kapital är inte i sig någon grund för revolutionärt medvetande, utan leder bara till den ständiga inomkapitalistiska kampen om produktionsvärdets fördelning mellan polerna och om de villkor under vilka produktionen sker.

Arbetarklassen saknar således på den ekonomiska nivån skäl att vara revolutionär. Den kan enligt vår mening därför inte betraktas som en "objektivt revolutionär klass". Visserligen är den ekonomiska nivån endast bestämmande "i sista hand", men om det på denna nivå inte finns något konkret att ta på som pekar på revolutionära inneboende egenskaper, finns inte heller skäl att kalla klassen revolutionär.

Den inomkapitalistiska kampen ger arbetarna som klass däremot aldrig upp (annat än under fullständig underkastelse under maximal repression). Denna kamp förs som det primära, och är direkt förankrad i arbetarklassens uppkomst, historia och ekonomiska status under kapitalismen. Denna kamp, och det som hör till den utgör arbetarklassens klassintresse i objektiv bemärkelse. Lenin skrev om detta i sitt "Brev till det Norra Förbundet" år 1902: "Paragraf två börjar med ett extremt.... farligt påstående: 'eftersom socialismen är proletariatets klassintresse'. Dessa ord identifierar.... socialismen med 'proletariatets klassintresse'. Och denna identifikation är *absolut felaktig* .... (den) kan accepteras bara om begreppet 'klassintresse' tolkas på ett *extremt brett* sätt."¹ Detta är enligt vår mening en av hörnstenarna i leninismen, och en av de viktigaste orsakerna till att Lenin så småningom började utveckla sina tankar om den proletära enhetsfronten.

Arbetarklassens position som kapitalets motpol ger upphov till en reformistisk inställning i klassen. Denna reformism vill förbättra de betingelser under vilka kampen om produktionsresultatet sker, och den har i sin tur två viktiga sidor vi måste analysera. Dels existerar en *borgerlig reformism* som tar sin utgångspunkt (mer eller mindre medvetet) i kapitalismens spontana utveckling, och som egentligen effektuerar vad den borgerliga staten strävar efter. Ty i kapitalismens utveckling ligger förbättrade positioner för arbetarklassen, inte misär och undergång. Dels existerar vad vi vill kalla en *socialistisk reformism*. Denna är socialistisk så till vida som den drömmer om ett nytt samhälle, men detta gör den på ett spontant och inom-

---

¹ Lenin, *Collected Works* bd 6 sid 163. Moskva 1964

kapitalistiskt sätt. Den vill ha en kapitalism utan avigsidor och kapitalister, och förnekar revolutionens nödvändighet. Denna socialistiska reformism finns även den förankrad i produktionssättet självt, i motsättningen mellan arbete och kapital. Eftersom vi lägger stor vikt vid distinktionen mellan dessa två typer av reformism vill vi precisera innehållet i den socialistiska reformismen:

- 1) Arbetarna har intressen som skiljer sig från kapitalisternas, och ska kämpa för dessa intressen.
- 2) På lång sikt kämpar arbetarna för en samling reformer som avskaffar kapitalisterna och kapitalismens avigsidor.
- 3) Den samhällsomvandling som eftersträvas är inte våldsam utan successiv och ”demokratisk”.
- 4) Det socialistiska samhället fungerar solidariskt, och är jämlikt. Arbetarna och folket styr produktionsenheterna. Kapitalisterna är utsugare och behövs inte.

Längre än så sträcker sig inte medvetenheten. Denna form av socialism finns ofta programmatiskt hos de socialdemokratiska partierna, men detta innebär i praktiken inte någonting annat än att den socialistiska reformismen erkänns som ”önskan”, men att den alltid underordnas sin borgerligt reformistiska bundsförvant. Inom arbetarklassen finns dock skikt som på allvar bär vidare den socialistiskt reformistiska traditionen. Med skärpta klasskampsförhållanden, breder just denna medvetenhet ut sig, och varje bredare ”revolutionär medvetenhet” kommer att passera sitt socialistiskt reformistiska stadium.

Blir arbetarklassen aldrig revolutionär?

Att arbetarklassen inte är en revolutionär klass innebär inte att vi ger upp hoppet om en revolution, tvärtom ger det oss nytt hopp eftersom vi utifrån en medvetenhet om objektiva förhållanden så småningom kan anvisa en ny form av taktiskt tänkande. Delar av arbetarklassen kommer att bli medvetet revolutionär, men säkerligen bara en liten minoritet. Majoriteten kommer i bästa fall att i en revolutionär situation ha en socialistiskt reformistisk medvetenhet. Har den det kommer revolutionen att hänga på det subjektiva momentet, det vill säga på partiets förmåga att genom kampen för konkreta reformkrav föra klassens massa i konfrontation med kapitalismen, så att revolutionen följer som en logisk reform, som en nödvändighet för att förverkliga de reformistiska målsättningarna. Arbetarklassen blir enligt vår mening aldrig medvetet revolutionär, den kommer att agera revolutionärt därför att dess reformistiska medvetande och intresse kräver så.²

Exemplet Sverige – socialdemokratins uppkomst³

I mitten på 1800-talet bildades de första fackföreningarna som ett resultat av arbetarnas spon-

² Diskussionen sträcker sig här inte över till förhållandena vid övergången till socialismen.

³ Följande litteratur har använts under detta avsnitt:

K-Å Andersson: *Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom*, Röda Häftet 25, Sthlm -74.

K Bäckström: [Arbetarrörelsen i Sverige del 1](#) och [del 2](#), Sthlm -71

A Danielsson: *Revolution och reform*, i urval av Alsterdal/Sandell, Sthlm -71.

Hentilä: [Orsaker till reformismens genombrott i svensk socialdemokrati](#), Arkiv nr 5. Lund.74.

G Hultén: [Arbetsrätt och klassherravälde](#), Sthlm -71.

Johansson/Nilsson/Olofsson: [Socialdemokratin och arbetarklassen](#), Zenit 40, Sthlm -75.

J Lindhagen: *Socialdemokratins program 1890-1930*, Karlskrona -72.

Socialistisk debatt: Från Palm till Palme (antologi), Sthlm -72.

H Tingsten: *Den svenska socialdemokratins idéutveckling del 1*, Sthlm -67.

Typografernas fackförening (minnesbok) samt *Typografiska föreningen i Stockholm 1846-1946*.

tana medvetenhet att kämpa för sina intressen. Dessa första fackföreningar bestod till största delen av yrkesskickliga arbetare som t ex typograferna och utgjorde det som vi brukar kalla för arbetararistokratin. Det var denna aristokrati som kom att ange tonen för och också så småningom utgöra ledningen i fackföreningsrörelsen. Även om dessa fackföreningar hade vissa politiska målsättningar, t ex kravet på rösträtt så var de dock i allt väsentligt uppknutna till liberalismen och kunde genom sin karaktär av yrkesprotektionistiska korporationer inte verka som några verkliga kamporganisationer. Sådan var situationen när socialdemokratien i början på 1880-talet kom till Sverige.

De första socialdemokratiska föreningarna utgjorde visserligen ett hot mot liberalismens idéer genom att de stod för en politisk lösning på arbetarklassens problem och på sikt innebar en attraktionspol. Men genom dess karaktär av intellektuella organisationer, med avsaknad av arbetarbas, förblev de ända till sekelskiftet isolerade från den kamp som fördes av arbetarklassen. Den svenska arbetarrörelsens uppsving hade visserligen stor betydelse för socialdemokratins uppkomst, men utan den nödvändiga arbetarbasen stod socialdemokratien opåverkad av arbetarklassens spontana reformistiska ideologi och ekonomism och kunde genom detta bibehålla sina ursprungliga revolutionära ideal och ståndpunkter. Inte nog med detta, socialdemokraterna motarbetade också aktivt en förening mellan arbetarrörelsens politiska och fackliga grenar. Man nedvärderade strejkkampens betydelse och menade att socialisterna istället för att som arbetarklassen kämpa inom kapitalismens ramar, borde inrikta sig på att avskaffa utsugningen som helhet.

Det som möjliggjorde socialdemokratins förening med reformismen var flera saker. Dels såg man den orättfärdiga distributionen av det ekonomiska överskottet som *huvudfrågan*. Den tryckte ner proletariatet i armod, skapade arbetslöshet och ledde så småningom oundvikligen fram till den slutgiltiga krisen. Arbetarklassen kunde inte förbättra sitt läge under kapitalismen och till följd av den spontana utvecklingen skulle kapitalismen avlösas av socialismen. Detta perspektiv utgjorde en bra grund för en solid reformism, när det visade sig att det förhöll sig på det rakt motsatta sättet: att arbetarklassen faktiskt kunde uppnå avsevärda förbättringar, dels genom just kapitalismens spontana utveckling och dels genom sin egen fackliga kamp. Visserligen sker det successivt en radikaliserings av de socialdemokratiska programmen från 1882 och till det första partiprogrammet 1897 vad gäller nödvändigheten att ersätta kapitalismen med socialism. Men genom sin prioritering av fördelningsfrågan och genom sin deterministiska syn på samhällsutvecklingen, var en reformistisk lösning lika möjlig från början som en revolutionär.

Men en förutsättning för ett parti att kalla sig arbetarparti, är att det också förmår attrahera denna klass. Omkring 1885, då partiet endast hade ett hundratal medlemmar, övergav man den tidigare självpåtaga isoleringen och gav sig under ledning av August Palm ut i kamp med liberalerna om inflytandet i fackföreningarna. Liberalerna fick redan 1886 se sig besegrade och fackföreningarna fick en socialdemokratisk ledning. Detta fick givetvis till följd att fackföreningarna och därigenom arbetarna kom att påverkas av partiets socialistiska idéer. Men, och detta är det väsentliga, fackföreningsrörelsens medlemsmassor utsatte också partiet för påverkan, genom att dessa till skillnad från de tidigare ledande socialdemokraterna inte var inriktade på några sociala omvälvningar. De hade anslutit sig till socialismen av reformistiska skäl och möjliggjorde genom detta en smidig övergång till en mera konsekvent reformism. Ytterligare faktorer som underlättade denna övergång och bidrog till den politiska passiviteten var att de tongivande yrkesskickliga förbunden var emot strejkkampens användande, och genom detta bromsade en militant ekonomisk kamp, samt att det kan ifrågasättas om den

svenska arbetarklassen överhuvudtaget var politiskt aktiv i någon nämnvärd utsträckning, ens redan då. Besöksfrekvensen på fackföreningsmötena talar för att den inte var det.

Vi har alltså sett hur reformismen hela tiden funnits som en beståndsdel hos arbetarklassen och hur den påverkat dess politiska ledning till att acceptera samma reformism som grundläggande ideologi. Den gamla devisen om ”ledarskapets förräderi” är här tillämplig, men i *omvänd* bemärkelse! Det är ledarnas reformism som är ett resultat av arbetarmassans! Det är arbetarklassen som ”förrätt” sig själv!

Reformismens seger och sedan?

Reformismens befastande genom anslutningen till arbetarmassorna och genom den kapitalistiska utvecklingens vederläggning av vulgäruppfattningen av marxismen, gjorde att socialdemokratin mer och mer kom att inrikta sin verksamhet på att åstadkomma omedelbara ekonomiska förbättringar för arbetarklassen. På det politiska planet koncentrerade man sig på rösträttsfrågan som det övergripande målet och var där villig till allehanda kompromisser med borgerliga partier för att uppnå detta. När så förslaget om kollektivanslutning efter protester från de små fackförbunden segrade, började arbetarmassorna att strömma till partiet vilket gav SAP den nödvändiga väljarbasen för dess totala konvertering till ett parlamentariskt rösträttsparti. Partiledningen utvecklar därigenom en allt mer byråkratisk hållning till arbetarnas kamp och manifesterar denna utveckling genom att avsiktligt leda storstrejken 1909 till nederlag. Socialdemokratin har nu befast sin position som ett borgerligt reformistiskt massparti, ett parti som så småningom skulle bli och fortfarande är statsbärande.

Socialdemokratin och staten

Därmed är vi inne på en annan för denna diskussion väsentlig fråga. Det som ligger till grund för socialdemokratin långa regeringsinnehav i Sverige är just det faktum att socialdemokratin på samma gång som den tillvaratar arbetarklassens intressen också på ett ”utmärkt” sätt förmår främja kapitalismens långsiktiga intressen. Att den svenska arbetarklassen tack vare den socialdemokratiska politiken har en hög standard går inte att förneka, lika lite som vi kan förneka att socialdemokratin förmodligen är den mest framsynte administratören av kapitalismen. Genom att förvalta dessa båda intressen kommer socialdemokratin att fungera som en *sammansmältning* mellan staten och arbetarklassens reformism. Socialdemokratin är fortfarande programmatiskt ansluten till socialismen, men som en förutsättning för att den ska kunna uppnås, ser man just bibehållandet av statsmakten som det huvudsakliga redskapet i omvandlingen av det kapitalistiska produktionssättet. Och oavsett vad vi tycker om detta, är det också paradoxalt nog just där, i den kapitalistiska staten, som vi kan skönja det kommande samhällets avspeglning. Där och ingen annanstans!

Vad innebär då detta? Genom kapitalismens enorma expansion, explosiva utveckling av produktivkrafterna och första historiska försök att åstadkomma någon form av demokrati (om än under klassherravälde) skapas betingelserna för en högre samhällsform. Dessa betingelser blir så småningom allt mer ett behov, något den spontana utvecklingen är tvungen att anpassa sig till. Genom staten avspeglas den tilltagande socialiseringen (det vill säga församhälleligandet) av produktionen, behovet av planering, behovet av generell utbildning, av förening mellan teoretisk kunskap och praktik osv. För den svenska staten har detta varit exceptionellt tydligt under de senaste tio åren (ökad samhällelig inblandning i det ekonomiska livet, reformer av utbildningsväsende, reformering av gammalmodig lagstiftning exempelvis vad gäller familjens och äktenskapets roll osv). Denna återspeglning eller reflex av vad som komma skall är tillräckligt förvriden för att kunna anpassas till de nuvarande dominerande produktionsför-

hållandena, men detta hindrar den inte från att skapa djupa förändringar och positivt återverka på klasskampen. Vi ska längre fram titta närmare på hur detta går till och vad detta får för konsekvenser för kommunisternas agerande. Vi nöjer oss därför med att konstatera att staten i de högt utvecklade kapitalistiska länderna, genom denna utveckling, fyller funktionen av ”förebådare” av det framtida samhället. I dessa länder kommer den kapitalistiska utvecklingen att föra reformistiska och revisionistiska partier till makten. I Sverige är detta sedan länge ett faktum och helt följdriktigt är också den svenska kapitalismen den i detta avseende mest avancerade.

Det bör slutligen betonas att SAP inte är att betrakta som ett borgerligt parti i största allmänhet utan ett reformistiskt borgerligt parti som, genom sin historiska traditionsmässiga koppling till de socialistiska idéerna och inte minst genom sin karaktär av massparti med en arbetarbas är tvunget och har intresse av att föra fram avskiljande och ”bärande” frågor för att inte framstå som ett bland många borgerliga partier. Tidigare har det gällt ATP-striden. Idag gäller det debatten om Meidners löntagarfonder.

Den svenska situationens säregenhet

Den traditionella synen på socialdemokratin som ett ”borgerligt arbetarparti” som köpts med imperialistiska överprofiter, förhindrar en konkret analys av de reella betingelserna för socialdemokratins dubbla segrar, inom arbetarklassen och som statsbärande parti under kapitalismen. I motsats till folkfronten kan socialdemokratin bestå som fenomen med bibehållande av en stabil kapitalism, eftersom den dels har arbetarklassens stöd, dels ett program för fortsatt kapitalistisk utveckling. Folkfronten, som är en produkt av den sociala krisen och den skärpta klasskampen, befämjar fortsatt klasskamp, men denna måste antingen överflygla fronten själv, eller kväsas. Och när klasskampen undertrycks rycks betingelserna för fortsatt folkfront undan.

Socialdemokratin har blivit statsbärande parti efter långvarigt och tröget reformarbete, och när den borgerliga statsapparaten krävt förnyelse av ett slag de traditionella borgarpartierna ej kunnat prestera. I Sverige kunde detta ske tidigt, och med stor framgång, och den svenska utvecklingen har blivit normgivande internationellt, både för socialdemokratiskt och öppet borgerligt styrda statsapparater. Anledningen till denna tidiga föregångsroll måste sökas i en kombination av avancerad kapitalism och lågt utvecklad öppen proletär klasskamp. Medan den avancerade kapitalismen ställde krav på ökad statlig interventionism, kunde klasskampen inte hota borgerligheten som helhet. Den skulle därför inte komma att underblåsas av ”de nya tongångarna”, såsom skedde där folkfronten presterade ett reformistiskt program av mer ospecifikt slag.

Precis som denna kombination av faktorer under trettioalet lade grunden till den svenska socialdemokratins föregångsroll, kan den idag låta samma socialdemokrati presentera ännu mer långtgående statsinterventionistiska lösningar, återigen på ett vida mer genomtänkt och utvecklat sätt än broderpartierna. Det är i denna situation vi måste gripa in, väl medvetna om de problem vi har att lösa.

Problem och tendenser

För att förstå förslaget om löntagarfonder, och hela den nuvarande socialdemokratiska debatten, måste vi se dels vilka problem socialdemokratin har att brottas med, dels vilka tendenser i tiden vi har att räkna med.

1. Det fasta kapitalets tillväxt

Den moderna kapitalismen uppvisar speciella karakteristika både vad gäller ekonomiska tendenser, och klassernas inbördes förskjutningar.⁴ Sedan mitten av 1960-talet växer inte längre den svenska mervärdeproducerande arbetarklassen ens i absoluta tal:

[kurvdiagram]

Istället tenderar den s k offentliga sektorn, med sina tjänstenärningar att sluka överskottet på arbetskraft, parallellt med en strukturell ökning av arbetslösheten.

Orsaken till denna utveckling är att arbetare successivt ersatts med fast kapital, detta för att nedbringa produktionskostnaderna (där lönerna utgör en avsevärd del) och som ett resultat av den nationella och internationella konkurrensen. Tendensen har naturligtvis funnits under lång tid, vilket avspeglas i ekonometriska analyser av olika produktionsfaktorers betydelse för produktionsökningen, men har accelererat under efterkrigstiden.

[stapeldiagram, Olika produktionsfaktorers bidrag till konsumtionsökning⁵]

[kurvdiagram, Kapitalinsats per arbetstimme⁶]

Det fasta kapitalet utgör inte merparten av det vi som marxister benämner konstant kapital, en väsentligt större del utgörs av råvaror vilket framgår om vi jämför avskrivningar per arbetare och år med råvarukostnaderna: 1970 kostade råvarorna ungefär 63 000 kronor och avskrivningarna värderas till cirka 4 000.⁷ Med tanke på prisutvecklingen har denna tendens förstärkts.

Trots detta är behovet av nytt fast kapital inte negligerbart, främst eftersom det i allmänhet rör sig om stora engångskostnader som måste finansieras, vilket kräver investeringsmöjligheter samt risktagande. Dessutom utvecklas det fasta kapitalet i ”vågor”, så till vida att det har en viss livslängd, och med jämna mellanrum måste förnyas.

Beräkningar från början av femtiotalet visar på en livslängd för maskinerna på 30-35 år.⁸ I början av sextiotalet tycktes en viss förkortning ha ägt rum till 28 år, och samtidigt visades att hela 45% av maskinerna som utrangerades ej var nedslitna (de var bara inte längre ekonomiskt eller ”moraliskt” gångbara).⁹ En senare 60-talsstudie antyder ytterligare förkortning av livslängden¹⁰, och i bilagan till långtidsutredningen 1970 finns en beräkning som tyder på en förkortning till 20 år.¹¹ En tabell visar också att reinvesteringskvoten (reinvesteringarnas andel av nettoinvesteringarna) som visar hur stor del av investeringarna som bara åtgår för att ersätta utrangerat kapital, ökat från 17% 1951-55 till hela 47% 1966-69.¹² Detta innebär att nästan hälften av investeringarna är ”konservativa”, det vill säga upprätthåller tidigare realkapitalnivå. Anledningen till denna tendens bedömer vi som tvåfaldig: dels den successivt avtagande livslängden för realkapitalet, vilket är ett resultat av den stegrade konkurrensen med åtföljande ”moralisk” förslitning, samt av den tekniska utvecklingens acceleration, dels

⁴ B Arwidsson m fl: ”Grupparbete i regional planering”, Teknis Sthlm -74. Bearbetning av *SOS:industri*.

⁵ Yngve Åberg: *Produktion och produktivitet i Sverige 1861-1965*, Uppsala -69. Sidan 71, figur av oss.

⁶ SOU 1971:5 (fram till 1970) sid 241, samt SOU 1975:88 (till 1975). Kurvan framräknad och konstruerad av oss.

⁷ Beräknat på *SOS:industri*.

⁸ SOU 1953:10. cit. efter Wallander (se nät 9) sid 41, not.

⁹ J Wallander: *Verkstadsindustrins maskinkapital*, Uppsala -62. Sid 39-40.

¹⁰ Yngve Åberg: A.a. sid 67-68.

¹¹ SOU 1971: 5 sid 242 (appendix C författat av Lars Lundberg)

¹² SOU 1971:5 sid 243.

att perioden efter kriget innebar en snabb ersättningsperiod vad gäller fast kapital, och som vi ser stämmer det väl med beräkningarna av kapitalets livslängd att man tjugo år senare blir tvungen att ersätta dessa gamla investeringar.

Den ökade kapitalintensiteten, satsningen på stora tunga investeringar, samt de problem som finns inneboende i det fasta kapitalets eget kretslopp har ställt krav på statsapparaten. Detta både i finansieringshänseende, forskningssamarbete, industriella samarbetsprojekt och finanspolitik (investeringsavdrag). Kraven är dock stundtals svåra att uppfylla, i synnerhet när problemen kopplas till en sjunkande räntabilitet.

2. Sjunkande lönsamhet

Lönsamheten inom industrin har visat en svag nedåtgående trend under sextioalet. Beräknar man överskottet av förädlingsvärdet får man ett mått på vad som i litteraturen kallas bruttovinst. Denna i relation till hela förädlingsvärdet visar en stigande tendens.¹³

[kurvdiagram]

En sådan ökning uppvisar inte de indikatorer på profitkvot som de borgerliga analyserna förser oss med utan visar en diskrepans mellan beräknad och realiserad profitutveckling.¹⁴

[kurvdiagram]

Orsaken till diskrepansen mellan beräknad och realiserad profitutveckling ligger säkert i ökningen av övriga utgiftsposter (skulder, reklam och marknadsföring osv). Eftersom profitkvoten dock beräknas före skatt i flera fall bör man också ha i minnet att skatternas andel av förädlingsvärdet sjunkit mellan 1953 och 1971 från drygt tio till knappt fem procent, och att detta ur likviditetssynpunkt torde ha upphävt en stor del av den fallande räntabiliteten, enligt en författare med hela tre fjärdedelar (enbart genom helt legala skattemanipulationer vilka får den reella skattesatsen att ligga långt under den nominella).¹⁵ En sådan utveckling är dock inte möjlig i längden.

Den organiska sammansättningen har beräknad på basmaterial ökat från ungefär 79% (konstant kapital genom konstant plus variabelt) 1952 till 84% 1971.¹⁶ Detta kan knappast förklara den sjunkande räntabiliteten, även om det utgjort någon press nedåt. Utsugningen av de traditionellt mervärdeproducerande skikten inom arbetarklassen ökade under samma tid nog för att kompensera den stigande organiska sammansättningen.

Huvudskälet till den sjunkande räntabiliteten måste sannolikt sökas i ökade kostnader kopp-

¹³ Egna beräkningar utifrån *SOS:industri*. Överskottet = förädlingsvärde minus (avskrivningar, förvaltningspersonalens löner, arbetarlöner).

¹⁴ G Eliasson: *Industrifinansieringen perioden 1950-70*. Sthlm, sid 219. Uttrycker bruttovinst i förhållande till totala intäkter 1951-53, index (högra stapeln).

Norgren/Norgren: *Svensk Industri*, Ystad -70. Sidan 68, bruttovinst i procent av kapitalstocken (procent, vänstra stapeln).

Edgren/Faxen/Odhner: *Lönebildning och samhällsekonomi* ("EFO"), Sthlm -70. Sidan 125. Denna källa fram till -67, därefter SOU 1974:12 sid 93. Bägge kurvorna uttrycker grovt avkastning på realkapital efter kalkylerade avskrivningar och före skatt Procent (vänstra stapeln).

G Eliasson: *Profits and Wage Determination* Sthlm -74, sid 109. Real avkastning på totala tillgångar före skatt, 1950-71. Procent (vänstra stapeln).

Efter 1971 har en viss uppgång, och ånyo en nergång inträtt, enligt vår mening är uppgående dels konjunkturberoende, dels (och till stor del) avhängig regeringens framgångsrika ekonomiska politik under 70-talets första år.

¹⁵ V Bergström: *Kapitalbildning och industriell demokrati*, Uppsala -73, sid 32-34.

¹⁶ Egna beräkningar från *SOS:industri*. Fasta priser.

lade till en skärpt internationell konkurrens vilket ökat avsättningssvårigheterna. Dessutom har arbetarklassen kompenserat sig lönemässigt för både inflation och skattehöjningar (den offentliga sektorns utbyggnad) vilket enligt vissa författare skärpt kostnadstrycket och minskat profitkvoten.¹⁷

Den sjunkande räntabiliteten leder till försök att öka utsugningen, samt till ytterligare satsning på fast kapital. Detta minskar den produktiva arbetsstyrkan, och medför en tillväxt av den offentliga sektorn, vilket dels ökar skattebördan på kvarvarande produktiv verksamhet, dels driver upp inflationen genom improduktiv konsumtion. Om arbetarna sedan i sin tur kompenserar sig för skatte- och prishöjningar, samtidigt som den internationella konkurrensen hårdnar vilket försvårar ytterligare prishöjningar, minskar räntabiliteten ytterligare och vi får en ”ond” cirkel.

Den del av profiten som plöjs ner i företagen kan inte tillåtas minska.¹⁸ Alltså minskar utdelningen till aktieägarna, aktieindex har ökat långsammare än vanliga prisindex.¹⁹ Detta ställer krav på en ny slags aktieägare.

Naturligtvis måste en sjunkande räntabilitet kopplad till en tilltagande komplexitet i produktionen och en ökad investeringstakt medföra finansieringsproblem. Detta avspeglas i graden av självfinansiering inom företagen.²⁰

[kurvdiagram]

Självfinansieringsgraden har minskat vilket knappast förvånar. Och eftersom den dåliga räntabilitetsutvecklingen inte var koncentrerad till små och medelstora företag, utan tvärtom slogs ut över hela företagsgruppen (med undantag av främst de multinationella företagen), är dessa genomsnittssiffror giltiga även för monopolistiskt ägda företag.²¹

Resultatet av den sjunkande självfinansieringen blir naturligtvis skuldsättning. Den finansieringsstruktur som gällt för industrin har sett ut på följande sätt:²²

	Banker och kapitalmarknad	Aktieemissioner	Övrig extern finansiering	Bruttosparande
1951-55	3	4	25	76
1956-60	0	3	25	68
1961-65	12	4	23	54
1966-70	10	3	38	50
1971-75	12	2	43	45

Beräkningarna har givit upphov till en mindre felpost i varje led vilket inte påverkar slutsatserna. Dels ser vi även här det sjunkande interna sparandet, dels ser vi att den huvudsakliga externa lånekällan är den ”övriga” eller den ”grå kreditmarknaden”, vilket innebär förskotts-betalningar samt olika typer av handelsskulder.²³ Kapitalmarknaden har inte ökat sin andel sedan AP-fondernas införande, men dessa har ökat sin andel av kapitalmarknaden från 11%

¹⁷ Se Erik Dahmén: ”Blandekonomin dilemma”. *Ekonomisk debatt* 2/76 sid 112ff.

¹⁸ Se Dencik/Åberg: ”Exploateringen inom svensk industri”, *Zenit* 33, sid 52.

¹⁹ Se Dahmén: A.a. sid 114.

²⁰ Bergström: A.a. sid 26. Kurvan konstruerad av oss.

²¹ Vilket visar sig genom en total avsaknad av korrelation mellan en industribranschs profitkvot och koncentrationsgrad. Egna beräkningar utifrån *SOS:industri*. Samma sak kan man se i SOU 1974:12.

²² H Kjellman/D Nordling: *Industrins finansiering 1955-75*, Sthlm -72, sid 3. För 1970-75 samma författare i bilaga till Industriförbundets ”Industrikonjunkturen våren -76”, sid 199.

²³ Kjellman/Nordling: *Industrins finansiering*, sid 3.

1960 till 55% 1973.²⁴ Detta skulle då utgöra ungefär 6-7% av hela industrifinansieringen, men endast ungefär en tredjedel av AP-placeringarna har varit i det s k näringslivet (resten till stat, kommuner och bostadsbyggande).²⁵

Det statliga finansieringsinslaget är således idag ganska litet, i motsats till vad många ansett sig tro eller ”veta”. Men samtidigt är det uppenbart att den svåra finansieringssituationen kopplad till stora investeringsbehov och sjunkande räntabilitet, ställer krav på samordning och planering.

3. Stark produktionskoncentration

I Sverige har en aktiv politik bedrivits för att understödja och förstärka kapitalismens spontana tendens till koncentration och centralisation av kapital. Detta har resulterat i en mycket kraftig koncentration både absolut sett och relaterat till omvärlden. Detta, och den stora offentliga sektorn (däremot inte statligt industriellt ägande) utgör de främsta kännetecknen på den svenska kapitalismen, och hänger nära samman med den internationella slagkraften och ekonomiska konkurrensförmågan.

Genomsnittlig koncentration för de 20 största anläggningarna i ca 30 branscher i vissa länder, 1950-talet²⁶:

Land	Andel av produktionen (medianvärde), USA=100
USA	100
Storbritannien	131
Frankrike	129
Japan	109
Italien	122
Kanada	221
Indien	189
Sverige	234

En bedömning av den absoluta storleken av koncentrationen ger följande: de 5-8 största företagens andel av tillverkningen på varugrupsnivå var drygt 80% 1970, storföretagens (över 500 anställda) andel av förädlingsvärdet var samma år 73%, vilket var en ökning med 9% sedan 1963.²⁷ Fusionskurvan steg också brant under denna tid, för att mot slutet av 60-talet visa på inemot 300 fusioner per år.²⁸

Denna typ av koncentration skärper problemen med kapitalanskaffning, och ökar riskerna vid nyinvesteringar. För sin funktion är företagen ofta intimt beroende av andra nationella och internationella produktionsenheter. Produktionsstrukturen under ”liberalkapitalismen” är inte anpassad efter en sådan verklighet.

4. Inflation, stagflation

Problemet med inflationen har tidigare inte varit speciellt kännbart för kapitalet, desto mera så för lönearbetarna som tvingats kompensera sig. Så småningom blir inflationen dock ett gissel för samhällsekonomin i sin helhet. Den försvårar i arbetet med ett ”nytt valutasystem”, den

²⁴ Bo-Jonas Sjölander: *AP-fonden och kapitalmarknaden*, Karlskrona -74, sid 13.

²⁵ Sjölander: A.a. sid 15.

²⁶ Söderlund/Bentzel m fl: ”Sveriges Industri”, Sthlm -67, sid 99.

²⁷ Hedemoragruppen (Arwidsson m fl): *Industrins utveckling branschvis under efterkrigstiden*, Teknis, Sthlm -73.

²⁸ SOU 1971:5 sid 42.

minskar möjligheterna att med effektiv lönepolitik minska produktionsanarkin och öka den internationella slagkraften, den förändrar och försvårar länepolitiken då räntan ofta understigit inflationstakten, den ger upphov till spekulation och krascher och den uppammar inte minst socialt missnöje och problem med skattesystem. Idag är inflationen internationellt kopplad till stagnation. Att övervinna inflationen kräver en samordning av effektiva åtgärder både centralt och på företagsnivå. Detta kan idag inte åstadkommas.

5. Ökad internationell konkurrens

Efterkrigstiden har inneburit en snabb utveckling av kapitalismens internationalisering. Den olikmässiga utvecklingen, och den tilltagande strukturella stagnationen har försvårat de problem som direkt sammanhänger med det internationella agerandets organisatoriska ramar, det vill säga kombinationen nationalstatens bevarande – ekonomins internationalisering. För Sveriges del spelar exporten en viktig ekonomisk roll, liksom den internationella produktionen. Bägge har ökat väsentligt snabbare än inhemsk produktion, och den svenska lönepolitiken är delvis uppbyggd kring bevarandet av den exportberoende industrins styrka.²⁹ Under 70-talets första hälft har den svenska ekonomiska politiken i mycket varit inriktad på att stärka den svenska kapitalismens internationella positioner, och man lyckades så väl med detta att den svenska kapitalismen har fått en mycket lugnare konjunkturutveckling än de flesta övriga imperialistländer. I den svenska regeringens perspektiv för att lösa kapitalismens strukturella problem, tillhör ett fortsatt stärkande av exportsektorn, och en målmedveten inriktning på att bygga ut denna, de centrala strategiska länkarna.³⁰ Problemet med den skarpa konkurrensen kvarstår dock, och driver fram en ökad integration eller det under ytan liggande kravet på en sådan.

6. Den offentliga sektorns tillväxt

Om man jämför den offentliga konsumtionen i Sverige, med vad som gäller som genomsnitt för de europeiska imperialistländerna i övrigt, finner man följande:

Offentlig konsumtion i procent av privat konsumtion³¹:

	1962	1970	1973
Sverige	28,2	39,1	43,2
OECD: Europa	22,8	25,3	27,2

Detta avspeglas i skattetrycket i de olika länderna.

Skatter, avgifter, procentuell andel av BNP 1966. Direkta skatter³²:

	Bolag mm.	Fysiska personer
Belgien	1,9	7,2
Danmark	1,1	13,6
Frankrike	1,9	4,6
Kanada	3,8	6,7
Nederländerna	2,7	10,7
Norge	1,6	11,8

²⁹ Enligt den s k EFO (Edgren/Faxen/Odhner)-modellen.

³⁰ Under lågkonjunkturen i början av 70-talet tycks man ha bedrivit en konsumtionshämmande ekonomisk politik, helt mot konstens regler. Enligt vår mening var detta ett medvetet spel för att under de ”svåra åren” stärka exportindustrin, vilket gav resultat under den följande tiden när svensk industri lyckats rida ut efterkrigstidens värsta internationella recession utan att detta nämnvärt påverkat arbetslösheten.

³¹ Jan Bröms: Problemen ligger inom företagen. *Ekon. Debatt* 2/76, sid 129.

³² Norgren/Norgren: A.a. sid 23.

Schweiz	2,3	7,6
Sverige	2,1	18,4
USA	4,6	9,7
Västtyskland	2,3	8,3
Österrike	2,0	10,6

Tendensen till snabbt växande offentlig sektor har varit markant under de senaste årtiondena, och hänger nära samman med den moderna kapitalismen. Medan Sverige inte hade en speciellt stor offentlig sektor i början av 1950-talet (både Storbritannien, Västtyskland, Frankrike, Nederländerna och Norge hade större) har den här växt snabbare än överallt annars.³³ Detta är för oss ett tecken på den avancerade karaktären hos den svenska kapitalismen, men denna tillväxt är inte oproblematiske. En överföring av resurser från industrin till den improduktiva sektorn ökar skattetrycket på befolkningen, och skapar en stor icke-produktiv men konsumerande verksamhet, vilket skärper inflationen. Dessutom ökar riskerna för stagnation av den industriella utvecklingen, om dess kraft inriktas på att bära upp en stor improduktiv sektor, vilket bland annat visas av exemplet Storbritannien. Den nya långtidsutredningen pekar också klart på en omsvängning av tendensen från tidigare: den offentliga sektorn ska bara öka mycket långsamt vad gäller kapitalbildning, förädlingsvärde, andel av totalproduktion, produktivitet och bruttoinvesteringar. Däremot ska den fortsätta att öka vad beträffar sysselsättningen. LU satsar på industriell expansion och ökad export, exportökningen ska industrin stå för.³⁴

Problemet med den fortsatta expansionen av den offentliga sektorn är uppenbart. Dock kan utvecklingen vad gäller ökat centralt engagemang beträffande tjänsteproduktion och sysselsättning svårligen vändas över en natt. Utvecklingen förutsätter en organisatorisk struktur för att få industrin att ta över en del av den offentliga sektorns funktioner, främst vad gäller sysselsättningen.

7. Svårigheter trygga sysselsättningen

Sedan mitten av 60-talet kan man skönja en strukturell ökning av arbetslösheten, dock ej under senare år. Samtidigt har vi sett att den privata sektorn slussat över arbetskraft till den offentliga, och att denna process inte kan fortgå obehindrad. Alternativet är svårt att skissera konkret, sysselsättningsutredningen har dock sitt förslag: ”De förslag som förs fram i betänkandet ställer nya krav på samhällsplaneringen”. Man konstaterar att denna planering ”måste... bedrivs på alla administrationsnivåer i vårt samhälle”. I sitt punktförslag skriver man under ”Sysselsättningspolitisk planering” som tredje punkt: ”Företagen utarbetar i samarbete med fackliga organisationer planer för sin sysselsättning på kort och lång sikt”.³⁵

8. Tendenser

Vi har kort summerat de strukturella problem den svenska (och till stora delar även andra länders) kapitalismen står inför. Dessa kan inte lösas med traditionella medel. Socialdemokratin i vårt land har gått före utvecklingen när det gäller att använda de olika instrument som idag existerar för att modifiera kapitalismens verkningar. Genom en samordnad finans- och penningpolitik har man kunnat påverka det totala efterfrågemönstret och på så vis också slätat ut konjunkturerna, med hjälp av en aktiv arbetsmarknads-, bostads-, jordbruks- och industripolitik har man drivit fram en hög industriell koncentrationsgrad, stor rörlighet hos arbets-

³³ Rolf Zenker: Den offentliga sektorns tillväxt, i E Lundberg (red.) *Svensk finanspolitik i teori och praktik*. Lund -71, sid 82-83.

³⁴ SOU 1975:89 (LU-75) sid 91, 111, 112, 114, 115, 116-17, 118-19, 120,138.

³⁵ SOU 1975:90 sid 263.

kraften samt en smidig övergång till de högsta kapitalistiska formerna.³⁶ Naturligtvis fortsätter man att använda dessa medel, under senare år med sådan finess och förfining att den internationella recessionen nästan inte alls avspeglat sig i ökad arbetslöshet.³⁷

De strukturella problem man idag står inför, och som vi summerat, påverkas inte nämnvärt av en traditionell politik, tvärtom kan utvecklingen påskyndas. Dessa problem ställer nya krav på integration av produktionsenheterna, så att industrins expansion kan ske med bibehållande av hög sysselsättning och med minimala produktionsstörningar. En sådan integration kan inte heller åstadkommas genom en förstatligandepolitik, dels därför att en sådan inte kan mobilisera något bredare stöd vare sig inom arbetarklassen eller inom andra skikt, dels därför att en central struktur av detta slag erfarenhetsmässigt visat sig sänka den produktiva effektiviteten. Av detta skäl växer tanken fram på nya former av integration, och i dessa fall former som omedvetet pekar fram mot mer radikala lösningar av samhällsproblemen. Reformismen får samtidigt delvis ett nytt ansikte, eller återtar i högre grad sitt ursprungliga. I det läget ska vi gripa in, och på sikt vända utvecklingen till vår fördel.

Den kollektiva överbyggnadens återverkningar

På sikt avspeglar överbyggnaden alltid vad som sker i den ekonomiska basen, det vill säga inom produktionen. Den starka tendensen mot centralisering, och inomkapitalistisk kollektivisering av det ekonomiska livet har också givit upphov till reflexer inom överbyggnaden, dels administrativt (lagar, familjepolitik, utbildningspolitik osv), dels ideologiskt (med ett klart accepterande från en överväldigande majoritet av flera av det kollektiva samhällets följder). Överbyggnaden återverkar på alla klasser och skikt. Arbetarklassen påverkas på ett specifikt sätt, eftersom den står i direkt kontakt med produktionen, men det ligger enligt vår mening en fara i att alltför strikt skilja proletariatet från övriga skikt. Arbetarklassen är ej sluten, vare sig socialt eller ideologiskt. Många arbetarbarn lämnar klassen, i synnerhet när den minskar i absolut storlek. Band knyts inom och mellan familjer, band som förenar arbetarklassen med olika mellanskikt, både på gott och ont. En sådan utveckling kan statistiskt studeras och iakttas politiskt.³⁸

Överbyggnaden omstruktureras dock inte med samma hastighet som basen (annat än inom begränsade sektorer). Ideologiskt sker även en reaktionsbildning, med accentuering av det individuella, familjen, kungahuset, samt en överföring av den kollektiva ideologin i nationella former. En snabb omstrukturering av basen kommer att leda till en kraftigare reaktion, vilket kommer att fördröja basens utveckling.

Som kommunister måste vi anknyta till flera viktiga moment i den ”kollektiva ideologin” och utveckla dessa. Vi måste t ex understödja tendensen mot större utbildningsenheter, ett för-samhälleligande av skolan, och vi får inte gå emot en radikaliserings av familjepolitiken (trots att denna syftar till att bidra till arbetskraftens rörlighet). Dessa tendenser kan vi ändå inte stävja, alltså måste vi vända dem till vår fördel. Detsamma gäller ifråga om kollektiviseringen av det ekonomiska livet, så som den kommer till uttryck i de Meidnerska löntagarfonderna.

³⁶ Angående finanspolitikens verkningar se Lars Mathiessen: ”Finanspolitiken som stabiliseringspolitiskt instrument”, i Lundberg: *Svensk finanspolitik*, sid 164 ff, samt V Bergström; Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar, Uppsala -69. Övrig statlig politik finns fint sammanfattad i Eva Henström m fl:

”Urbaniseringen och den statliga politiken i Sverige 1930-1969, Teknis, Sthlm -71.

³⁷ Se *Aktuell Ekonomi* 5/76 (Handelsbanken) samt not 30. Debatt om den statliga politikens syften och effekter i Ekonomisk Debatt 1 resp 3 1973 mellan Lars Mathiessen och Börje Kragh.

³⁸ En sådan analys måtte göras separat. Som statistisk utgångspunkt kan man t ex börja med Låginkomstutredningens kapitel 6 om den sociala rörligheten.

Löntagarfonder – vad är det?

Den uttalade orsaken till att Meidners förslag ställs idag är flerfaldig. Dels har de senaste årens övervinster successivt underbyggt krav på att dessa ska fördelas jämnare och komma fler tillgodo och dels har genom den allmänna debatten om demokrati, ett ökat antal fackföreningar och enskilda arbetare börjat kräva ökad insyn i och del i företagets planering och skötsel. Denna trend avspeglas i synnerhet genom den ökade motionsfloden till de senaste LO- och SAP-kongresserna, bl a motionerna 305,318 och 332 till 1971 års LO-kongress som var den direkta anledningen till Meidners utredning. Samtidigt är löntagarfondsförslaget ett svar på det vi tidigare diskuterat:

kapitalismens krav på ökad planering. I detta sammanhang så framstår också förslaget som extremt politiserat, framför allt om vi jämför det med motsvarande lösningar på den internationella arenan. Av den anledningen är det heller inte underligt att förslaget mött ett sådant ramaskri från borgarna, dess faktiska funktion är ju varken mer eller mindre – konfiskering, trots att ledande socialdemokrater i debattens hetta ivrigt försäkrar att så inte är fallet, ju mer valet närmar sig.

Målsättning

Mera exakt har löntagarfondsförslaget tre mål i sikte: för det första att komplettera den nu så missriktade solidariska lönepolitiken, för det andra att motverka den förmögenhetskoncentration som följer med industrins självfinansiering och för det tredje att öka löntagarnas inflytande över den ekonomiska processen. Detta är exakt så som Meidner etc, själv formulerar det till 1976 års LO-kongress. De ramar man anger för förslaget är förutom uppnåendet av full sysselsättning och fortsatt inkomstutjämning, ett krav på att det ska vara kapitalbildnings-, kostnads-, löne- och prisneutralt. Vi återkommer till detta senare när det gäller den (felaktiga) kritik som riktats mot löntagarfonderna. Huruvida dessa Meidners intentioner verkligen kommer att förverkligas fullt ut, lämnar vi för tillfället åt sidan. Att det dock är den tredje punkten i förslaget som är kardinalfrågan – frågan om makten – står i takt med den fortsatta debatten allt klarare.

Löntagarfondernas konstruktion³⁹

Motiveringen till att man valt aktieäggande som grund för löntagarfonderna är att de tidigare arbetsrättsreformerna inte är tillräckliga när det gäller att fullt ut få inflytande i och påverka produktionsprocessen, samt att detta tillvägagångssätt inte kolliderar med de uppställda ramarna. Och återigen gör sig basen gällande: 90% av deltagarna (18 000) i remissarbetet prioriterade frågan om ägandet, vilket LO inte kan negligera. Det innebär dessutom en helomvändning i den tidigare fackliga och socialdemokratiska politiken. Kortfattat ska löntagarfonder bildas på företag med minst 50 anställda (vilka företag som utesluts är ej beslutat). En del av företagets vinst – 20% – avsätts till fonden i form av aktier, genom riktade obligatoriska löntagaremissioner. Att vinsten används som beräkningsgrund, beror på att man då får ett direkt samband mellan fondens tillväxt i det enskilda företaget och företagets expansion genom självfinansiering. Att detta också lämnar utrymme för kapitalisterna att motarbeta fonderna är givet. T ex genom avskrivningar, samgående av flera aktieägare osv, vilket med olika metoder måste motverkas. Fonden ska alltså öka sitt aktieköp år från år då kapitalbildningen är kollektiv och inga vinstandelar utbetalas. Det lilla överskott som dock blir kan t ex användas till facklig verksamhet, utbildning osv.

³⁹ Se Meidners m fl rapport till LO-kongressen, *Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder*, Lund -76.

Själva fondernas utseende: central, lokal, regional etc, är ännu inte spikat, men vad gäller den tid det tar tills företagen övergår i facklig ägo, så beror det givetvis på vinsten. Som exempel skulle i ett företag där vinsten är 20% detta inträffa efter 20 år (vid 20% avsättning). Detta gäller dock absolut majoritet, vilket säkert aldrig kommer att krävas. Detta är Meidners egen beräkning och oavsett denna är det faktum att fackföreningarna inom en snar framtid kan komma att stå som ägare till de 200 största företagen.

Löntagarfonderna är ingen ”främmande kropp”

Löntagarförslaget kan endast förstås som en återspeglning av de krav tiden ställer på den avancerade kapitalismens statliga förvaltare. Som tidigare måste socialdemokratin gå före, eftersom den kan förena det sociala trycket från statsapparaten med sin sociala bas, åtminstone partiellt. Den svenska kapitalismen med sin höga utvecklingsnivå och utvecklade klasskamp går allra först.

Orsaken till förslaget har vi belyst – de strukturella problemen kräver likaledes strukturella lösningar. SAP skriver i sin kongressrapport om näringspolitiken: ”dagens problem ställer krav på helt andra mått av planering och långsiktighet än vad som hittills varit förekommande”.⁴⁰ I sin brevväxling med Brandt och Kreisky skriver Palme: ”Frågeställningen kan inte få bli om vi ska ha mer planhushållning och om vi ska ha mer demokrati i det ekonomiska livet utan i stället hur denna planhushållning ska byggas upp...”.⁴¹ Oavsett vad vi anser om de borgerliga reformisterna i övrigt, så har de en god förmåga att på ett tidigt stadium inse vad som komma måste.

Denna utveckling är naturligtvis inte ”i sig” en ”övergång” till ett ”mer socialistiskt” samhälle. Men dess nödvändighet avspeglar ändå att vi närmar oss den reella punkt där kapitalismen inte längre kan existera med bibehållande av sina grundläggande karakteristika.

Utvecklingen mot en slags ”kapitalistisk planhushållning” är nödvändig, den kan vi inte vända på. Vi är inte heller starka nog att driva igenom alternativa förslag, dessa har inget som helst stöd inom bredare klasskikt. Alltså måste vår taktiska diskussion ta en av två former: antingen propagerar vi emot förslaget, och har inget praktiskt inflytande, liksom vi ställer oss vid sidan om både utvecklingen och de socialistiskt reformistiska arbetare som måste få pröva sin väg, eller så utnyttjar vi det för att utveckla dess fördelar.

Enligt vår mening måste vi göra på det sistnämnda sättet, invändningarna mot ett sådant förfarande kan inte accepteras.

De vanliga invändningarna

När löntagarfonderna först fördes på tapeten var vänstern överraskad och tillgrip snabbt sina standardknep: förslaget var ett svar på kapitalets behov av finansiering, det knöt upp arbetarna till det existerande samhället, det gjorde fackföreningarna till kapitalister. Utan analys, utan tankeverksamhet upprepades papegojlikt samma argument. Efter en tids eftertanke har KAF förskjutit sina tyngdpunkter, men menar fortfarande att man ska avvisa förslaget ”med största kraft”. I Sverige var det förutom i SSU(!) endast bland de ”Frihetliga socialisterna” som ett mer nyanserat synsätt fick visst gehör, dock av olika skäl.

När förslaget nu lagts i en andra omgång, och borgarna visat sig reagera starkare än vad som till en början verkade vara fallet (man blev även där tagen på sängen) står frågorna mer

⁴⁰ ”En demokratisk hushållning”, Borås -75, sid 9.

⁴¹ Brandt/Kreisky/Palme: *Brev och samtal*, sid 30.

politiserade än någonsin, och maktaspekten har öppet trätt i förgrunden. I takt med detta har invändningarna förfinats.⁴²

De kan sammanfattas i tre huvudpunkter:

1. Förslaget är till för att kontrollera lönebildningen genom att sänka lönerna och överföra den överblivna lönesumman till aktivt kapital. På så vis hämmas arbetarna, medan kapitalbildningen säkras.
2. Fonderna blir ”skattefria”, det vill säga de kommer till viss del inte att tas från kapitalisterna utan direkt från skattebetalarna.
3. Arbetarna och deras fackföreningar knyts upp till det rådande produktionssättet. Låt oss se.

1. Lönebildningen, kapitalbildningen

Förslaget är explicit ”löne- och kapitalbildningsneutralt”. Och låt oss tänka efter: förslaget har som innebörd att en del av det aktiekapital som ändå skulle finnas, övergår till fackföreningarna. Ett företag som går med vinst använder alltid en del av vinsten att plöja ner på nytt. Om denna del i stället för att till 100% ägas av kapitalister, till 10% (eller mer) ägs av facket och endast 90% av kapitalister, förändrar detta inte kapitalbildningen ett dugg.

Naturligtvis kan man tänka sig att borgarna behöver plöja ner en ökad mängd kapital i företagen, men i så fall kan detta inte tillföras via den Meidnerska konstruktionen. Det behövs inte heller någon ny konstruktion för detta, staten har redan försett borgarna med investeringsbank, AP-fonder och speciella selektiva åtgärder för att vid behov öka kapitalmängden.

Men lönebildningen då? Naturligtvis kan företaget och facket använda argument gentemot arbetarna att de ska hålla tillbaka sina lönekrav, så kan de fortare ta över företaget. Att kapitalisten skulle önska en sådan utveckling förefaller oss absurt, men teoretiskt är det naturligtvis tänkbart. Skulle arbetarna följa rekommendationen? För att avgöra den frågan måste vi studera lönebildningens mekanismer.

Till att börja med kan man göra jämförelsen med statliga industrier. Där har arbetarna aldrig hållit tillbaka sina krav med hänvisning till det ”socialistiska” ägandet. Varför? Jo, just därför att arbetarklassen inte sätter detta ägande (eller övertagandet av företagen) som en förstärksfråga, och aldrig heller kommer att göra det under kapitalismen. Kampen för maximal lön inom de ramar företaget kan klara (och ekonomin som helhet), kampen för drägliga förhållanden på arbetsplatsen, dessa kampfronter, som direkt kan härledas ur den grundläggande motsättningen mellan arbete och kapital, överordnas de ”ideologiska” frågorna, även för socialistiskt reformistiska arbetare. Detta gör att lönernas storlek kommer att avgöras av samma faktorer som utan löntagarfonder, och vinsten i företaget kommer att utvecklas som tidigare. Skillnaden blir bara att en del av det kapital som på nytt investeras, inte investeras i kapitalistens utan i fackets namn.

Låt oss ta ett exempel: vi tänker oss att det sammanlagda värdet som produceras i en företagsenhet är tio miljoner kronor på ett år. Av dessa går hälften till ersättningsinvesteringar, dessa pengar räknar vi in i det konstanta kapitalet, resten ska fördelas på arbete och kapital. Om mervärdeskvoten tidigare varit 100% fördelas fem miljoner på arbetare och kapitalister. Av kapitalisternas 2,5 miljoner (mervärdet) går 20% till löntagarfonden, vilket gör 500 000 kronor. Men detta i form av aktier i företaget, dessa 500 000 plöjs ner i form av

---

⁴² Förutom KAF även ex Peter Dencik i ett förvånansvärt enkelspårigt och efterblivet inlägg i *Zenit* 45 [[Löntagarfonder och arbetarklassen](#)].

nyinvesteringar. Mervärdets resterande 2 miljoner fördelas på exempelvis 1,5 miljoner ackumulerat kapital, en halv miljon löner till direktörer, samt utdelning åt aktieägarna. Om vi nu tänker oss att arbetarna (rent hypotetiskt) var så medvetna att de verkligen satte löntagarfonden över sin omedelbara välfärd, och avstod fem procent av sin lön, för att höja vinsten, skulle detta innebära att lönesumman blev 2,375 miljoner kronor och vinsten 2,625. Av dessa 2,625 skulle så 20% gå till löntagarfonden, vilket gör 525 miljoner kronor. I stället för 2 miljoner finns nu 2,1 miljoner till direktörer, aktieägare och nyinvesteringar. Om ackumuleringen fortsatte i samma takt skulle slutsumman bli sådan att av de 5% arbetarna avstod, skulle endast en femtedel, det vill säga 25 miljoner av 125, gå till ökade fonder. Resten skulle hamna hos aktieägare och direktörer.

Argumenten inför arbetarklassen vad gäller att avstå delar av lönen, blir sålunda ytterligt svaga. Dessutom: vem skulle önska sig denna situation? Arbetarna? De skulle knappast se 4/5 av sina ”placerade” lönepengar gå i andra fickor. Facket? Byråkraterna skulle få mycket svårt att förklara politiken, eftersom det inte alls handlar om att ”rädda företaget” eller något sådant, och fonden visserligen stärks, men på så grymma villkor. Kapitalisterna? De å sin sida tjänar visserligen på affären, men vill i gengäld säkert inte ge en lillfingernagel extra åt fonderna (för i motsats till arbetarklassen bär kapitalet upp sitt produktionssätt, och kan resonera ”spontant” strategiskt). Exemplet är realistiskt. Hur vi än ser på saken kommer bara en femtedel av de lönepengar arbetarna avstår gå till fonden om dess del av vinsten ska utgöra 20%. Dessutom skulle till och med detta resonemang förutsätta att arbetarna primärt var intresserade av fonderna och endast i andra hand av en löneförbättring, ett antagande som strider mot varje aspekt av arbetarklassens villkor under kapitalismen, och som dessutom helt negeras av erfarenheterna från de statliga företagen.

Hur bestäms då lönerna? Om man studerar löneutvecklingen under normala kapitalistiska förhållanden finner man att de ramar som sätts för lönen storlek primärt är avhängiga dels profitutvecklingen⁴³, dels arbetslöshetsgraden⁴⁴, det vill säga den är konjunkturberoende, och primärt bestämd av marknaden i vid mening. Dessutom påverkas lönen klart av inflationen. Det tycks föreligga ett års latens, det vill säga ett år efter en noterad nivå vad gäller profiter, arbetslöshet och inflation får den förhandlade lönen en viss nivå.⁴⁵ Löneglidningen verkar statistiskt som en ”anpassare” av den förhandlade lönen, så att lönesumman anpassas till marknaden.⁴⁶ Inom de ramar som ställs av profiten, arbetslösheten och inflationen tillkämpar sig arbetarna i vissa industrier extra lönehöjningar.

Naturligtvis kan lönerna variera uppåt, utöver ramarna för en tid. Det är typiskt för övergångssituationer som i Chile under Allende, eller Portugal året efter kuppen. Men denna process är inte förenlig med våra förutsättningar om normal kapitalism, och måste antingen leda till samhällets sammanbrott eller en radikal nedskärning av lönerna i efterförloppet. Så länge kapitalismen består tar marknaden ut sin rätt.

Vad som är viktigt för vårt resonemang är att Meidners fondförslag inte ändrar någonting i förhållanden till lönebildningens normala mekanismer. Lönerna kommer att bestämmas av marknaden, eller under exceptionella kampförhållanden överstiga marknadsbestämningen. Endast under hård repression ”accepterar” arbetarklassen att ”utmanövreras” från marknads-

⁴³ G Eliasson: *Profits...* sid 13.

⁴⁴ Se även B-A Lundvall: ”Arbetslöshet, inflation och exploateringsgrad” i Dencik/Lundvall (red): *Arbete; kapital & stat*, Sthlm -74, sid 176.

⁴⁵ Eliasson: A.a sid 13.

⁴⁶ Eliasson: A.a sid 14.

mekanismerna.

2. Fonderna betalas genom folkets skatter?

Eftersom avsättningen till löntagarfonderna blir befriad från bolagsskatt innebär det Meidnerska förslaget en lättnad för det lokala bolagskapitalet i sin helhet. Om vi räknar med en skattesats på 50%, innebär det att ett belopp motsvarande halva löntagarfonden dragits från statskassan och måste tas in någon annanstans ifrån, sannolikt via ökad beskattning av "hushållen". Detta låter som ett bestickande skäl mot löntagarfonder, om än inte tillräckligt. Finns här ändå ett moment av ökad utsugning?

Låt oss först anta att det fanns ett sådant moment. I så fall skulle detta i sig inte kunna innebära att vi tog avstånd från fonderingen, det vore ett märkligt och kortsiktigt misstag. Ty om fonderna kan innebära att maktfrågan reses, att möjligheterna till utvecklandet av arbetarnas socialistiska reformism kraftigt förstärks, att arbetarna tvingas till "ansvar" i direkt form för företaget, att övergången till socialismen avsevärt underlättas osv, måste vi också acceptera en viss nackdel i form av ökad beskattning. Men om vi studerar verkligheten inställer sig genast två reflektioner. För det första utgör bolagsskatten en liten och krympande del av det totala direkta skatteuttaget. Från att ha pendlat kring 12-13% ända fram till mitten på 50-talet sjönk andelen till endast 6% 1965⁴⁷, och har så vitt vi vet hållit sig kring denna nivå. Detta innebär att vi med skattefria fondavsättningar skulle överföra en mycket liten skattehöjning när den slås ut över löntagarnas totala skattebetalningar. Men detta är inte nog. Redan tidigare har större vinster kunnat avsättas skattefritt, och reglerna på bolagsskattesidan har varit så liberala att den effektiva skattesatsen för framgångsrika företag ofta legat på bara 10-20% av den verkliga vinsten.⁴⁸ Dessutom (förutom goda avskrivningsregler och lagervärderingsregler) har borgarna haft möjlighet att skattefritt fondera medel redan tidigare.

Den intressanta frågan uppstår nu:

Vilka pengar kommer att gå till löntagarfonderna? De som tidigare gick till andra fonder, eller de som gick till aktieägarna? Med tanke på risken för att en stor mängd aktieägare backar ur om inte goda möjligheter att införa dem "bortförklara" Meidner uppstår, verkar det första alternativet mest sannolikt, en ståndpunkt som också börjat florerat i den borgerliga debatten.⁴⁹

Sammanfattningsvis synes oss skatteargumentet i sig så svagt att det inte ens i värsta fall är värt att anföra som argument mot fonderna.

3. Arbetarnas uppknytning till kapitalismen

KAF lägger störst vikt vid detta argument. Detta grundar sig på en rad felsyner och motsägelser. För det första florerar någon diffus (och så kallad "principiell") föreställning om att arbetarklassen inte ska ta "ansvar", vare sig för kapitalismen som helhet eller sitt eget företag. Resonemanget är hämtat från Kominterneserna på tredje kongressen, och överfört utan närmare spisning. Detta argument är absurt på flera sätt. För det första tar arbetarna ansvar oavsett KAF vill det eller ej. Eftersom arbetaren är reformist, och stöder kapitalismen kan han inte göra något annat, då vore han allvarligt talat inte klok. Hans utkomst är beroende av ett fungerande företag och en fungerande kapitalism i stort, och detta gör att han inte under normala betingelser låter bli att ta ansvar. För det andra är detta inte i sig något negativt. Felet

⁴⁷ V Bergström: *Den ekonomiska politiken...* sid 69.

⁴⁸ V Bergström: *Kapitalbildning...* sid 33.

⁴⁹ Se ex *Ekonomisk Debatt* 1/76 (som behandlar Meidners förslag), artikeln av S-E Johansson: *Löntagarfonder, vinstbegrepp, skatte- och börskonsekvenser*. Står på sid 51 ff.

är att ansvarstagandet är för passivt, det är ett ansvarstagande underkastat kapitalistens eller direktörens ledning, ett ansvar som bara går ut på att inte ”sabotera” eller göra något tokigt. Detta ansvar uppfostrar inte, lär inte ut hur saker och ting förhåller sig. Ett mer direkt ansvar, med skyldighet för facket att ständigt motivera de ”ansvarsfulla besluten”, skulle i detta avseende inte innebära ett större ansvarstagande, däremot en ökad kunskap och ökad träning.

Men KAF har inte bara fel i grundsyn, och en idealistisk utgångspunkt för taktiken, utan också en ytterligt motsägelsefull ståndpunkt. Ty man vidhåller som alternativ till Meidner sitt vanliga ”förstatligande under arbetarkontroll”. Och vi har inte funnit belägg för att detta bara skulle vara menat som tom propaganda, alltså måste det syfta till att vara ett alternativ idag för nedläggningshotade företag, som även de ska fungera efter kapitalistiska riktlinjer efter ”övertagandet”. Skulle arbetarna inte ta ansvar i dessa företag? Under kapitalismen? I praktiken? Man kan inte smita från den frågan med att hävda att detta skulle vara ”bara ett led i en revolutionär process”, det anser vi att löntagarfonderna också måste vara för kommunisterna. Skillnaden är att om vi kan utnyttja löntagarfonderna på ett riktigt sätt har vi skaffat oss ett verkligt vapen, eftersom deras införande är fullt möjligt, ja på sikt sannolikt. Vilket helt skiljer dem från KAF:s linje som under kapitalismen aldrig kommer att få något bredare stöd, utan förbli en linje på papperet, och i ett fåtal isolerade fall. Meidnerfonderna gäller alla större företag...

Kommer då ”facket att krossas” om löntagarfonderna införs, är vi för att detta ”offer” ska tas? Som vi visat innebär löntagarfonderna i praktiken ingenting vad gäller lönebildning, kapitalbildning, skatter, ansvarstagande. Naturligtvis kommer facket att ta plats i direktionsrummen, och mer aktivt engagera sig i företagets skötsel. Men redan i dag engagerar sig det byråkratiskt styrda facket till försvar för driftsinskränkningar, arbetskraftsförflyttningar osv, ja det är en uttalad del av LO:s program sedan början på 1950-talet, och en av de följder av den solidariska lönepolitiken man absolut inte beklagar.⁵⁰ Facket kommer samtidigt att behålla sina fackliga funktioner, och det kommer inte ha något eget intresse av att jämfört med tidigare inskränka ”kampen” för högre löner, det vill säga kampen vid förhandlingsborden kring vad som är rimligt med tanke på det ekonomiska (marknads-) läget. Sen får, liksom tidigare, löneglidningen sköta resten.

Det byråkratiska facket kommer dock att mer omedelbart ställas mot väggen, och kan lättare tvingas ta beslut som försvarar arbetarnas intressen om de sitter i direktionsrummen emellanåt, som ansvariga för arbetarna. Som utgångspunkt för att konkret visa det omöjliga i reformistiska lösningar på lång sikt synes oss detta vara en idealisk situation, i synnerhet med tanke på hur väl förslaget anknyter till de socialistiskt reformistiska tongångarna. Vi kommer aldrig att kunna komma runt denna verklighet, istället kan vi utnyttja den. Varför inte ta tjuren vid hornen på allvar, och vid sidan om ”principernas” och de ”allmänna samlingarnas” värld?

Summering – varför löntagarfonder

De strukturella problem kapitalismen ställts inför kräver markant utökad planering. De strukturer som kan bära upp en sådan inomkapitalistisk planering har fått sin första preliminära form i det Meidnerska förslaget. Med ett genomfört löntagarfondsprogram skulle kapitalismens avigsidor och problem ännu för en tid skjutas åt sidan partiellt. Man skulle kunna planera större projekt med flera integrerade produktionsenheter, föra över överskottsprofiter mellan företag, kontrollera lagerutveckling och utnyttja idag liggande lager i andra produktionsenheter, kontrollera kapalexporten och få ett visst grepp om investeringsfördelningen i

⁵⁰ Se ex Rudolf Meidner: *Samordning och solidarisk lönepolitik*, Sthlm -74, sid 65.

tid och rum. Detta som exempel. Fortfarande skulle dock marknaden vara det grundläggande momentet. En sådan ”kapitalistisk övergångsform”, pekar direkt mot vad som komma måste, och gör en övergång lättare. Vidare ger denna situation kommunisterna möjlighet att förbättra sina positioner på flera sätt: kampen för förslaget utvecklar den socialistiska reformismen hos arbetarklassen, med denna strömning ska vi sträva efter maximal enhet för att vidga den; arbetarnas mer aktiva ansvarstagande för företagen tvingar dem att se de problem som idag döljs; den insyn som skapas genom facket kan utnyttjas för avslöjanden, aktiv kamp, samt utnyttjas för att föra reformistiska arbetare vidare utifrån konkreta erfarenheter.

Idag för borgarna en hätsk kamp mot LO och Meidner, och för fram reaktionära motförslag. I praktiken måste vi ta ställning. Våra egna alternativ skulle, lösryckta från den polemik som verkligen förs, bli tomt prat. För eller emot? Har vi lärt oss något av hundra års ständiga misslyckanden?

Taktiken gentemot löntagarfonderna

För kommunisternas del måste de taktiska utgångspunkterna vara givna: utvecklingen kan inte vändas, dock påverkas. Den kommunistiska taktiken måste bli något av politisk ”aikido”, vi måste lära oss att utnyttja motståndarens egen styrka, och hans grepp för att genom skickligt agerande bringa honom på fall.

I fallet med löntagarfonderna måste vänsterns hela hittillsvarande argumentation avvisas med kraft, och förslaget inte bara stödjas utan aktivt föras fram som en av våra paroller. Med hjälp av den spontana utvecklingen och dess socialistiskt reformistiska återverkan på arbetarklassen och andra skikt, ska vi bygga upp en enhet mellan den kommunistiska kadern och de socialistiskt reformistiska strömningarna inom klassen, väl medvetna om att dessa strömningar trots detta inte på länge än kommer att bryta upp från socialdemokratin. Det synsätt som ser den socialistiska reformismen som ett hinder på vägen mot klassens ”revolutionering” har ej revolutionsprocessen klar för sig i dess dynamiska mångfald, utan sitter fast i den gamla, historiskt ofruktbara och idealistiska synen på medvetandegörandet. Den taktik som förespråkas av dem som grävt ner sig i denna idealism tjänar inte (som den avser) att ”upplysa” klassen så att den ”när läget är moget” kan bryta sig ur borgarnas förlamande grepp. I stället får taktiken som resultat att arbetarna under hela tiden fram till revolutionen kommer att vara avskilda från ”avantgardet”, något som inte löser sig över en natt, utan kräver att vi kämpat tillsammans under lång tid.

De borgerligt reformistiska ledarna kommer att ge fonderna en uttalat inomkapitalistisk inriktning, och vill idag skjuta avgörandet framför sig av valtaktiska skäl. Vi måste driva frågan i sådan omfattning att det endast med stor svårighet kan fiffilas undan, och detta i samarbete med de socialistiskt reformistiska kretsarna i SAP, SSU, LO, Vpk och andra organisationer.

Naturligtvis ska vi just visa att förslaget är ett progressivt steg på vägen, inte att det är ”socialismen själv”. Vidare ska vi kombinera försvaret av fonderna med utvecklandet av vår syn på den proletära demokratin, socialismens innebörd osv. Detta är huvudlinjen i förhållande till fonderna, men måste samordnas med kampen på två viktiga fronter: demokratin inom arbetarrörelsen samt utvecklandet av den ekonomiska kampen. Vi ska naturligtvis sträva efter att vinna maximalt inflytande inom den nuvarande fackliga apparaten, för att aktivera och utveckla dels arbetardemokratin, dels kampen själv. Även denna kamp kommer avsevärt att underlättas om vi avvisar sekterismen i förhållande till den övergripande reformistiska strategin.

Slutligen är dessa faktorer endast delar av den totala taktiken idag, övriga delar som vinnandet av det lilla skiktet revolutionära arbetare, partibygget och så vidare får anstå till en annan diskussion, men det kan redan klargöras att även de mest medvetna arbetarna kommer att vinnas för kommunismen och aktivt partiarbete först när kommunisterna visar sig kompetenta att dels korrekt bedöma utvecklingen, dels uppställa taktiska ledningar för hela den aktiva delen av arbetarklassen, och för alla progressiva skikt och kampfronter.

Summering – hur ser framtidsperspektivet ut?

Vi har i tidigare avsnitt konstaterat att staten intervenerat på allt fler områden i samhället och att den genom detta förebådar ett ökat församhälleligande av produktionen och en allmänt sett utvidgad kollektivisering. Vi sade också att detta i hög grad återverkar positivt på klasskampen. Detta genom att öppna tankebanor som tidigare blockerats, tankebanor som tills vidare kan integreras i den borgerliga ideologin, om än i socialdemokratisk form – men som i sin förlängning, med tilltagande svårigheter för den ekonomiska grundvalen att följa med i ”tankegången”, leder till partiella brott med vad som ryms med bibehållandet av detta samhälles grundläggande lagbundenhet.

En sådan återverkan sker på arbetarklassen, men i lika hög grad på andra klasser och skikt. Varje social gruppering reagerar naturligtvis på ”sitt eget sätt” eftersom deras verkliga konstaterbara ställningar är skilda (löner, status, arbetsuppgifter, kollektiva arbetsformer, underordning m m), men för alla skikt som i en eller annan form kan liera sig med arbetarklassen, acceptera dess ekonomiska kamp och även ta upp dess reformistiska målsättningar, kan utvecklingen medföra en viss ”befrielse” från traditionellt inskränkt tankegods.

Denna återverkan på klasserna måste vi utnyttja. Men detta är inte det enda. Eftersom vi idag inte i nämnvärd omfattning kan ändra den allmänna inriktning kapitalismen och staten har, måste vår taktik grunda sig på den egna svagheten, och vända den till vår fördel. Ett ”principiellt” ställningstagande för att vinna ”propagandistiska framgångar” eller ”avgränsa sig från borgarna” tjänar inget annat syfte än att avgränsa kommunisterna från arbetarklassen. Vi måste således dels kunna analysera verkligheten och förutsäga utgången av vissa ”strider”, dels utnyttja denna vår kunskap på ett sådant sätt att det inte isolerar oss och samtidigt tjänar våra strategiska målsättningar.

Om vi accepterar detta resonemang, kan vi resonera oss vidare mot framtida perspektiv: Kapitalismen fortsätter att utvecklas, kräva högre former av planering osv, vilket som tidigare påpekats, kommer att föra reformistiska och revisionistiska partier till makten i alla viktiga länder. Dessa kommer att spela på sin reformism, eftersom denna i allt högre grad ligger i linje med den spontana utvecklingen, och de krav den ekonomiska basen ställer. En sådan utveckling kan dock bara fortgå till en viss gräns, därefter ställs frågan om planering eller marknad, privat eller kollektivt ägande, utveckling vidare mot socialism eller ett stort steg bakåt – med krossande av allt motstånd (detta är enbart ett schema). Om vi i detta läge kan vinna arbetarklassen för en utveckling framåt, och detta i allians med olika andra skikt, kommer socialdemokratien att splittras i två delar, en som överger och en som formellt bibehåller sina reformistiska målsättningar. De senare kan dock bara spela någon roll som medvetna medlöpare åt extremhögern som vill upphäva arbetarklassens och andra skikts alla landvinningar för att på nytt väcka upp de redan döda formerna för kapitalistisk utveckling.

Utveckla den socialistiska reformismen!

Om den skiss vi nu sett i sina huvuddrag är riktig, får det omedelbara taktiska konsekvenser. Kampen måste inriktas på att utnyttja socialdemokratiens tilltagande ideologiska reformism för

att frigöra ett mer militant (men fortfarande reformistiskt) medvetande hos arbetarklassen, och andra skikt som vi bedömer har konkreta erfarenheter som gör dem lämpliga som målgrupper.

Vi har redan i inledningsavsnittet klargjort skillnaden mellan de två olika slags reformism som existerar – den borgerliga och den socialistiska. Det är den sistnämnda som idag växer fram som motvikt till den borgerliga reformismen. Det rör sig om grupper av arbetare (såväl som andra samhällsskikt) inom SAF och LO, samt stora delar av SSU, som börjat ifrågasätta den rådande ordningen, kritisera socialdemokratins hittills förda politik och dess förvaltande av kapitalismen. Det man kräver istället, är att SAP ska lägga fram ett program för planushållning, politiskt aktivera arbetarklassen och bl a via löntagarfonderna starta kampen för socialismen.

Dessa arbetare (m fl) har brutit med den borgerliga reformismen och utvecklat ett medvetande om nödvändigheten av att ersätta kapitalismen med socialism. Helt naturligt ser man dock vägen dit som en reformistisk sådan och inte som en revolutionär, eftersom de reformistiska lösningarna hittills är oprövade på detta område och arbetarklassen med nödvändighet behöver dessa erfarenheter.

Att det vidare är en rörelse i växande, märks på den ökade motionsfloden i just denna fråga till de senaste SAP-kongresserna och även LO-kongressen nu senast, inte minst Meidners eget förslag emanerar ju bl a ur denna rörelse. Den sammanfaller också – vilket vi påtalat – med kapitalismens utveckling och ligger i och med detta ”i tiden”.

Vi menar därför att denna rörelse (om än i embryonal form) utgör den mest medvetna delen av dagens svenska arbetarklass och bör ges allt upptänkligt stöd, en uppgift det åligger hela vänstern. Den socialistiska reformismen utgör ett klart framsteg vad beträffar arbetarklassens politiska medvetenhet och det tillkommer varje marxist att stimulera och utveckla detta tänkande inom arbetarklassen. En väg att göra detta, är att fullt ut stödja tillkomsten av löntagarfonderna och bidra till att hindra deras förvanskning eller att de fifflas bort. En annan väg vi måste utnyttja, är att så långt det är möjligt (p g a de spärrar SAP etc förmodligen ställer upp) sträva efter gemensamma aktioner i olika frågor med dessa arbetare.

Kamp för demokratin!

Vidare får kampen för demokrati (här och nu, samt för all framtid fram till kommunismen) en väsentligt större betydelse än den vanligtvis tillmäts, eftersom bibehållandet av demokratin är en förutsättning för att utvecklingen ska nå ända fram till arbetarklassens slutliga (eller åtminstone delvisa) brott med reformismen (åtminstone under kapitalismen, övergångssamhället innebär nya faror).

Några konkreta frågor där detta kampavsnitt är aktuellt utgör t ex den nu aktuella frågan om situationen i Västtyskland och frågan om grundlagsskyddandet av de demokratiska fri- och rättigheterna. Dessa frågor är även utmärkta exempel på tillfällen då det är både möjligt och nödvändigt med ett enhetligt agerande långt utanför de traditionella vänsterkretsarna, inte minst vad gäller att stödja utvecklingen av den socialistiska reformismen.

Partiet, övergångstaktiken

Detta är inte platsen för en utförlig diskussion om partiets roll, det får vi i så fall återkomma till. Men vi vill ändå rikta uppmärksamheten mot en del följder av våra skrivelser. Vårt perspektiv tilldelar partiet en avgörande roll för att revolutionen ens ska bli ett tänkbart alternativ. Men vi avvisar implicit två faror: det extrema avskiljandet av partiet från den spontana reformismen i arbetarklassen, det idealistiska synsätt som idag pläderar för

”övergångskrav” (i ordets verkliga bemärkelse) och icke-ansvarstagande. Detta innebär dock inte att vi avvisar elitpartiet som form för partiverksamheten, tvärtom. Vi menar an partiet kan bevaras som struktur uppbyggd kring sin strategi endast som elitparti, annars kommer anknytningen till klassens reformism att göra partiet reformistiskt. Inte heller avvisar vi övergångskrav i sig, bara som formen för att ställa krav idag.

Kommunisterna måste ha någorlunda fast grepp om vad som händer i samhället och kunna utarbeta en taktik i förhållande till detta. I denna långsiktiga taktik ingår övergångskraven som beståndsdel, liksom utvecklandet (inte ”krossandet”) av den socialistiska reformismen. Övergångsprogrammet originalskrivning om övergångskravens giltighet visar tydligt på det perspektiv i vilket programmet skapats: ”I samma utsträckning som massornas gamla partiella minimalkrav kolliderar med den förfallande kapitalismens destruktiva och förnedrande tendenser – och detta sker för jämnan – framlägger IV Internationalen ett system av övergångskrav...”.⁵¹ Detta sker definitivt inte för jämnan idag, perspektivet är ett annat. Först när trotskismen avlägsnar sin idealistiska barlast i denna fråga (liksom i fråga om ansvarstagandet, samt i en rad andra frågor) kan den betraktas som ett seriöst alternativ, strategiskt och taktiskt, i vår del av världen. Låt kampen avlägsna skrivbordsprodukter och förlegade formler, över ”principerna” och vänd ansiktet mot verkligheten.

Våra herrar och damer, nu är det er tur.

Tom Hansson och Per Reichard,
Socialistiska Studiegruppen

---

⁵¹ Leo Trotskij, *Övergångsprogrammet*, Röda Häften 2, sidan 12.

Ur *Fjärde internationalen* 5 1976

Göte Kilden och Gert-Inge Johnsson: SAP och löntagarfonderna

I förra numret av *Fjärde Internationalen* inledde Tom Hansson och Per Reichard en diskussion om reformismen och löntagarfonderna. Deras artikel hade rubriken "Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken". I artikeln var författarna inte bara kritiska mot den politiska linje som innebar ett avståndstagande från Meidners löntagarfonder, dvs bl a KAF:s ståndpunkt. De ifrågasatte också, direkt och indirekt, olika element i den teori om revolutionen och det revolutionära medvetandet som KAF:s inställning till Meidnerfonderna vilar på.

Två medlemmar i KAF besvarar nu Hansson/Reichard. De gör det i två artiklar, där den första griper tag i de grundläggande teoretiska frågeställningarna och försöker klargöra innebörden i den syn Hansson/Reichard utvecklar. Denna artikel publicerar vi nu, medan den andra delen, som utgör en diskussion om just Meidnerfonderna och deras funktion, kommer i nästa nummer ... då förhoppningsvis tillsammans med ytterligare material som knyter an till diskussionen.

Tom Hansson och Per Reichard, två kamrater från Socialistiska studiegruppen, publicerade i förra numret av *Fjärde Internationalen* en lång artikel, där de kritiserade den svenska vänsterns inklusive KAF:s inställning till LO:s förslag om löntagarfonder. Det var en artikel med höga och viktiga ambitioner.

Den försökte nämligen inte bara fånga upp de bakomliggande orsakerna till LO:s fondförslag och vilka konsekvenser det kan få för ekonomins och klasskampens utveckling. Den diskuterade också klassmedvetandets innehåll och utveckling, reformismens karaktär och taktiken gentemot den samt övergångsstrategins kännetecken och funktion. Den innehöll slutligen en rad synpunkter på det revolutionära partiets roll och flera andra frågor.

På grund av detta digra innehåll i TH/PR:s artikel har vi delat upp vårt svar i två delar. I denna artikel diskuterar vi de grundläggande frågorna om klassmedvetandets utveckling, arbetarklassens revolutionära potential och förtruppens uppgifter som TH/PR ställt. Vi försöker också visa på en del av de felaktiga strategiska och taktiska slutsatser som TH/PR:s resonemang på dessa punkter ger upphov till. I en artikel skall vi sedan gå in konkret och diskutera taktiken gentemot Meidnerfonderna för att där ställa våra slutsatser mot de slutsatser som kamraterna TH/PR dragit.

Orsaken till det digra innehållet i TH/PR:s artikel är naturligtvis att en meningsfull diskussion om taktiken gentemot LO:s fondförslag inte kan föras om man inte beaktar alla deras frågeställningar.

På nästan varje punkt har de en uttalad eller outtalad kritik av Kommunistiska Arbetarförbundets politik, en kritik som de i slutet av artikeln summerar med följande ord:

– Först när trotskismen avlägsnar sin idealistiska barlast i denna fråga (syftar på övergångsprogrammet, vår anm.) liksom i fråga om ansvarstagandet, samt i en rad andra frågor kan det betraktas som ett seriöst alternativ, strategiskt och taktiskt i vår del av världen. Låt kampen avlägsna skrivbordsprodukterna och vänd ansiktet mot verkligheten.

–Våra herrar och damer nu är det er tur. (sid. 60)

Vi tackar för det tillfället att gå i skriftlig polemik med några av kamraterna från studiegruppen. Ty en öppen och frisk politisk polemik är en förutsättning för att vi gemensamt ska nå fram till en riktig position. Ensamma i vår kammare, genom individuellt teoretiserande går vi lätt fel, snävar vi lätt in oss, men i en gemensam diskussion kan vi ringa in problemen och lösa dem.

Förutsättningarna för att komma framåt i den diskussionen är så mycket större när man har vissa gemensamma utgångspunkter och en del gemensamma referensramar – något vi uppenbarligen har med kamraterna i studieorganisationen. Det är därför med gott hopp om en fruktbar fortsättning som vi gripit oss an verket att polemisera mot Tom Hanssons och Per Reichards artikel om ”arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken”.

I jämförelse med den gröna och myllrande verkligheten är all teori grå. Det konstaterade redan Mefistofeles i Goethes Faust. Men likväl måste den utgå från och försöka fånga det verkliga livets spänning och mångfald. Att de inte lyckas med detta tror vi är en av TH/PR:s grundläggande brister. Deras teori blir ibland alltför entonig och ibland fylld av oupplösliga motsägelser.

Det är uppenbart att de utifrån en diskussion om LO:s förslag till löntagarfonder ställt alla de viktiga och för en revolutionär organisation avgörande frågor vi nämnde inledningsvis. Men istället för att ge hållbara svår missar de istället ofta det väsentliga, det som måste till för att den grå teorin åtminstone hjälpligt skall fånga livets gyllene träd.

Istället för en politisk diskussion om bakgrunden till löntagarfonderna och deras funktion i samhället, får vi oss därför till livs en syn på kapitalismens utveckling där klasskampen lyser med sin frånvaro.

Istället för en hållfast teori om klassmedvetandet och reformismen ger de oss en rad motsägelsefulla påståenden.

Istället för ett verkligt alternativ till den taktik KAF förespråkar gentemot LO-förslaget kapitulerar de både taktiskt och strategiskt inför socialdemokratien.

Istället för en genomarbetad artikel har kamraterna skrivit ett inlägg där det stundtals går vattentäta skott mellan olika påståenden och olika avsnitt.

Låt oss gå till verket för att ge våra påståenden ett innehåll och för att antyda de svar vi vill ge på en del av de grundläggande frågor som TH/PR ställer med sin artikel!

Vad kamraterna sökt och vad de sagt

– Är arbetarklassen en ”objektivt revolutionär klass”, frågar Hansson och Reichard. Deras svar är nekande:

– Arbetarklassen saknar således på den ekonomiska nivån skäl att vara revolutionär. Den kan enligt vår mening därför inte betraktas som en ”objektivt revolutionär klass”. Visserligen är den ekonomiska nivån endast bestämmande i ”sista hand”, men om det på denna nivå inte finns något konkret att ta på som pekar på inneboende revolutionära egenskaper, finns inte heller skäl att kalla klassen revolutionär, (sid 50)

Detta påstående är grundläggande för den teori TH/PR försöker upprätta. Det är ur den man bland annat kan härleda deras mer eller mindre outtalade, konspirativa syn på det revolutionära maktövertagandet och partiets roll. Det är också därur de härleder

nödvändigheten att skapa en ”ny form av taktiskt tänkande” (sid. 50).

Det kan därför vara värt mödan att tränga igenom deras argumentering på denna punkt.
– Det här till marxistisk dogmatik att hänvisa till arbetarklassens egentliga revolutionära karaktär, säger TH/PR (s. 49).

Men de gör sig aldrig besvär med att försöka ta reda på vad den ”marxistiska dogmatiken” menar med detta påstående.

Låt oss börja med att slå fast TH/PR:s uttalade definition av begreppet ”objektivt revolutionär klass”. För dem är det liktydigt med att arbetarklassen spontant, på grund av objektiva faktorer i det kapitalistiska samhällssystemet, blir medveten om nödvändigheten att i en revolution störta kapitalismen för att upprätta ett socialistiskt samhälle samt att den spontant får en sådan medvetenhet att den också är förmögen att genomföra denna revolution.

Det faktum att den västeuropeiska och amerikanska arbetarklassen inte genomfört segerrika revolutioner blir för TH/PR därför ett argument mot begreppet objektivt revolutionär klass:
– Om arbetarklassen vore revolutionär återstår det att förklara varför den aldrig gjort revolution i de länder där den varit stor, koncentrerad och välorganiserad (sid. 49).

Genom hela avsnittet glömmar de att göra en klar åtskillnad mellan ett subjektivt och objektivt klassbegrepp. Istället är deras språk hela tiden glidande. Ibland talar de om ”objektivt revolutionär klass”, ibland om ”egentligt revolutionär klass” och ibland används enbart begreppet ”revolutionär klass” som då (omedvetet) får en subjektiv betydelse. På några ställen identifieras till och med klassens objektivt revolutionära intressen med ”klassintresse” överhuvudtaget (se sid. 49 längst ned).

Frågan om arbetarklassen är en ”objektivt revolutionär klass” blir därför för TH/PR en fråga om arbetarklassen idag är revolutionär. Svaret på den frågan kan ju inte bli annat än nej. För vem vill beteckna exempelvis dagens svenska arbetarklass som revolutionär? Såvitt vi vet ingen.

Får vi tro TH/PR så kommer den inte att bli det heller: – Arbetarklassen blir enligt vår mening aldrig medvetet revolutionär, konstaterar de.

Vad är det då som arbetarklassen är och vad är det den blir enligt TH/PR?

Arbetarklassen står i motsatsställning till kapitalet säger man, ”men denna motsatsställning mellan arbete och kapital är inte i sig någon grund för revolutionärt medvetande, utan leder bara till den ständiga inomkapitalistiska kampen om produktionsvärdets fördelning mellan polerna, och om de villkor under vilka produktionen sker” (sid 50).

Denna inomkapitalistiska kamp, säger man vidare, ger arbetarklassen aldrig upp och det är ”denna kamp, och det som hör till den (som) utgör arbetarklassens intresse i objektivt bemärkelse” (sid. 50).

Om vi ska summera TH/PR:s olika påståenden så skulle vi alltså kunna säga att vad arbetarklassen all dagligen inte gör – dvs revolution – är bevis på att den inte är någon ”objektivt revolutionär klass”, och det som den all dagligen gör bestämmer dess ”klassintresse i objektivt bemärkelse”.

Åtminstone vi frågar oss varför kamraterna överhuvudtaget laborerar med begrepp som objektivt och subjektivt när det senare alltid tycks bestämma innehållet i det förra.

Därmed är vi tillbaka vid den fråga som TH/PR aldrig tycks ha ställt sig: vad menar de

”dogmatiska marxisterna” med begreppet objektivt revolutionär klass och vad är det för mening med ett sådant begrepp?

Vad förmår arbetarklassen?

Innan vi försöker besvara den frågan ska vi peka på en besynnerlig motsägelse i detta avsnitt av TH/PR:s artikel.

De konstaterar först att vad arbetarklassen ”aldrig ger upp” är den ”inomkapitalistiska kampen”. Några stycken längre ner säger de sedan att denna kamp ger upphov till en ”reformistisk inställning i klassen”. Slutligen definierar de innehållet i en variant av denna reformistiska inställning. Det visar sig då att motsättningen mellan arbete-kapital som ”bara leder till den ständiga inomkapitalistiska kampen om produktionsvärdets fördelning mellan polerna, och om de villkor under vilka produktionen sker” egentligen leder till en hel del.

Den leder till ett medvetande om att den ”inomkapitalistiska kampens” mål är ”det socialistiska samhället (som) fungerar solidariskt och är jämlikt”. Ett samhälle som i arbetarnas medvetenhet vidare kännetecknas av att ”arbetarna och folket styr produktionsenheterna. Kapitalisterna är utsugare och behövs inte” (sid 50).

För Reichard och Hansson är detta ”en kapitalism utan avigsidor och kapitalister”. Kamraterna får faktiskt förlåta oss, men vi känner inte till någon kapitalism utan kapitalister. Ej heller någon kapitalism där arbetarna och folket styr produktionsenheterna.

Nåväl, det kanske är så, enligt TH/PR, att den inomkapitalistiska kampen visserligen kan leda till ett medvetande om att det behövs ett annat samhälle, men arbetarklassen är oförmögen att ta kamp för detta samhälle.

Arbetarklassen kan kanske gå och tycka att det vore bra om kapitalisterna avskaffades, men de tar aldrig kamp för att avskaffa dem, och definitivt inte revolutionär kamp. (Författarna är här återigen lite vårdslösa med sina ord och använder ordet ”våldsamt” när de antagligen menar ”revolutionär”.)

Men då frågar vi oss vad det var arbetarklassen – inte enstaka arbetare utan massan av arbetare – försökte avskaffa under den spanska revolutionen sommaren 1936 (för det var väl en revolution, eller...?) då de i åtminstone Asturien, Katalonien och övriga östprovinser ockuperade fabrik efter fabrik och slängde ut kapitalist efter kapitalist för att själva ”styra över produktionsenheterna”.

Vi frågar oss vad det var arbetarna på tusentals fabriker och jordegendomar i Portugal ville avskaffa när de för något år sedan slängde ut de forna ägarna från fabriker och från lantegendomarna.

Nej, verkligheten är nog lite mer grön än vad TH/PR försöker göra den till och teorin inte riktigt så grå.

Arbetarklassens revolutionära potential

– Den objektiva grundvalen för denna proletariats ledande roll är dess ställning i kapitalismens produktionsprocess.

Så sammanfattar George Lukács i en liten genial bok om *Lenins tankevärld* det grundläggande elementet i de ”dogmatiska marxisternas” tes om arbetarklassen som en objektivt revolutionär klass. Kort sagt: det är arbetarklassens objektiva ställning i det kapitalistiska produktions sättet som gör den till en objektivt revolutionär klass och den enda verkligt

revolutionära klass som det kapitalistiska produktionssättet förmår frambringa.

Vad är det då i det kapitalistiska produktionssättet som gör arbetarklassen till en objektivt revolutionär klass? Vad menas med detta påstående och vad menas inte med det?

Vi kan lite schematiskt säga att det är två saker som gör arbetarklassen till en objektivt revolutionär klass.

Den första kan härledas ur de negativa faktorer för arbetarklassen som kapitalismen producerar genom den för kapitalismen nödvändiga utsugningen av arbetarklassen. Det är de faktorer som Marx och Engels sammanfattade med de berömda orden att ”proletariatet har inget annat att förlora än sina bojar. Men de har en hel värld att vinna ”.

Så länge kapitalismen består måste den leva på att utsuga lönearbetare, genom att tillägna sig det mervärde som dessa producerar. Denna utsugning kan inte ske utan förtryck av arbetarklassen, även om detta förtryck inte nödvändigtvis innebär fattigdom och misär. Men utsugningen och förtrycket är likväl ett ständigt gissel för arbetarklassen. De utgör alltid ett hot mot dess uppnådda levnadsstandard och de är de grundläggande orsakerna till att arbetarklassen ständigt måste kämpa mot kapitalet för att förbättra sina levnadsvillkor.

I det kapitalistiska samhället görs allting till varor inklusive arbetarnas arbetsförmåga som köps och säljs på den s k arbetsmarknaden. I detta förhållande ligger grunden till människornas alienerade situation under kapitalismen.

Motsatsställningen mellan arbete och kapital kan endast övervinnas genom att arbetarklassen förintar sin klassfiende. Arbetarklassens grundläggande intressen kan inte lösas inom ramen för ett samhälle byggt på utsugning och förtryck. Däri ligger en objektiv grund till att arbetarklassen är en objektivt revolutionär klass. Denna grund föder också ständigt en spontan kamp mellan arbete och kapital, om än inte en ständigt revolutionär kamp.

– Arbetarklassen har av marxister tilldelats rollen som förlösare av de krafter som så småningom ska förintar hela klassamhället, men den har inte utrustats med de egenskaper som krävs för att detta ska ske spontant (sid. 50).

Citatet är hämtat från TH/PR:s artikel och för en gångs skull är vi överens med dem. Arbetarklassen har inte utrustats med de egenskaper som krävs för att arbetarklassens förintande av klassamhället ska ske spontant. Men kamraterna glömmer likväl en viktig sak: arbetarklassen har utrustats med de egenskaper som krävs för att kapitalismens störtande och klassamhällets förintande skall vara möjligt! Återigen är det arbetarklassens ställning i produktionsprocessen som har tilldelat den dessa positiva egenskaper.

Kapitalisterna kan inte undvika att producera sina egna dödgrävare, skrev Marx och Engels. Kapitalismen producerar och reproducerar nämligen alltid en lönearbetarklass. Arbetarklassen å sin sida reproducerar ständigt genom sitt arbete det kapitalistiska samhället. Utan arbetarklassens aktiva insats kan detta samhälle inte överleva! Däri ligger arbetarklassens enorma objektiva, eller om ni vill potentiella, styrka.

Genom sin storlek och genom sin nyckelroll i produktionsprocessen äger den som den enda klassen i det utvecklade kapitalistiska samhället den sociala kraft som krävs för att krossa kapitalismen. Och vad mera är: genom de lagar som styr det kapitalistiska samhällets utveckling förstärks också arbetarklassens sociala kraft.

Genom kapitalets och produktionens koncentration till allt färre och allt större enheter underlättas nämligen möjligheterna till att organisera och utnyttja arbetarklassens kollektiva

styrka. Därmed underlättas också möjligheterna för arbetarkollektivet att bli medvetet såväl om utsugningen som hur man bekämpar den.

Ingen annan klass som det kapitalistiska samhället föder äger dessa egenskaper. Ingen annan klass besitter den objektiva styrkan att gå i spetsen för en social revolution. Härefter ligger den andra orsaken till att vi kan beteckna arbetarklassen som en objektivt revolutionär klass.

Det är alla dessa faktorer som gör att det överhuvudtaget är möjligt för den objektivt revolutionära klassen att också bli subjektivt medveten om sin revolutionära potential. Och det är slutligen därför som klasssamhällets förintande inte enbart är drömmar utan en objektiv möjlighet.

Varför gör inte arbetarklassen revolution här och nu?

Vad är det då som gör att denna objektiva potential inte dagligdags, i varje historiskt moment, omsätts i en subjektiv medvetenhet och ett revolutionärt handlande?

TH/PR gör här det något egendomliga påståendet ”att mycket få diskuterat om orsakerna” till detta (sid. 50). I själva verket förhåller det sig ju precis tvärtom. Få saker har lett till en så omfattande debatt inom marxismen. Och få saker har givit liv till så geniala marxistiska diskussionsinlägg som just denna fråga.

Ty det var en av de frågor som Marx brottades med från den tid han själv författade *Inledning till den hegelska rättsfilosofin* och han tillsammans med Engels skrev den *Tyska ideologin till Kapitalet* där problemet till och med tronar som första kapitlet i första avdelningen av boken.

Det var bl a den frågeställningen som lät i botten av kontroverserna mellan den unga Rosa Luxemburg och Lenin.

Det är den frågan som ligger bakom *Vad bör göras* och mycket annat som Lenin skrev.

Det är en frågeställning som fött verk som Lukacs' *Historia och Klassmedvetande*. Den behandlas i Antonio Gramscis *Fängelseanteckningar*. Och den har slutligen ställts och besvarats på olika sätt i senare marxistisk debatt, av Korsch-anhängare och Lukacsanhängare, av Marcuse, av Bloch, av Frantz Fanon, av Ernest Mandel och många fler.

Nåväl, nog om detta och över till saken. Varför lever arbetarklassen inte dagligdags upp till sina objektiva möjligheter? Det grundläggande svaret som de ”dogmatiska marxisterna” ger på den frågan är faktiskt inte det svar som TH/PR tillskriver dem:

– En förklaring i linje med följande brukar vara vanlig: ”borgarna har pengar och hela den ideologiska apparaten, deras indoktrinering håller tillbaka klassmedvetande!” (sid. 49).

Att det är en viktig faktor i förtrycket av det proletära klassmedvetandet håller säkert TH PR med om, men det förklarar likväl inte varför arbetarklassen inte dagligen kan sätta sig över denna indoktrinering. Orsaken är att ”denna kontroll utövas inte bara, eller ens främst, genom rent ideologiskt manipulerande, eller genom masstillägnande av den härskande klassens ideologiska produktion, utan framförallt genom ekonomins och samhällets vardag och dess effekt på de förtrycktas medvetande”.

Det kapitalistiska samhällets normala, eller alldagliga funktionssätt, med dess varuproduktion, alienerande arbete, uppsplittrande boende och individualiserade fritid etc. uppammar ett medvetande som är bundet till det existerande samhällets funktionssätt. Det är måhända detta som TH PR kommit fram till. Men de glömmer att kapitalismens historia också är historien

om ekonomiska och sociala kriser som fött och föder en intensiv spontan klasskamp som hotar att spränga dessa skrankor och därmed öppna vägen till ett revolutionärt medvetande.

Ty när massan av arbetare i aktiv handling sätter sig över kapitalismens normala funktionssätt, och endast då föds också förutsättningarna för att klassen ska höja sitt medvetande till en tidigare oanad nivå.

Och historien är fylld av exempel på hur en förtryckt arbetarklass i en revolutionär krissituation snabbt kan ta språngartade steg framåt i sin politiska medvetenhet.

Den revolutionära krisen

Även om en ekonomisk kris är ett grundläggande kännetecken på en revolutionär situation så är den inte det enda. En förrevolutionär eller revolutionär situation innebär också att det politiska systemet – den härskande klassens förmåga att styra samhället – befinner sig i kris. En kris som gör att de arbetande massorna inte längre uppfattar det borgerliga samhället och den borgerliga statens klassförtryck som något legitimt.

Ögonvittnesskildringar och berättelser från de revolutioner och revolutionära kriser som sett dagens ljus i Europa från John Reeds skildring av den ryska Oktoberrevolutionen i ”*Tio dagar som skakade världen*” över Orwells ”*Hyllning till Katalonien*” till skildringar av händelserna i Portugal 1974 och 75 förtäljer oss alla samma sak: hur arbetarklassen och de förtryckta skikten i samhället i massiv skala tränger in på den politiska scen som tidigare varit förbehållen en minoritet i samhället. Hur de gör det utan respekt för hävdvunna former att tänka och handla politiskt och utan respekt för det etablerade samhällets organisationsformer. Det är i en sådan situation Trotskijs trilogi om den ryska revolutionen eller Lenins bok om *Staten och revolutionen* kan bli bestsellers i bokhandlar och kiosker, vilket faktiskt skedde i Chile 1971 respektive Portugal 1975!

Det är i en sådan situation som ”åren räknas i veckor, månaderna i dagar och dagarna i timmar” för att tala med Rosa Luxemburg.

Det är i en sådan situation som massorna erövrar politiken. Inte borgarnas politik utan sin egen politik – sitt eget sätt att tänka, organisera och handla.

Ja, arbetarklassen är i sanning förmögen till mycket mer än den alldagliga kamp vi bevittnar på arbetsplatserna under kapitalismens ”normala” dagar.

Den är förmögen till att ifrågasätta kapitalismens ekonomiska anarki och politiska förtryck. Den är förmögen att organisera en kamp mot denna anarki och detta förtryck, en kamp som till innehåll och form pekar fram mot ett alternativt samhälle byggt på arbetarråd.

Och den är förmögen till allt detta utan ett organiserat ingripande av ett revolutionärt förtruppparti!

Det är den slutsats vi måste dra av den ryska februarirevolutionen 1905, av Oktoberrevolutionen 1917, av de revolutionära kriserna i Europa efter första världskriget, av de spanska massornas frontalangrepp på sina förtryckare sommaren 1936 och av händelserna i Portugal 1975.

– Det delegerade arbetarrådet var resultatet av ett objektiva, av händelsernas gång framtvingat, behov, skrev Trotskij när han analyserade februarihändelserna i Petersburg 1905.

– Den proletära revolutionens allmänna kurs är densamma över hela världen. Först den spontana formeringen av sovjeter, sedan deras utbredning och utveckling, efter vilken frågan

om makten ställs, konstaterade Lenin i sin rapport på Kominterns första kongress. Det här betyder nu inte att uppkomsten av en dubbelmaktssituation är resultatet av en ren spontan process av det enkla skälet att någon sådan finns inte i dagens kapitalistiska samhälle.

Även om man inte alltid kan peka ut någon som ”blåst i pipan” så finns det till och med bakom nästan varje strejk arbetare som genom sin ställning som ”klassens naturliga ledare” kan mobilisera sina arbetskamrater.

Detta som ett resultat av den naturliga skiktning på den subjektiva nivån som alltid finns inom arbetarklassen. Det är också denna skiktning som är nyckeln till en förståelse av varför arbetarklassen är förmögen till en mycket avancerad kamp utan ett organiserat ingripande av ett leninistiskt parti. Den är också nyckeln till en förståelse av vår syn på partiet och den revolutionära övergångsstrategin. Låt oss därför ta en titt på denna subjektiva skiktning av arbetarklassen.

Klassmedvetande och spontan kamp

Den subjektiva skiktningen inom arbetarklassen är resultatet av flera samverkande faktorer. Den beror på skillnader vad det gäller social härstamning, skillnader i levnads- och arbetsmiljö. Den beror på att olika arbetare har olika erfarenheter av klasstrider och att de påverkats i olika grad av arbetarklassens fackliga och politiska organisationer. Schematiskt kan man indela den subjektiva skiktningen inom arbetarklassen i följande sex nivåer:

En *total frånvaro* av elementärt klassmedvetande. Hit hör de arbetare som inte deltar i någon form av kollektivt arbete eller kollektiv organisation.

Ett *elementärt klassmedvetande*. Det har de skikt inom arbetarklassen som förstår att deras mest brännande problem inte kan lösas individuellt utan kräver kollektivt handlande av arbetarklassen. Det är detta medvetande som kännetecknar majoriteten av arbetare som endast är organiserade i fackföreningar.

De skikt som har ett *elementärt politiskt medvetande*. Hit hör de skikt inom arbetarklassen som dessutom förstår att det är nödvändigt att organisera sig i självständiga arbetarpartier. Den är elementärt politisk därför att den säger inget om det politiska innehållet i partiets program.

De skikt som har ett elementärt politiskt medvetande och är *permanent politiskt aktiva*. Vad som skiljer denna grupp från den förra är alltså den permanent politiska aktiviteten. Däremot behöver den inte ha någon mer avancerad uppfattning om det politiska programmets innehåll.

De skikt som är permanent politiskt aktiva och har ett klart *antikapitalistiskt medvetande*, utan att därför vara revolutionära marxister. Det är detta skikt som vi kallar för *avancerade arbetare*. De utgör en nyckelgrupp i hela den revolutionära processen, och det är dem det är livsnödvändigt att vinna för det revolutionära partiets politik. Det är dessa arbetare som mer än några andra förmår att få med sig arbetarmassorna i en bred kamp mot kapitalets herravälde.

Den sjätte gruppen är de arbetare som vunnits för den revolutionära marxismens program.

Ingen av dessa grupper är enhetliga, och mellan dem finns en rad övergångsformer. Det är naturligtvis ej heller frågan om stabila grupper, vare sig storleksmässigt eller vad det gäller medvetandet. Såväl små som stora händelser på klasskampsfältet förorsakar hela tiden förskjutningar inom och mellan dessa grupper. I en förrevolutionär situation äger det rum mycket stora omkastningar och vi kan se hur det snabbt växer upp ett brett skikt av

avancerade arbetare. I exempelvis Spanien har vi de senaste åren sett hur ett massavantgarde bildats inom arbetarklassen, ett skikt av arbetare som förmår leda arbetarnas kamp till en mycket hög nivå.

Det är med denna skiktning bland arbetarna i minnet som vi kan slå fast att de arbetande massorna i en förrevolutionär eller revolutionär krissituation är förmögna att föra den antikapitalistiska kampen ända fram till upprättandet av en dubbelmakt i samhället, utan ett planerande och centraliserande ingripande av ett revolutionärt förtruppssparti. Men vad de inte är förmögna till är att *överskrida* denna dubbelmaktssituation genom att rikta in hela arbetarmaktens sociala och politiska styrka till ett avgörande slag mot kapitalets stat.

TH/PR:s konspirativa partiteori

Till detta krävs ett organiserat ingripande av ett revolutionärt förtruppssparti. Här ligger skillnaden mellan den proletära revolutionen och alla tidigare klassers uppåttstigande till makten. Den proletära revolutionens seger kommer aldrig att vara frukten av massornas oerhörda skaparkraft så vida inte denna makt organiseras, centraliseras och används enligt en medveten plan för att krossa det gamla samhället och bygga ett nytt.

Den grundläggande orsaken till detta kan vi med Hanssons och Reichards ord lokalisera till det faktum att ”i motsats till revolutionära klasser under historiens gång kan arbetarklassen inte börja bygga ett nytt samhälle medan det gamla består”, (sid 50)

Den proletära revolutionen måste därför, som kulmen på en revolutionär process, i ett avgörande slag krossa det gamla samhällets centraliserade maktapparat – staten – för att verkligen kunna ta itu med att bygga den proletära staten.

Det är en av det revolutionära partiets uppgifter att leda detta slag genom att få till stånd en medveten planering och centralisering av arbetarnas kamp.

Att partiet, som klassens kollektiva minne, besitter kunskapen om denna nödvändighet är ett kännetecken på dess karaktär som förtruppssparti. Men bara ett. Det måste dessutom vara en integrerad del av arbetarrörelsen, för att politiskt kunna mobilisera arbetarklassen enligt den nödvändiga planen. Därför kan man aldrig – åtminstone inte om man vill diskutera sociala och politiska realiteter i klasskampen – tala om partiets medvetenhet utan att samtidigt tala om arbetarklassens medvetenhet och subjektiva skiktning.

– Arbetarklassens befrielse kan endast vara dess eget verk, skrev Marx. Den tesen rubbas inte av förekomsten av ett revolutionärt förtruppssparti. Partiets plan måste vara arbetarklassens plan och den måste förstås av arbetarklassen. Det finns inget annat sätt att säkerställa detta än genom att partiet själv inom sina led innesluter, eller åtminstone politiskt sammansmälter med, skiktet av avancerade arbetare, som är det skikt som i den revolutionära processen kan förankra en revolutionär medvetenhet hos de breda massorna.

Frångår man denna uppfattning så hamnar man oundvikligen i en mer eller mindre konspirativ syn på revolutionen och partiets uppgifter. Det är också det TH/PR gör när de skriver:

– Delar av arbetarklassen kommer att bli medvetet revolutionära, men säkerligen bara en liten minoritet. Majoriteten kommer i bästa fall att i en revolutionär situation ha en socialistisk reformistisk medvetenhet. Har den det, kommer revolutionen att hänga på det subjektiva momentet, det vill säga på partiets förmåga att genom kampen för konkreta reformkrav föra klassens massa i konfrontation med kapitalismen, så att revolutionen följer som en logisk reform, som en nödvändighet för att förverkliga de reformistiska målsättningarna. Arbetar-

klassen blir enligt vår mening aldrig medvetet revolutionär, den kommer att agera revolutionärt därför att dess reformistiska medvetande och intresse kräver så. (sid 50)

Det är sant att det inom den av reformismen dominerade arbetarklassen finns flera olika medvetandenivåer, vilket vi redan påpekat. Men det finns därför ingen anledning att som TH/PR införa några nya begrepp som socialistisk respektive borgerlig reformism. Tvärtom skapar dessa bara förvirring. Reformism är för oss definitionsmässigt tron på att man via gradvisa reformer och med hjälp av statsapparaten kan växa in i det socialistiska samhället. I sin praktiska politik blir därför reformismen i grunden alltid en borgerlig strömning inom arbetarrörelsen i den meningen att den är oförmögen att leda arbetarklassen fram till ett socialistiskt samhälle. Den springande punkten här är just den felaktiga uppfattningen om den borgerliga staten. Vi har också svårt att förstå att TH/PR:s dikotomana uppdelning av arbetarklassen i ”socialistiska” respektive ”borgerliga” reformister är oss till någon större hjälp när vi skall analysera den skiktning i arbetarklassens medvetande som onekligen finns. Vi menar istället att de begrepp vi tidigare presenterat är betydligt mera fruktbara både för en förståelse av den subjektiva skiktningen inom arbetarklassen och för de politiska uppgifter vi ställer oss. Det faktum att de mest medvetna delarna av den svenska arbetarklassen, enligt TH/PR, återfinns i LO:s utredningsapparat, dvs den som presenterat förslaget om löntagarfonderna, tycker vi är ett bra indicium på att det behövs lite mer förfinade instrument än de som kamraterna använder.

Men vår viktigaste kritik mot kamraterna Hansson och Reichard i detta sammanhang är att de inte inser nödvändigheten av att vinna över den absoluta majoriteten av arbetarklassen till det revolutionära partiets program och strategi, dvs att de breda massorna måste bli *medvetna* om nödvändigheten av att krossa den existerande statsapparaten och bygga en ny stat baserad på de dubbelmaktsorgan som upprättas under den revolutionära krisen. Arbetarklassen kommer inte att störta kapitalismen ”därför att dess reformistiska medvetande och intresse kräver så” utan därför att den övergivit sitt reformistiska medvetande, även så som TH/PR definierar den socialistiska varianten av detta! (se sid 50)

Därför är det subjektiva momentet i revolutionen inte hur partiet får med sig arbetarklassen på något de inte vet vad det är, utan precis tvärtom: det är frågan om hur partiet får med sig majoriteten av arbetarklassen i en medveten omstörtning av samhället.

Den konspirativa syn på partiet som H/R istället utvecklar kommer väl fram i följande passage där de ska motivera sin syn på varför ett förtruppparti är nödvändigt:

– Vi menar att partiet kan bevaras som struktur uppbyggd kring sin strategi endast som elitparti, annars kommer anknytningen till klassens reformism att göra partiet till reformistiskt. (sid 60)

Då det samtidigt enligt TH/PR förhåller sig så att en majoritet av arbetarklassen inte bara är utan också kommer att *förbli* reformister åtminstone fram till dess att revolutionen segrat (hur det är senare vet vi inte för diskussionen ”sträcker sig här inte över till förhållandena vid övergången till socialismen”, not 2 sid 61) innebär det att kamraterna Hansson och Reichard menar att ett revolutionärt parti aldrig kan bli ett genuint massparti, ja de måste ju t o m gå emot en sådan utveckling eftersom den dömer partiet till en reformistisk undergång.

Nej, kamrater. Den proletära revolutionen är den första medvetna revolutionen som sett historiens ljus. Det betyder att det är aktörerna som är medvetna om vad som händer, inte några sufflörer som skulle finnas någonstans bakom de som utför den revolutionära samhällsomvandlingen.

TH/PR :s knäfall för reformismen

Det är för att de inte utgår från detta som TH/PR hamnar fel också när de diskuterar övergångsstrategin.

Vi avvisar inte övergångskrav i sig, säger de, ”bara formen för att ställa krav idag”, I den långsiktiga taktiken däremot ”ingår övergångskraven som beståndsdel, liksom utvecklandet (inte ”krossandet”) av den socialistiska reformismen” (sid 60).

Låt oss först säga att vi inte riktigt förstått på vilket sätt övergångskraven ingår i den ”långsiktiga taktiken” eller i den ”nya form av taktiskt tänkande” som kamraterna försöker ge oss en första fingervisning om. Som en följd av deras syn på att vi måste ”utveckla den socialistiska reformismen” förlägger de sitt strategiska tänkande (för det är strategi och inte taktik det handlar om) på en helt annan nivå i samhället än den som övergångsstrategin handskas med.

Deras strategiska tänkande förhåller sig inte i första hand till arbetarklassens kamp utan till den kapitalistiska ekonomins och den kapitalistiska statens utveckling.

Det är ”i den kapitalistiska staten, som vi kan skönja det kommande samhällets avspeglning. Där och ingen annan stans”, slår man kategoriskt fast. (sid 51) Och vidare:

– Denna återspeglning eller reflex av vad som komma skall är tillräckligt förvriden för att kunna anpassas till de nuvarande dominerande produktionsförhållandena, men detta hindrar den inte från att skapa djupa förändringar och positivt återverka på klasskampen. Vi ska längre fram titta närmare på hur detta går till och vad detta får för konsekvenser för kommunisternas agerande. Vi nöjer oss därför med att konstatera att staten i de högt utvecklade kapitalistiska länderna genom denna utveckling fyller funktionen av ”förebådare” av det framtida samhället.

Om deras påstående gällde det enkla faktum att kapitalismen genom bl a dess enorma utvecklande av produktivkrafterna lagt en materiell grund till det framtida samhället, kunde vi instämt i TH/PR:s tes. Men det är uppenbarligen inte det kamraterna är ute efter. Del är enligt dem statens utveckling som ”förebådare det framtida samhället. Statens utveckling har en ”positiv återverkan på klasskampen” vilket får ”konsekvenser för kommunisternas agerande”.

Lite längre fram i sin artikel konkretiserar de vad de menar. Det är centraliseringen av det ekonomiska livet och de effekter denna får på samhällets överbyggnad, framför allt statens funktioner i form av ökad ”kollektivisering” som ”förebådar det framtida samhället.

”Den positiva återverkan på klasskampen” förklarar de på följande sätt i en lite svårsmält mening:

– Detta genom att öppna tankebanor som tidigare blockerats, tankebanor som tills vidare kan integreras i den borgerliga ideologin, om än i socialdemokratisk form – men som i sin förlängning, med tilltagande svårigheter för den ekonomiska grundvalen att följa med i ”tankegången” leder till partiella brott med vad som ryms med bibehållandet av detta samhälles grundläggande lagbundenhet.

– En sådan återverkan sker på arbetarklassen, men i lika hög grad på andra klasser och skikt, (sid 59)

Såvitt vi förstår betyder detta att kapitalismens utveckling i de högt industrialiserade länderna genom sin återverkan på överbyggnaden automatiskt producerar en radikalisering av arbetarklassens medvetande. Nu var det ju så att denna utveckling av staten och dess återverkan på klasskampen också skulle få konsekvenser för ”kommunisternas agerande”. Dessa

konsekvenser summerar kamraterna Hansson och Reichard i följande ordalag:

– Denna återverkan på klassen måste vi utnyttja. Men detta är inte det enda. Eftersom vi idag inte i nämnvärd omfattning kan ändra den allmänna inriktningen kapitalismen och staten har, måste vår taktik grunda sig på den egna svagheten och vända den till vår fördel.(sid 59)

Eftersom vi inte kan ändra kapitalismens inriktning ”måste vi (istället) anknyta till flera viktiga moment i den ”kollektiva” ideologin och utveckla dessa!” säger TH/PR och exemplifierar så här:

– Vi måste till exempel stödja tendensen mot större utbildningsenheter, ett församhälligande av skolan och vi får inte gå emot en radikaliserings av familjepolitiken (trots att den syftar till att bidra till arbetskraftens rörlighet). Dessa tendenser kan vi ändå inte stävja, alltså måste vi vända dem till vår fördel. Detsamma gäller ifråga om kollektiviseringen av det ekonomiska livet, så som det kommer till uttryck i de Meidnerska löntagarfonderna. (sid 56)

”Att vända dem till vår egen fördel” det visar sig sedan när även detta konkretiseras i fråga om löntagarfonderna innebära ”att fullt ut stödja tillkomsten av löntagarfonderna och bidra till att hindra deras förvanskning eller att de fifflas bort”! (sid 60)

Skulle vi ”fullt ut” stött U-68 också? Skall vi se till att den nya högskolereformen inte ”fifflas bort”?

Ska vi ”fullt ut” stödja SAP:s familjepolitiska förslag med dess särlosning för småbarns-föräldrar och ”bidra till att hindra (dess) förvanskning eller att det fifflas bort”?

Dessa politiska slutsatser drar inte TH/PR, åtminstone inte i sin artikel. Det skulle ju betyda ett fullständigt knäfall för reformismen. Men det är tyvärr det som är den logiska och politiska slutpunkten av kamraternas ”nya form av taktiskt tänkande”!

Varför en övergångsstrategi?

Ett revolutionärt strategiskt tänkande kan inte i första hand utgå ifrån vad som händer inom den kapitalistiska statsapparaten. Det är inte där som ”framtidens samhälle förebådas”. Det är inte i reformerna för större utbildningsenheter. Det är inte i SAP:s familjepolitik. Det är i den *organisering* som växer fram i kampen mot utbildningsreformerna för en alternativ undervisning, mot SAPs särlosningar för barnfamiljer och för en allmän arbetstidsförkortning. Kort sagt, det är i kampen mot de tendenser i det senkapitalistiska samhället som TH/PR a priori tycks se som progressiva och som det är statens uppgift att sammanfoga, som vi kan skönja morgondagens samhälle.

Ty det är i den kampen som arbetarklassen utvecklar och kommer att utveckla sina principer för morgondagens samhälle. Det är i den kampen som vi kan se en avspiegling av den arbetardemokrati som ska råda i framtidens samhälle. Och det är genom den kampen – och inte som en följd av den kapitalistiska statens utveckling – som arbetarklassens medvetande radikaliserar. Det är i den kampen som klassens subjektiva skiktning äger rum och därför också det viktiga skiktet av avancerade arbetare träder fram.

Och det är i den kampen vi ska ingripa för att stärka den, för att bidra till klassmedvetandets utveckling och för att knyta de avancerade arbetarna till den revolutionära organisationen. Övergångsstrategin tar sin utgångspunkt i massornas kamp mot det kapitalistiska samhället och försöker ge den en inriktning mot framtidens samhälle – det samhälle där arbetarna har makten och produktionen planeras utifrån de breda massornas behov. Dess slutpunkt är mobiliseringen av den samlade arbetarklassen bakom de krav som ska krossa den existerande

statsapparaten och samtidigt påbörja bygget av den nya staten och det nya samhället. För att detta skall lyckas krävs att en revolutionär medvetenhet utvecklas hos majoriteten av arbetarklassen.

Detta medvetande kan fullt ut utvecklas endast under den förrevolutionära och revolutionära krisen, men det revolutionära förtruppsspartiet försöker med sin politik att under en lång tid dessförinnan lägga grunden till detta medvetande, framför allt genom att vinna de avancerade arbetarna för sin politik, men också genom att i propagandan och agitationen föra fram övergångskrav. De agitatoriska övergångskraven är under normala skeden inte de samma som i en revolutionär kris. Deras logik är idag i Sverige inte att direkt förbereda ett maktövertagande. Men deras inriktning har ändå ett gemensamt: de tar sin utgångspunkt i arbetarklassens spontana kamp och försöker skola och förbereda arbetarna för framtida strider. Det är i detta sammanhang som "arbetarkontrollen" är så central, ty den försöker mobilisera arbetarna till ett aktivt ansvar för sin egen situation, för sitt eget samhälle, för sina egna behov, och inte för kapitalismens.

Vi har i denna artikel försökt peka på några centrala frågor som ligger bakom vår syn på den revolutionära strategin och som är nödvändiga att utgå ifrån när man diskuterar förhållandet till den breda massan av arbetare, såväl som till de reformistiska organisationernas politik.

I en andra och avslutande artikel skall vi gå vidare och se vilka konsekvenser detta får för vårt ställningstagande till LO:s förslag om löntagarfonder och vår kritik av TH/PR:s förslag om att "fullt ut stödja dem". Ty så mycket kan vi avslöja redan nu att vi är kritiska.

Ur *Fjärde Internationalen* 1/77

Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson: LO-byråkratins löntagarfonder ett dödligt hot mot fackföreningsrörelsen

[Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson fortsätter sitt inlägg från nr 5/76]

”I den mån bestämda delar av arbetarklassen går med på att ta del i ledningen för 'sin' särskilda fabrik genom yttranderätt eller genom 'rätt till en del av vinsten' kan de endast ta på sig 'företagets intressen' gentemot dess konkurrenter, dvs acceptera att den kapitalistiska konkurrensen åter introduceras i arbetarklassens mitt och följaktligen avvärjar sig inför de objektiva effekterna av denna konkurrens när den drabbar detta särskilda företag”

/Ernest Mandel i Arbetarkontroll, arbetarråd, arbetarstyrelse/

I *Fjärde Internationalen* nr 5/76 publicerades första delen av vårt svar på Tom Hanssons och Per Reichards artikel ”Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken”. Denna första del behandlade på ett allmänt plan grundläggande strategiska frågor som klassmedvetenhetens utveckling, arbetarklassens revolutionära potential och förtruppens uppgifter.

I denna andra del ”tar vi tjuren vid hornen” och diskuterar det konkreta fondförslaget från LO-kongressen ur en del olika aspekter. Vi försöker ange åtminstone några av de viktigaste orsakerna till att LO-byråkratien introducerat detta förslag, bl a genom en jämförelse med utvecklingen i Västtyskland, vi diskuterar dess framtid samt tar upp konsekvenser vid ett hypotetiskt genomförande av förslaget. Vår genomgång i denna andra del mynnar till sist ut i en bestämning av kommunisternas taktiska förhållningssätt till fondprojektet.

Utgångspunkten för materialet i detta avsnitt är vår teori om klassmedvetenhetens utveckling. De politiska svaren på de frågor som ställts i och med den fonddebatt som rullat igång måste ha som målsättning att främja utvecklingen av de arbetande massornas klassmedvetenhet till en ”klass för sig”, till att lita till den egna styrkan, sina egna organisationer och sina egna metoder.

Individuell andel i vinsten

Genom historiens gång har det vimlat av diskussioner, förslag och experiment som rör olika system med andel i vinsten. Grovt talat går det att tala om två tendenser i denna fråga. Den ena har utgått ifrån individuell andel i vinsten och har främst haft sina förespråkare i konservativa och patriarkaliskt sinnade kretsar. I sin studie ”Kapital till den anställda?” har Åke Wredén visat att de viktigaste argumenten för denna inriktning framfördes redan 1895 av det svenska justitierådet Herslow. Enligt honom skulle vinstandelar:

”... åt driftägaren skapa en duglig, pålitlig och för frestelser till arbetsinställelse otillgänglig arbetarstam, kraftigt sporra arbetarna till flit och noggrannhet i arbetet samt till aktsamhet om arbetsmaterial, maskiner och verktyg m m, ävensom förmå dem att i dessa hänseenden ömsesidigt öva kontroll på varandra, vilket allt skulle högst väsentligt bidra till ökande av affärens nettoavkastning och därigenom... bereda driftägaren riklig ersättning för den vinstandel som han avstod åt personalen.”

/Citerat efter Wredén, Kapital till de anställda?/

Det nya som har tillkommit är att vinstandelssystem skulle kunna ha en positiv inverkan på företagets kapitalbildning, deras grad av finansiell självförsörjning.

System med individuell andel i vinsten har prövats och förkastats genom decennierna, både i Sverige och i andra länder. För det mesta har deras omfattning och betydelse varit ringa. Det tycks som om de vunnit insteg främst i länder eller branscher med en klen facklig organisering, och då inom mindre och halvstora företag med patriarkaliska relationer mellan företagsledning och anställda.

Idag är det endast i USA som företagen praktiserar system av detta slag i någon större omfattning. Där har de t o m vunnit ett mycket stort inflytande under de senaste åren. Framför allt då för just de mindre och medelstora företagen. 1969 fanns det 86 957 vinstdelningsplaner i USA. 1975 hade antalet sprungit upp i 205 000. Förklaringen till denna utveckling går att söka i den amerikanska skattelagstiftningens utformning samt i frånvaron av ett ATP-system av svensk typ. Enligt Wredén har helt enkelt vinstdelningen börjat användas för att ordna tjänstepensioneringen.

Kollektiv andel i vinsten

Den andra tendensen har utgått från kollektiva andelar i vinsten. Ett otal förslag har funnits enligt denna modell. Förslag som i första hand har härstammat från den ledande byråkratin i socialdemokratiskt kontrollerade fackföreningar. Efter det andra imperialistiska omfördelningskriget är det i länder som Västtyskland, Nederländerna, Österrike, Danmark och Sverige som löntagarfonder av olika slag har varit på tapeten. Södra Europas stora fackliga massorganisationer – som leds av kommunistpartierna – har kategoriskt avvisat fondsystemen. I Storbritanniens stridbara – men socialdemokratiskt ledda – fackföreningsrörelse har inte heller löntagarfonder varit aktuella.

Kollektiva löntagarfonder tycks alltså vara något mycket specifikt för den socialdemokratiska rörelsen – och då först och främst för dess fackliga gren.

Ett sätt att belägga denna hypotes är att studera exemplet Västtyskland lite mer ingående, för där har förslag om kollektiva löntagarfonder fått både större plats i debatten och i politiken.

Exemplet Västtyskland

”Inte i något land har debatten om förmögenhetsfördelningen och ägandestrukturen förts med sådan intensitet och under så lång tid som i Västtyskland”, heter det t ex hos Rudolf Meidner i Bilaga 7 till rapporten om ”Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder”. Och Meidner fortsätter: ”Oräkneliga är de skrifter – både från politiskt, fackligt och vetenskapligt håll – som behandlar ämnet. Antal förslag, planer och rekommendationer för att lösa problemet med den sneda förmögenhetsutvecklingen är överväldigande stort. Det kan utan överdrift påstås, att frågan om lämpliga vägar för förmögenhetspolitiken under större delen av efterkrigstiden har stått i förgrunden för den offentliga debatten i Västtyskland”.

Den *materiella grunden* till denna digra offentliga debatt var helt enkelt det så kallade tyska undret, dvs den ”sneda förmögenhetsutvecklingen”. Eller för att fortsätta med att tala med Meidner: ”Löntagarna möjliggjorde detta ekonomiska under genom en medveten återhållsamhet beträffande kraven på standardhöjning. Hundratals miljarder DM plöjdes tillbaka till nya investeringar och en kapitalackumulation av enorma mått kom till stånd hos en liten grupp av kapitalägare”.

Den västtyska efterkrigsperioden utmärktes också av en så gott som oavbruten tillväxt. Så här träffande beskriver Winifred Wolf klimatet i *Inprecor* nr 61/62 1976:

”Så länge som där var 'tillväxt' /dvs från 1948 till 1973 med undantag för de sexton månader av recession som gällde 1966-67/ var det nästan omöjligt för revolutionära marxister att övertyga breda massor om det västtyska samhällets klasskaraktär. Eftersom tillväxten var generell/även tillväxten av lönerna/, handlade den offentliga debatten i huvudsak om problem i samband med fördelningen, dvs om det var lönerna eller profiterna som steg snabbast.”

Vi ska tillägga ett annat mycket utmärkande drag för perioden:

De svaga och extremt förborgerligade fackföreningarna! Kriget hade inte bara förstört kapital och produktionsmedel utan också den tyska arbetarrörelsen. Nazismen och kriget malde sönder fackföreningarna helt och hållet. Arbetarnas inbördes solidaritet, deras sammanhåll-

ning, upplöstes. De mest medvetna och stridbara arbetarledarna dödades, osv. Klassmedvetenheten kastades årtionden tillbaka.

Nederlaget under kriget parat med en till synes helt oproblematiske ekonomisk tillväxt gynnade reorganiseringen av den socialdemokratiska delen av arbetarrörelsen. Arbetarnas upplevelser av stalinismen, bland annat i form av det sovjetiska pansar-övergreppet på Öst-Berlins arbetare 1953, gjorde resten. Helt ohotad kunde socialdemokratien breda ut sig på arbetsplatserna och ta ansvar för just ”en medveten återhållsamhet beträffande kraven på standardhöjning”. En uppgift som inte krävde så mycket under 1940-talets sista år samt under 1950-talet. Demoraliseringen från kriget samt den stora industriella reservarmén/flykten från jordbruket och Östtyskland/ var effektiva medel för att hålla tillbaks lönekraven. Men när upplevelserna från kriget blev mindre påtagliga och den industriella reservarmén nära eliminerad, då uppstod helt nya villkor för kapitalbildningen. Eftersom arbetslösheten inte längre kunde fungera som den sociala mekanism vilken höll tillbaka arbetarnas lönekrav, blev den socialdemokratiska fackbyråkratin tvingad att svara för ett större mått av ideologisk och politisk kontroll.

Nödvändigt med ett större mått av ideologisk kontroll

Förslaget om kollektiva lönefonder svarade mot dessa nya behov, följaktligen växte de också i antal och styrka när arbetslösheten avtog mot slutet av 1950-talet och 1960-talets första år. Fondförslagen sprang också helt organiskt fram ur den socialdemokratiska ideologin, som i mångt och mycket arbetar med en vulgär tolkning av den materialistiska historieuppfattningen.

Mycket, mycket schematiskt ser denna ideologi ut enligt följande:

Kapitalismen måste mogna, ja till och med bli övermogen innan den kan plockas bort och ersättas med socialismen. När detta är fallet kan den stora massan av producenter ta över från kapitalisterna lika lugnt som när en löpare tar emot stafettpippen från en annan i ett stafettlopp. Men loppets tempo ses inte som ödesbestämt, löntagarnas organisationer kan påverka tiden. De ska inte bara sitta som en hop passiva åskådare utan ta aktiv del i tävlingen – genom hejarop och applåder...

Eller med andra ord: Arbetarrörelsen ska satsa hårt på de mest expansiva storföretagen, underlätta rationaliseringar och alla andra åtgärder som gynnar kapitalismens mest framskjutna och dynamiska sektorer:

Till detta handlingsprogram kopplas så jämlikhetstanken:

Det är de mest expansiva företagen som kan betala de bästa lönerna och berika den arbetande klassen, den högre produktiviteten hos dessa företag lämnar dessutom ett överskott som kan fördelas till den sociala sektorn via en ”jämlik skattepolitik”.

Men när ”förmögenhetsutvecklingen” blir för sned uppstår naturligtvis ett viktigt krus. Framför allt om då arbetslösheten är ringa och konkurrensen mellan arbetarna liten. De frågor som Winifried Wolf pekade på dyker då upp automatiskt:

Återhållsamhet eller inte? Ska lönerna verkligen inte öka mer, nu när vinsterna rakar i höjden vareviga dag?

I detta läge blir förslag om kollektiva löntagarfonder helt naturliga. Socialdemokratiens argument är givna ur det föregående:

– Visst ska löntagarna ha sin rättvisa del av kakan, men företagets kapitalbildning måste tryggas, för det går inte att komma ifrån att det är den som garanterar tillväxten, så att det blir en större kaka att dela på nästa gång.

– Men det är samtidigt inte rätt att arbetsgivarparten ska få så stora vinster. Låt oss helt enkelt avsätta en del av vinsten till löntagarorganisationerna, då blir inte förmögenhetsbildningen så sned och dessutom skaffar vi oss ett större inflytande över företagets ledning och skötsel.

I en situation av ekonomisk tillväxt, stor kapitalackumulation och obetydlig arbetslöshet uppstår förslag om kollektiva löntagarfonder som en ganska självklar ideologisk reflex hos den socialdemokratiska fackföreningsbyråkratin när denna konfronteras med högljudda krav på löneökningar. Fondförslagen förmedlar helt enkelt ”en medveten återhållsamhet” från arbetarnas sida på den ideologiska nivån.

Kollektiva fondförslag specifika för fackbyråkratin

Det faktum att det är socialdemokratins fackliga gren som är mest benägen att laborera med dessa förslag hänger samman med de tre följande faktorerna:

- För det första är det den fackliga kadern som befinner sig närmast verkstadsgolvet, det är den och inte partiapparaten som pressas hårdast av arbetarnas lönekrav.
- För det andra tilltalas fackpamparna helt naturligt av det ”inflytande” som skulle förlänas dem enligt förslagen. Den parasitära fackliga byråkratin skulle helt enkelt tillskansa sig en del fördelar på kapitalets bekostnad! Fondstyrelserna och andra institutionaliserade organ som följer i spåren på dessa projekt måste besättas med bl. a. ”arbetardirektörer” som då kan njuta sötman av höga arvoden, middagar o s v. D v s nya materiella privilegier och högre social status. Ett statligt ”inflytande” är inte lika attraktivt eftersom det bara ger småsmulor åt de fackliga ledningarna, de privilegier som följer med detta ”inflytande” hamnar i stället i fickorna hos socialdemokratins politiska funktionärer.
- För det tredje är den fackliga grenen inte lika känslig som partiapparaten i övrigt för vad som är gångbart politiskt. På grund av det sociala trycket från fackföreningarnas medlemsmassor reagerar inte denna kader lika följsamt på den politiska nivån.

Exemplet Västtyskland ger oss också en god möjlighet att studera den process som utlöses när de faktorer förändras som utgjort jordmånen för förslag om kollektiva löntagarfonder.

När den ekonomiska tillväxten bromsas upp eller tom upphör blir inte problemen om en mer jämlik fördelning lika akuta. Fondförslagen är anpassade som hand i handske för att lösa motsättningen mellan en mer jämlik fördelning och en fortsatt kapitalbildning för företagen. När tillväxten stannar upp skjuts denna motsättning i bakgrunden. Frågan om det är lönerna eller profiten som ökat mest ställs inte längre lika uttalat. För arbetarna är det nya frågeställningar som kommer i förgrunden: anställningstrygghet, bevarad köpkraft, bra social service osv.

Fondförslagen ger inga omedelbara svar på dessa frågor, de tillfredsställer därmed inte behoven hos fackföreningarnas breda medlemsmassor. För vem är intresserad av andel i vinsten när det egna företaget kanske kan komma att gå omkull?

Men visionen om ett framtida ”inflytande”? I det långa loppet sägs ju att fondsystemen ska betyda en bättre branschplanering, mer övergripande styrmedel och därmed strukturella förändringar av industrin. Kan inte dessa förändringar trygga en fortsatt tillväxt och på så sätt trygga jobben?

I det långa loppet?

När arbetarnas problem är omedelbara! När arbetslösheten står vid knuten och när arbetsköparna går till attack på bred front med lönestopp, rationaliseringar, ökad arbetstakt och en minskning av den offentliga sektorns utbyggnad, då blir faktiskt fondförslagen blott och bart skrivbordskonstruktioner!

Dessa ändrade förhållanden betyder ändå inte att förslagen försvinner över en natt. Ekonomin utvecklas ojämnt, konjunkturcyklerna består även om den långsiktiga ekonomiska trenden har vänt, och de motsättningar som vi tidigare har angett kan leva kvar inom vissa branscher eller återupplivas periodvis för andra.

Argumenten förskjuts

Här finns dessutom en viktig tröghetsfaktor: Fackföreningsbyråkratins relativa självständighet som ett parasitärt skikt inom arbetarrörelsen! Sitt hopp om ett framtida ”inflytande” med allt vad detta skulle innebära av materiella fördelar och andra tillbehör ger byråkratin inte upp i första taget. Särskilt inte som detta ”inflytande” har en bra täckning i den egna ideologin, tankarna på en ökad insyn i industrins förvaltning från fackets sida osv.

Detta betyder att fackbyråkratin tenderar att förflytta tonvikten från jämlikhetsaspekten över till de frågor som mer rör inflytandet över produktionen, när de ekonomiska och sociala faktorer förändras som ursprungligen skapade förutsättningar för förslagen om kollektiva fondsystem. Debatten blir omedelbart mer laddad på den politiska nivån och då blottas oundvikligen fondförslagets svagheter!

Kamraterna TH/PR talar om att den kommunistiska taktiken i förhållande till löntagarfonderna måste vara som en politisk ”aikido” där vi utnyttjar motståndarnas egen styrka för att bringa honom på fall. Detta låter sig naturligtvis sägas. Men inte genomföras! – för fondförslagen är inte socialdemokratins styrka, politiskt är de i stället mycket svaga kort, och då kan det gå illa värre...

Tar man miste i aikido och försöker fälla motståndaren med ett grepp som bygger på hans styrka – när det i själva verket är hans svaga punkt – då kan det hela nämligen sluta med att man rasar omkull tillsammans med motståndaren...

Avgörande politiska brister

Det finns två avgörande politiska brister med fondförslagen. Den första är så enkel som att den stora mängden löntagare helt korrekt uppfattar att dessa förslag inte på något sätt tillfredsställer deras omedelbara behov (tryggade jobb, bevarad köpkraft, bra service o s v). Detta till skillnad från den traditionella reformistiska rekvisitan.

Den andra bristen gäller förslagets bärkraft som en entusiasmerande vision, dess klena ideologiska kaliber. Vi vet – och här är vi överens med TH/PR – att det i dag är helt omöjligt att vinna bredare grupper för socialismen genom att föra fram länder som Sovjetunionen och Östtyskland som konkreta föredömen, som exempel på den socialism vi kämpar för. Senast visade Wolf Biermann på detta i en intervju för tidskriften *Der Spiegel*.

– Är det möjligt att det som dom kallar socialism i din stat blir ett allt större hinder för socialistiska rörelser i västra Europa, frågade *der Spiegel*. Biermanns svar löd:

– Det är inte bara möjligt, detta är redan fallet. Vad som står i vägen för vänstern, förutom dess egna dumheter, är det fränstötande exemplet på ett byråkratiskt deformerat samhälle som kallar sig socialistiskt inför alla människor.

Fondförslagen – och de samhällsvisioner som de kopplas till – är på samma sätt ett hinder för den socialistiska rörelsen. För ”löntagarmakten” identifieras inte med demokratiska massorganisationer utan med ett snävt byråkratiskt skikt inom fackföreningsrörelsen. Fondernas byråkratiska uppbyggnad och deras smak av korporativism skrämmer både de stora arbetar-massorna och de små men avancerade skikten av arbetare som letar efter antikapitalistiska lösningar. De senare misstror också de planer som föreslås för fondernas gradvisa övertagande av makten över industrin. Med rätta anar de farorna för en splittring inom de egna leden.

För borgarklassen betyder fondförslagen att den får ett utmärkt mål att skjuta in sig på: ”Friheten är hotad”, ”fonderna skapar en jättelik central byråkrati” osv. Smakprov på detta upplevde vi inte minst under den svenska valrörelsen 1976. Arbetsköparna gick ut i mer frispråkiga termer än på många år. SAF dundrade och vem minns inte de upprörda scenerna på småföretagarnas möte i Jönköping? Också de borgerliga partierna varpå hugget.

Löntagarfonderna livade upp den samlade borgerligheten. Den var helt enkelt klipsk nog att inse att dessa inte utgjorde ”motståndarnas styrka” utan i stället deras svaghet...

Västtysk epilog

Men tillbaka till Västtyskland. En sammanfattning av fondförslagets uppgång, nedgång och fall i det västtyska riket ger följande cykel:

Förslagen om löntagarfonder tränger sig fram i debatten och politiken under slutfasen av en period med oavbruten tillväxt, d v s i det läge där arbetslösheten reducerats till ett minimum. Förslagets funktion blev att förmedla ”en medveten återhållsamhet” från arbetarnas sida när det gällde lönekraven.

När det ekonomiska och sociala läget slog om fortsatte debatten så att säga ”av bara farten”. Men inte åt samma håll som tidigare, utan på ett stickspår. Nu var det nämligen den fackliga byråkratins särintressen och specifika ideologi som tog överhanden. Fördelningsaspekterna sköts i bakgrunden och i stället betonades de frågor som mer hängde samman med ”inflytandet”.

Resultatet blev ett större mått av politisk polarisering kring dessa frågor. Socialdemokratin drevs på reträtten, oförmögen att svara och följderna blev en batalj inom ”rörelsen”. Den politiska grenen ansåg att förslagen var negativa för partiets röststöd medan delar av fackbyråkratin höll fast vid kraven.

Kulmen kom 1974 när partiledningen gjorde upp om en ”kompromiss” med koalitionspartnern FDP. Citationstecknen är väl på sin plats för i praktiken var det FDP:s fondförslag som antogs. Ett liberalt förslag som rörde ”fördelningspolitiska aspekter” och inte ”inflytandet”...

Därefter har debatten sjunkit i glömska. Saknad endast av en del fackliga företrädare. Det nya läget för Västtysklands ekonomi har ställt helt andra frågor i förgrunden för den politiska kampen.

Detta slutomdöme delar vi med andra. Meidner menar t ex att ”Mycket tyder nu på, att en lång och intensiv debatt om 'förmögenhetspolitik' har nått en slutpunkt – åtminstone för en överskådlig framtid.” Wredén konstaterar torrt samma sak:

”Den tyska fackföreningsrörelsen tycks f n vara helt ointresserad av löntagarfonder”.

I sin uppsats menar TH/PR helt sonika att det är ett ”faktum att fackföreningarna inom en snar framtid kan komma att stå som ägare till de 200 största företagen” i Sverige. ”Skillnaden” mellan vår inriktning på ”förstatligande under arbetarkontroll” och deras förslag sägs också vara att löntagarfondernas ”införande är fullt möjligt, ja på sikt sannolikt”. Vid flera seminarier har kamraterna också understrukit att de har uppfattningen att SAP- och LO-ledningen verkligen kommer att försöka driva igenom fondförslagen från LO-kongressen.

Vi tror att TH/PR skulle ha varit mindre benägna att dra dessa förhastade slutsatser om de studerat bl a det västtyska exemplet. Det säger en hel del om den politiska dynamiken i denna typ av fondförslag. Samma cykel som vi sett i Västtyskland har dessutom i huvudsak utvecklats i andra länder. T ex i Danmark.

Är fondförslagen "neutrala" för lönebildningen?

Vi liksom många med oss har menat att fondförslagen inte är "neutrala" när det gäller lönebildningen. Detta avvisar TH/PR bestämt. "Utan analys, utan tankeverksamhet upprepades papegojlikt samma argument", skriver man och menar själva att förslaget är explicit "löne- och kapitalbildningsneutralt". Dvs upprepar å sin sida papegojlikt Meidners egna ord...

Men ändå inte riktigt, kamraterna gör trots allt ett försök att visa varför det är så, de försöker peka på de faktorer som bestämmer löneutvecklingen:

"Hur bestäms då lönerna? Om man studerar löneutvecklingen under normala kapitalistiska förhållanden finner man att de ramar som sätts för lörens storlek primärt är avhängiga dels profitutvecklingen, dels arbetslöshetsgraden, det vill säga den är konjunkturberoende, och primärt bestämd av marknaden i vid mening. Dessutom påverkas lönen klart av inflationen... Löneglidningen verkar statistiskt som en "anpassare" av den förhandlade lönen, så att lönesumman anpassas till marknaden... Så länge kapitalismen består tar marknaden ut sin rätt."

Dessutom gör TH/PR undantag för "onormala" situationer som "i Chile under Allende" eller "Portugal året efter kuppen". Formellt är detta resonemang inget att klaga på. Men som förklaring av de mekanismer som bestämmer lönebildningen är det helt otillräckligt. Påståendet om att löneutvecklingen är "primärt bestämd av marknaden" avslutas nämligen inte. Vi får inte reda på vad det finns för sekundära faktorer som påverkar lönerna också under så normala förhållanden.

Kamraterna TH/PR tycks tro att arbetsmarknaden i dag är lika "fri" som under manchesterliberalismens glada dagar. De glömmer att ta upp att också "styrkeförhållandet mellan de kämpande" har stor betydelse. Dvs bland annat arbetarklassens grad av organisering, kampförmåga och klassmedvetande. Vi ska påminna om några viktiga meningar från Marx skrift *Lön, pris och profit*:

"Det är klart, att en oerhörd skala av variationer är möjlig inom de båda gränserna av denna maximiprofit. Dess faktiska storlek bestäms bara av den oavbrutna kampen mellan kapital och arbete. Kapitalisten försöker ständigt reducera arbetslönen till dess rent fysiska minimum och utsträcka arbetsdagen till dess fysiska maximum, medan arbetaren ständigt utövar ett tryck i motsatt riktning. Det hela utmynnar i frågan om styrkeförhållandet mellan de kämpande."

I den oavbrutna kampen mellan kapital och arbete har existensen av fackföreningar en central betydelse. Kollektivavtal t ex upphäver ju t ex på sätt och vis den "fria arbetsmarknaden". Det ligger säkert mycket i detta påstående från Per Holmbergs bok *Arbete och löner i Sverige*:

"Att dessutom fackförbundens organisationsgrad syns ha spelat en stor roll framgår bl a av att under lönesänkingsperioden 1930-33 då de svenska industriarbetarnas medeltimförtjänst på grund av det fackliga motståndet reducerades med 'blott' 5 till 5 1/2 procent, medan de betydligt svagare organiserade industriarbetarna i USA med i stort sett lika hög arbetslöshet upplevde ca 20 procents lönesänkningar under motsvarande period."

Men det är inte bara graden av facklig organisering som spelar in. Medvetenheten hos de många medlemmarna och hos de fackliga ledningarna är också av central betydelse. Vid en bedömning av lönernas utveckling är det nödvändigt att också diskutera de fackliga organisationernas politik! Det räcker inte att likt TH/PR bara se till det primära, dvs profitutvecklingen, arbetslöshetsgraden och inflationen.

När vi kommit så här långt kan vi blicka tillbaka på Västtyskland en sista kort stund. Ur det tidigare har det framgått att den västtyska socialdemokratins politik under efterkrigstiden bl a handlade om att medverka till den snabba kapitalackumuleringen. Det rörde sig om "en medveten återhållsamhet" i avtalsförhandlingarna. En attityd som drog på sig kritik från massan av arbetare. Fackbyråkratins svar, som lyckades "neutralisera" en del protester, blev dim-

ridåerna om kollektiva löntagarfonder. Blotta förslagen hade i sig en politisk funktion: En undanlidande manöver för att få till stånd en dämpning av lönekraven!

I Nederländerna har vinst delningssystem haft en liknande funktion. Där fungerade de som avledare för missnöjet med en hård statlig inkomspolitik.

Samma sak i Sverige

Naturligtvis påverkar ”styrkeförhållandet mellan de kämpande” löneläget också i Sverige. Vi delar i stort följande bedömning av Per Holmberg:

”Varför ett och samma arbetsmarknadsläge inneburit så varierande löneökningar har med största sannolikhet främst att göra med olikheter i lönepolitiken under skilda perioder. Att löneutvecklingen enbart skulle vara en passiv reflex av läget på arbetsmarknaden är därför en grov förenkling.

Ett av de mer klassiska exemplen på svensk lönepolitik är det lönestopp som LO-ledningen accepterade 1949/50. Ett annat mera aktuellt är vad som från reformistiskt håll kallats för ”solidarisk lönepolitik.”

Otvivelaktigt har denna reaktionära politik påverkat löneläget. Det har visserligen skett en ”sammanpressning av löneolikheterna inom LO-kollektivet” som det brukar heta. Men detta har skett på bekostnad av en relativ lönedepression för traditionella höglönegrupper inom LO-kollektivet. Eller uttryckt med den socialdemokratiske ekonomen Willy Bergströms egna ord:

”Man kan lite tillspetsat säga att LO med den solidariska lönepolitiken köpt utjämning inom de egna leden till priset av vidgade klyftor mellan LO-grupperna och andra grupper i samhället.”

TH/PR håller med om denna effekt. I sin artikel citerar de okritiskt Meidners ord om ”den nu så missriktade solidariska lönepolitiken”. Därmed erkänner de indirekt att de själva har fel när de påstår att löneläget är nära nog oberoende av politiska faktorer under ”normala” förhållanden.

Solidarisk lönepolitik – påverkar lönerna!

Den ständigt missriktade solidariska lönepolitiken har varit mycket betydelsefull när det gäller alla förslag om kollektiv kapitalbildning på svensk mark. Visserligen frågade redan Ernst Wigforss så här redan för drygt 50 år sedan:

”Är det så självklart att kapitalägarna skall ha all vinsten, sedan arbetarna fått sin lön? Skulle inte löntagarna kunna få vinsten, sedan kapitalet fått sin andel?”

Men denna fråga kom inte från så många andra håll och den besvarades inte på ett konkret plan. Det är först under de senaste tjugo åren som förslag om kollektiv kapitalbildning på allvar vunnit terräng. I detta avseende har Gunnar Nilsson helt rätt när han säger att ”fackföreningsrörelsen först nu har hunnit i kapp Ernst Wigforss”.

Vi är i stort överens med TH/PR om de grundläggande tendenser i den svenska kapitalismens utveckling som utgör grunden för denna förändring så vi återupprepar inte här deras analys. Däremot vill vi betona en del fenomen mer än andra, vi vill också se det mesta ur ett annat perspektiv...

För det första verkar det klart att de olika projekten om kollektiv kapitalbildning bl a har utgjort en del av den missriktade solidariska lönepolitiken!

Detta har inte TH/PR insett eftersom de arbetat med en mycket mekanisk analys där politiken haft en undanskymd plats.

När TH/PR diskuterar innebörden i fondförslaget ser de inte överhuvudtaget till dess funktion i dag (och i går!). De diskuterar bara Meidners uttalade målsättning för morgondagen.

När socialdemokratin genomfört sin ”solidariska lönepolitik” har detta hela tiden inneburit stora påfrestningar för den lokala fackbyråkratin. Det är den som har haft bördan att försvara det uttagna löneutrymmet inför alla missnöjda medlemmar. För att klara detta har det inte räckt med klasslagstiftning samt en hårdför och odemokratisk regim inom fackföreningsrörelsen självt. Det har också behövts en godtagbar och något så när logisk ideologi. Alla förslag av typen bransch- eller löntagarfonder har haft denna funktion, de har utgjort nödvändiga komplement till den missriktade (eller riktade om man så vill) solidariska lönepolitiken.

Den reformistiska politiken förankras inte bara genom höger hand (solidarisk lönepolitik) utan lika mycket med den vänstra (fondprojekten). Meidners beskrivning av upprinnelsen till förslaget är ett lysande bevis på detta:

”Slutligen kunde under andra delen av 60-talet framgångar skönjas för den solidariska lönepolitiken. En sammanpressning av löneolikheter inom LO-kollektivet kunde statistiskt påvisas, delvis beroende på en relativt svag löneutveckling för vissa traditionella höglönegrupper. Tankarna kring 'uppföringsvärde', försummade chanser till löneuttag och orättfärdiga vinster fick därmed ny aktualitet.

Det är bl a mot bakgrunden av dessa förhållanden som man bör se de uttalande om åtgärder mot ojämnheten i vinstutvecklingen, ändrad vinstbeskattning och branschfonder som återfinns i den lönepolitiska rapporten till 1971 års LO-kongress”

Vilda strejker – bränslet bakom den uppblussade debatten

Vi vet också att den ”solidariska lönepolitikens framgångar” provocerade fram en omfattande strejkvåg under 1969-70. Klasslagstiftning, facklig byråkratisering och reformistisk ideologi förslog inte till att hålla tillbaka all bitterhet mot den ”solidariska lönepolitiken”.

De delegater som samlades på LO:s kongress hade en press på sig att ”hitta på något” som kunde minska antalet strejker. Ett av resultaten blev den utredning om kollektiv kapitalbildning som tillsattes.

Främst den ekonomiska konjunkturen 1972-73 innebar att antalet strejker minskade drastiskt, problemen med ”outtagna löneutrymmen” var inte lika akuta och debatten falnade av. Den kom mer att handla om möjliga svar på de brant stigande arbetslöshetssiffrorna. AP-fondernas möjligheter diskuterades liksom introduktionen Till det som i dag blivit medbestämmandelagen. Så här sammanfattar t ex Wréden dessa år:

”Under åren närmast efter 1971 brydde sig knappast någon om Meidners utredning. LO och regeringspartiet var fullt upptagna först med den 4:e AP-fonden och sedan med den nya arbetsrätten.”

Åren 1974-75 med deras vinstfyrverkeri fick dock debatten att blossa upp igen med våldsam fart. Tanken på löntagarfonder väckte omedelbar genklang hos fackbyråkratin. Främst då inom de branscher där ”övervinsterna” var som fetast och arbetarna som mest missbelåtna med den ”solidariska återhållsamheten”.

En artikel från Skogs tidning SIA från hösten -74 visar väl vilken mylla det var som fick idéerna att växa till sig så snabbt:

”De flesta konflikterna på arbetsmarknaden uppstår just inom branscher och företag med relativt höga löner. Genom att suga upp övervinsterna skulle del starkaste argumentet till strejk falla bort. Det är i den jordmånen tanken med löntagarägda fonder har växt fram”

Också Meidner var påverkad av denna konjunktur vilket inte minst visar sig vad han betonar i sitt utredningsarbete när han intervjuas i SIA 1974:

”Att få ett socialistiskt samhälle är gott och väl, men vi skall inte gå de här krokvägarna för att nå

dit.

... Mitt kongressuppdrag avser... frågan hur de övervinster som uppstår som en följd av den solidariska lönepolitiken skall komma löntagarna tillgodo...

... För oss som har en stark facklig rörelse är (fonderna) snarast ett komplement till den solidariska lönepolitiken och inte en metod att förändra maktförhållandet mellan arbete och kapital. Det har vi andra metoder för..."

Maktfrågorna i centrum

Nu hade utredningens slutgiltiga förslag, det som antogs vid LO-kongressen i juni 1976 en helt annan betoning! Vi är helt överens med Wredén när han skriver att "den solidariska lönepolitiken /hade/ skjutits i bakgrunden och huvudmotivet var ägarinflytandet över större delen av näringslivet", eller med TH/PR när de menar "att det dock är den tredje punkten i förslaget – som är kardinalfrågan – frågan om makten – står i takt med den fortsatta debatten allt klarare".

Varför denna förändring? Ja, för det första måste det understrykas att vår skiss av bakgrunden till LO-kongressens beslut medvetet behandlat bara den faktor som var mest betydelsefull vid förslaget många år av "förarbete". Men när detta är gjort måste det tilläggas att fond-diskussionen hela tiden ackompanjerats av en annan melodi, nämligen tanken på inflytande eller bestämmande över produktionen. Men den var mycket tunn och svag ända fram till 1975.

Vi måste alltså förklara denna förskjutning. En viktig faktor var naturligtvis det ändrade ekonomiska läget. LO-kongressen föregicks och omgavs av siffror på ekonomisk stagnation. Det fanns inte längre något omedelbart behov av att värja sig mot ett missnöje bland medlemmarna, med s k övervinster. Men denna enda faktor räcker inte som förklaring, vi måste vända blicken åt ett annat håll: Behovet av en mer rationell "planering" av kapitalismens planlöshet och fackbyråkratins aptit på egna materiella privilegier och en högre social status.

Behov som tidigare fått sitt utlopp främst i intresset för AP-fondernas roll. Meidner har träffande fångat de stämningar som tidigare fanns hos fackbyråkratin:

"Många inom fackföreningsrörelsen (torde) ha betraktat AP-fonderna just som 'löntagarfonder', dvs löntagarnas medel, vars användning skulle bestämmas av löntagarna själva. Det skulle dröja ett drygt decennium innan man inom LO blev klart medveten om att fonderna inte fyllde – och inte heller var avsedda att fylla – denna funktion. Men det är naturligt att man, så länge illusionen fanns, inte fann det angeläget att bygga upp löntagarfonder med snarlika målsättningar."

Intresset kom när AP-fonderna visade sig vara vad dom var...

Några år in på 70-talet hade dessa illusioner gått om intet och LO-byråkratin sökte med ljus och lykta efter ett nytt projekt som svarade mot dessa förväntningar. "Övervinstdebatten" 1974 riktade dess blickar mot fonderna. Här fanns lösningar på ett otillfredsställt materiellt och ideologiskt behov! De annalkande krisfenomenen inom många branscher ökade intresset för fonderna, byråkratins egna särintressen sammanföll ju därmed med objektiva behov i kapitalismens egen utveckling. Eller snarare: Byråkratin upplevde att dessa behov sammanföll!

Besvikelserna med Christer Wickmans statliga näringspolitik drog säkert också mer än ett strå till stacken. Det ideologiska momentet kunde kopplas till "löntagarna" i stället för den knappast attraktiva associeringen till LKAB och AB Statsföretag. Stämningar som Tage Erlander gjorde sig till tolk för i en intervju för LO-tidningen:

"Jag är övertygad om att Meidners förslag, när det i en eller annan form (!) ska förverkligas, kan locka fram människornas bästa egenskaper. Mycket mer än om vi skulle socialisera hela produktionen (!). För då finns det risk för en byråkrati som kan bli farlig."

Det mesta var som synes bäddat för att en enhällig LO-kongress skulle anta Meidners förslag.

Och kapitalbildningen?

Här ska till sist fogas in några argument när det gäller kapitalbildningen. För också där upprepar TH/PR ”papegojlikt” Meidners argument utan ”analys, utan tankeverksamhet”:

”Naturligtvis kan man tänka sig att borgarna behöver plöja ner en ökad mängd kapital i företagen, men i så fall kan detta inte tillföras via den Meidnerska konstruktionen. Det behövs inte heller någon ny konstruktion för detta, staten har redan försett borgarna med investeringsbank, AP-fonder och speciella selektiva åtgärder för att vid behov öka kapitalmängden.”

Här glömmes kamraterna två saker. För det första är fonddebatten; sig ett sätt att försöka få arbetarna att acceptera den kapitalbildning som redan pågår inom industrin och som bl a redovisades genom 1974 års stora vinster. Dvs den andra sidan av lönedepressningen inom vissa höglönessektorer. Ett urgröpt men genomfört fondförslag får samma funktion. För det andra kan fackbyråkratin parasitera på löntagarfonder – oavsett konstruktion – mer än vad den kan t ex vid kapitaltillskott från Investeringsbanken eller vid s k selektiva åtgärder.

Fondernas vara eller inte vara...

Så är vi då framme vid den centrala frågan om löntagarfondernas framtid. Är det ett ”faktum att fackföreningarna inom en snar framtid kan komma att stå som ägare till de 200 största företagen”?

Definitivt inte! Av följande skäl skulle vi vilja svara att detta perspektiv är det minst sannolika för den kommande utvecklingen:

Ett av TH/PR:s argument för att försöka förklara fondernas plats i en mer eller mindre nödvändig utveckling av kapitalismen är kort och gott:

”Alltså minskar utdelningen till aktieägarna, aktieindex har ökat långsammare än vanliga prisindex. Detta ställer krav på en ny slags aktieägare.”

Ett annat är att:

”De strukturella problem kapitalismen ställts inför kräver markant utökad planering. De strukturer som kan bära upp en sådan inomkapitalistisk planering har fått sin första preliminära form i det Meidnerska förslaget.”

Låt oss dröja vid dessa frågor ett tag och se hur arbetsköparna försöker svara på denna situation. De är knappt alls närvarande i TH/PR:s text, bara som några vilka för ”en hätsk kamp mot LO och Meidner, och för fram reaktionära motförslag”...

Ett angreppssätt som är fruktbart därför att det fortfarande är klasskampen som kommer att avgöra utgången av de problem kapitalismen står inför.

Arbetsköparna accepterar naturligtvis inte stillatigande att deras aktier ger en dålig utdelning. Deras svar på den uppkomna situationen är det traditionella. Det som de ger vid varje ekonomisk kris. När profitkvoten sjunker då gör arbetsköparna allt för att motverka denna tendens. Arbetstakten drivs upp, lönerna pressas ner och produktionen rationaliseras. Försök görs att omfördela kapital från den ”improduktiva” offentliga sektorn till exportindustrin osv.

Statlig intervention av visst slag och inom vissa sektorer tas emot med tacksamhet och tillfredsställer behovet av en bättre planering.

På denna situation ger inte löntagarfonderna några svar ens på pappret. Ingen facklig funktionär med självaktning kan hänvisad till dessa fondförslag inför alla de problem som idag tornar upp sig. Han frågar i stället efter statliga subventioner, förstatliganden osv.

Som vi visat tidigare innebär detta att fondförslagen inte är en röstdragande fråga.

Socialdemokratins traditionella masstöd har alltid byggt på dess förmåga att ge omedelbara svar på omedelbara problem. Reformismens styrka ligger i dess ”dagliga segrar”, möjligheten att hela tiden hänvisa till konkreta resultat.

Ideologiskt entusiasmerar förslaget i huvudsak den hårda reformistiska kärnan, de många tusen fackliga funktionärerna.

Den genomförda löntagarfonden drog katastrofalt lite folk. Endast 17 342 LO-medlemmar deltog. Från det militanta gruvarbetarförbundet kom bara 69 personer. Från Skogs 160. D v s ett betydligt mindre antal än det antal fackliga ombudsmän som finns inom dessa förbund. Och trots att man i enkäten inte hade med någon direkt fråga om man överhuvudtaget ville ha löntagarfonder eller ej, svarade omkring 400 enkätdeltagare nej därför att de menar att fonderna splittrar arbetarnas solidaritet, fackföreningarna måste bli kamporganisationer i stället osv.

Det är nog inte för djärvt att våga påstå att den stora merparten av de positiva enkätsvaren kom från de socialdemokratiska ombudsmännen inom LO. Vi vågar också tippa att de 400 LO-medlemmar som sa nej står i motsättning till dessa ombudsmän ute på sina respektive arbetsplatser därför att de försöker föra fram hela klassens intressen och därför vänder sig mot byråkratin och dess klassarbete.

När detta är sagt betyder det att vi menar att det är alltför djärvt av TH/PR att dra till med följande påstående:

”Och återigen gör sig basen gällande: 90 procent av deltagarna (18 000) i remissarbetet prioriterade frågan om ägandet, vilket inte LO kan negligera.”

Vi förmodar att TH/PR här menar LO-apparaten när man talar om LO. Om så är fallet skulle vi föreslå följande omskrivning av meningen:

”Och återigen gör sig apparaten gällande: 90 procent av deltagarna (18 000) i remissarbetet prioriterade frågan om ägandet, vilket inte LO kan negligera.”

Den nödvändiga slutsatsen av bl a enkäten, men också av KAF:s erfarenheter på de flesta arbetsplatser, är att fondförslagen inte håller som socialistisk vision.

Alla dessa politiska begränsningar med fondförslaget ur SAP:s och LO-ledningens synpunkt är naturligtvis en fördel ur borgarnas utgångspunkt. I syfte att uppnå sina sociala mål, löne- nedpressning m m, kan de använda fondförslaget som ett politiskt slagträ. Valrörelsen var ett handfast uttryck för just denna möjlighet.

Dessa politiska begränsningar har SAP:s partiledning varit medveten om mycket länge. Dess företrädare har aldrig tagit ställning för förslaget, bara framfört sitt allmänna gillande men samtidigt betonat att den slutgiltiga formen kan se ut lite hur som helst. Se t ex Palmes uttalande om att ”det fina med den här modellen är att den kan tänjas åt olika håll”.

Självprövningen inom partiet har dock säkerligen lett till hårda interna dispyter och mycket talar för att det var den definitiva reträtten vi såg i mitten av januari när Gunnar Nilssons intervju från en framtida bok släpptes:

”LO måste underordna sig socialdemokratien och uppge en del av sin fria ställning för att partiet skall återvinna regeringsmakten. ... Ibland har vi kanske betonat självständigheten lite väl hårt.... Därför har vi visat upp lite olika ansikten.... Det gäller debatten om den ekonomiska demokratin och löntagarfonderna, där LO låg före. Medan partiet ännu bara talade i allmänna termer gav vi praktiska exempel på ekonomisk demokrati.”

Lägg märke till att LO-kongressens beslut, dess lagda förslag, här kallas för ett praktiskt exempel. Lägg också märke till att Gunnar Nilsson antyder att LO-ledningen kan sluta med att

ge exempel också, och göra som partiet och bara tala om löntagarfonderna i ”allmänna termer”.

Vid en utfrågning av SSU:are några dagar senare gick han på samma linje och betonade flera gånger att det bara handlade om ett ”basmaterial som finns färdigt och att det kommer att ta lång tid innan man finner en lösning”.

Gunnar Nilsson kommer säkert inte att följa Per Ahlmarks uppmaning och kasta fondförslaget i papperskorgen. Men allt talar för att han, och LO-ledningen med honom, har lagt det på hyllan. Hjalmar Mehrens utredning om löntagarfonder (som arbetar efter gemensamma direktiv från SAP och Folkpartiet!) får arbetsro några år framöver och blir det något fondförslag verkar det troligt att det kommer att handla om en västtysk ”kompromiss”. Dvs någon variant på det som TH/ PR kallat ”borgarnas reaktionära motförslag”...

Men blir det då inte ett ramaskri från SAP:s fackliga gren? Knappast. Det blir knorr men inte mer. I förhållande till ombudsmännens medvetenhet och deras behov är SAP-ledningens argument förödande:

– OK, ni har att välja. Ska vi driva fondförslaget i nästa valrörelse, förlorar vi valet. Då blir det dels inga fonder, för vi har ingen riksdagsmajoritet bakom oss. Dels missar vi möjligheten att på allvar gå in i de krisdrabbade branscherna. Borgarna kan fortsätta med sin löntagarfientliga regeringspolitik.

Dessa argument kommer TH/PR själva att få höra om de försöker vinna lägre (eller högre) fackföreningsfunktionärer för sin linje, som väl skulle få följande uttryck idag: Kompromissa inte med fonderna! Gör upp med SAP:s ledning!

Då hänvisar dessa funktionärer bara till regeringsfrågan och TH/PR hamnar i en hopplös motsättning om vilken reformistisk taktik som är den bästa...

Trots att vi menar att löntagarfonder a la Meidner är föga troliga de närmaste decennierna vill vi ändå svara på varför de måste avvisas även om de var möjliga att driva igenom politiskt. Det är inte för inte som vi valt att kalla fondförslagen för ett dödligt hot mot fackföreningsrörelsen i rubriken till denna del av vårt svar.

Först ska vi peka på en motsättning i kamraternas text. I ett tidigt avsnitt menar de att:

”Den inomkapitalistiska kampen ger arbetarna som klass däremot aldrig upp (annat än under fullständig underkastelse under maximal repression).”

Samtidigt menar de som vi tidigare tagit upp, att lönebildningen knappt alls är avhängig den fackliga organisationsgraden och medvetenheten. De menar uppenbart att fackföreningarnas roll inte har något att göra med den inomkapitalistiska kamp arbetarna aldrig ger upp.

Ståndpunkten är helt orimlig, vilket vi kan se när kamraterna kommer fram till frågan om ”ansvarstagande!”. ”Felet är att ansvarstagandet är för passivt”, menar man och glömmar helt att det faktiskt är skillnad på ansvarstagande och ansvarstagande. Det är nödvändigt att ange klasskriterier för vad man talar om.

När man så kommer till knutpunkten om att löntagarfondernas viktiga funktion är att ta på sig kapitalismens behov av utökad planering, kringgås problemet genom att viktiga aspekter av denna planering helt enkelt utelämnas!

Den planering som konkretiseras i TH/PR:s text handlar bara om kontrollerad lagerutveckling, större integration av olika produktionsenheter m m. Men varje företag som lyder under marknadslagarna tvingas vidare att också planera faktorer som arbetsintensiteten, lönebildningen och personalpolitiken.

Både under den kanske upp till 50 år långa övergångsperioden och under fullt fondstyre tvingas fondstyrelserna eller alla andra korporativa institutioner som sätts upp att ta ansvar för också dessa sidor.

Fackföreningen slås helt enkelt sönder. Dess ledning tvingas fatta beslut om lönesänkningar, avsked osv samtidigt som dess medlemmar naturligtvis inte ger upp ”den inomkapitalistiska kampen”, som TH/PR själva valt att understryka.

Fackföreningarna bildades för att upphäva konkurrensen mellan arbetarna, ett halvt eller helt ansvar för företag på en kapitalistisk marknad omintetgör denna historiska landvinning. När det ”egna företaget”, eller den ”egna branschen” drabbas av marknadens krav på ytterligare rationaliseringar m m så står arbetarna splittrade inför detta hot, dess försvarsorganisationer är helt upplösta.

I Israel har vi detta förhållande redan i dag. LO, eller Histadrut som det kallas, är landets största arbetsköpare. När arbetarna försöker försvara sina intressen vid dessa företag tvingas de att kämpa mot sin ”fackledning” med näbbar och klor. På dagordningen i Israel står självfallet uppbygget av verkliga fackföreningar. Histadrut är endast en korporation.

En försmak av vad som skulle kunna bli en daglig verklighet vid ett eventuellt fondstyre har vi sett vid de BPA-ägda byggnadsarbetsplatserna i Polen under de senaste månaderna. BPA med hot om massavsked...

Ett undantag? Nej, ett oundvikligt rutinärende vid ett fondstyre.

Fackledningarnas strävan efter att maximera profiten skulle bli introduceras av företags punkt om att avkastningens verksamhet skulle finansiera ”facklig verksamhet”. Bakom denna fras anar man lätt högre löner, feta arvoden, studiekonferenser i varmare länder osv.

Fackföreningarnas samlade verksamhet skulle utgå ifrån marknadens behov, medlemmarna skulle skolas i att uppfatta sig som ”aktieägare” och inte som producenter vilka måste förena sig med alla andra producenter. Borgerliga värderingar skulle få en helt annan materiell grund än i dag. Vi ska illustrera detta med ett exempel från rapporten till LO-kongressen som handlar om det ”fackliga” arbetet under de många åren av övertag av företagen:

”Vid en nyemission skaffar företagen nytt kapital genom att ge ut nya aktier. De nya aktierna erbjuds normalt de gamla aktieägarna, så att de genom att betala sin andel av nyemissionen kan behålla samma totalandel av företaget som före emissionen. Löntagarfonden måste alltså för att inte tappa andelar kunna delta i de nyemissioner som företas. Fonden bör därför använda en del av de utdelningar som det samlade aktieinnehavet kommer att medföra för att delta i nyemissioner. Man kan naturligtvis teoretiskt tänka sig att aktieägarna för att uppskjuta fondens övertagande nyemitterar aktier i en sådan omfattning att fonden inte orkar följa med. Men det torde snarast vara ett teoretiskt problem. Att så mycket nytt riskvilligt kapital skulle kunna mobiliseras för att uppskjuta ett övertagande som ändå till slut blir oundvikligt är föga troligt... osv i all oändlighet.”

Klasskamp i form av jakt på nyemissioner? Detta resonemang visar bra vilken *medvetenhet* som skulle fostras genom en övergång till fondstyre. Som en parentes kan vi också säga att detta stycke visar att Meidner faktiskt är så naiv att han tror att det går att lura borgarna på makten. Var finns t ex faran för borgarnas ekonomiska sabotage? Det sabotage vi lärt känna från Chile och Portugal. Med skillnad att där fanns åtminstone början till självständiga massrörelser, cordones respektive folkkommittéer, att ställa mot borgarnas attacker. I Sverige skulle det bara finnas en splittrad fackföreningsrörelse full med idéer om att vägen till socialismen går över bättre börsnoteringar...

En annan fara med fondstyret tar Meidner upp själv. Vi citerar:

”Att införa löntagarfonder i svenska multinationella koncerner kan leda till stora svårigheter för

den fackliga internationella solidariteten. I takt med att löntagarfondernas inflytande över en svenska multinationella koncernernas investeringar, produktion och sysselsättning i Sverige och utomlands ökar får den svenska fackföreningsrörelsen alltmer av en arbetsgivarposition gentemot sina kamrater utomlands. Den känsla av 'våra' fackliga gemensamma intressen över gränserna gentemot 'de' multinationella företagen som är så viktig för ett framgångsrikt internationellt fackligt samarbete kommer inte längre att vara för handen. Det är en utmaning som svensk fackföreningsrörelse måste möta.”

Hur ska då denna utmaning mötas? Jo, genom att ”kontakter tas med de fackliga organisationerna vid de svenska dotterbolagen utomlands och fackliga samarbetsorgan etableras där investeringsutveckling, produktion och sysselsättning i koncernens olika delar kan diskuteras”.

Diskuteras? Men hur ska de lösas?

En annan nödvändig kommentar gäller naiviteten också i detta stycke. Vilken facklig organisation vid AGA i Chile ska man ”diskutera” med? Vid LM-Eriksson i Brasilien? Eller vid Volvos framtida fabriker i Shahens Iran (kanske Shahens löntagarfond som sägs likna Meidners!)? Vad göra med den fascistiska fackföreningen i Italien... o s v, o s v. I de flesta länder upprätthåller den svenska imperialismen sina profiler med hjälp av polisiär terror, strejkbrytarband och andra liknande metoder. Det finns helt enkelt inga fackliga organisationer att ”diskutera” med! Den internationella klassolidariteten skulle försvåras genom ett fondstyre. Nationell chauvinism skulle i stället få en utmärkt jordmån.

Fondstyret ställer också fackförbund mot fackförbund i Sverige. För trots en frikostigt utlovad styrelsepost hit eller dit t ex det jättelika Kommunal vid sidan om. Kooperationens anställda likaså. Alla statsanställda, liksom alla som arbetar vid utlandsägda företag. Troligtvis alla småföretag osv.

Metall får å andra sidan en total dominans över fondstyret. Till sist ska sägas att projektet säkerligen omintetgör viktiga allianser med en del viktiga småborgerliga grupper? Fiskare, småbönder, mindre egna företagare och en del andra grupper.

De flesta av de problem som vi tecknat här har kamraterna TH/PR inte berört. Men vi vill till sist visa att de ändå inte utesluter dem. Så här säger man t ex om fackets roll:

”Det byråkratiska facket kommer dock att mer omedelbart ställas mot väggen, och kan lättare tvingas ta beslut som försvarar arbetarnas intressen om de sitter i direktionsrummen emellanåt, som ansvariga för arbetarna.”

Här finns många problem. För det första måste vi precisera den första satsen något och snarast tala om fackledningen i stället för ”facket”. För det andra finns det inga argument som säger att denna fackledning lättare skulle ta beslut som försvarar arbetarnas intressen, om den sitter i en styrelse. Framförallt eftersom den sitter där som ansvarig för företaget och inte för arbetarna.

Men kamraterna tycks ändå hålla med om att fackledningen lättare ställs mot väggen om vi får ett fondstyre. Vår fråga blir då: Vad göra om denna fackledning företräder arbetarnas intresse, vad göra om det t ex är KAF:are?

Till sist ett påpekande. Kamraterna värjer sig febrilt i sin text när det gäller fondstyrets konsekvenser för lönebildningen. Förslaget är ”neutralt” på denna punkt, menar man. Men i en artikel i Dagens Nyheter har Per Reichard skrivit att förslaget om löntagarfonder innebär bl a ”kontrollerad lönebildning”. Hur hänger det ihop?

När det gäller vår taktik i förhållande till fondförslaget har mycket framgått av det tidigare. Vi ska dock försöka sammanfatta denna i ett par koncentrerade punkter. Taktiken blir naturligtvis avhängig vad debatten handlar om, vad våra motståndare väljer att driva.

Hänvisar de till fonderna för att försöka hålla tillbaka lönekrav måste svaret bli att handla om att Meidner, ja faktiskt hela LO-kongressen, har erkänt att den solidariska lönepolitiken har misslyckats. Den är ”missriktad”, menar man. Diskussioner i morgon, kommande kompromisser med Ahlmark eller korporativt fondstyre år 2010 har inte ett dyft med dagens lönekrav att göra. Nu gäller det att ”ta ut vad som går att ta ut”.

Hänvisar de till fonderna som sin väg till ”löntagarmakten” kan vi för det första svara att de förbereder en ynklig reträtt från sitt eget förslag. För det andra handlar detta förslag inte ens om ”löntagarmakt” utan om byråkratiska privilegier och en splittring av fackföreningarna. Menar de allvar med sitt tal om löntagarstyre, kan detta bara börja i fackföreningarna genom att medlemmarna tar bestämmanderätten över sina egna organisationer.

Varje tillfälle som ges måste dessutom tillvaratas för att lägga fram vår syn på socialismen och vägen dit. Mot byråkratin i facket och det korporativa fondsystemet ställer vi arbetardemokratin och rådsrepubliken!

Det här är givetvis bara en skiss som anger en metod men inte mer. Vi tror inte vi hamnar ”utanför” debatten som kamraterna menar. Om nu frågan om ”makten” ställs till diskussion, varför ska vi inte då svara med vårt eget program när det ges ett tillfälle. Varför ska vi ge samma svar som fackbyråkratin? Det leder bara till en isolering från de arbetare som vi kallade för ”avancerade” i vårt förra inlägg. Dynamiken i att stödja LO-kongressens förslag är att medverka till att driva igenom ett ”reaktionärt borgerligt motförslag”. Dvs det troliga resultatet av Mehrs och andras kommande vedermödor. Dynamiken i vår taktik är att utveckla arbetarnas antikapitalistiska medvetande och ett brott med den så kallade socialistiska reformismen, dvs ett brott med vänsterreformismens program.

Av det tidigare framgår vidare att vår taktik på sätt och vis måste betyda att nedprioritera debatten om löntagarfonder över huvud taget. Vad vi i stället måste göra är att ställa maktfrågorna i förhållande till de frågor som *utgör socialdemokratins verkliga styrka*, dvs svaren på branschkriserna och den stagnerande ekonomiska utvecklingen överhuvudtaget.

Det vill säga det är nödvändigt att komma in på svar som: fördelning av allt tillgängligt arbete mellan alla arbetande, konfiskering av alla krisdrabbade branscher, indexreglerad fast månadslön, facklig vetorätt över företagets anställningsförhållande, över deras investeringar när det gäller lokalisering, ändamål mm.

Väljer vi denna taktik och denna typ av programmatisk inriktning, kamrater, då kanske det är ett faktum inom en snar framtid att arbetarna kan komma att utöva styret över en centraliserad planekonomi!

Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson

Ur *Fjärde Internationalen* 1/77

Arne Jarrick och Per Reichard: Kollektivkapitalism eller barbari

Vi är inte nöjda med GK/GIJ:s polemik mot ståndpunkterna i artikeln i *FI* 3-4/76.

För det första rycker GK/GIJ ut enskildheter och relaterar inte delarna till helheten. De ägnar sig exempelvis ganska mycket åt att påvisa varför Meidnerfonderna inte ger någon omedelbar lösning på arbetarklassens akuta problem, något som vi definitivt inte hävdar. Deras slutsats blir att fonderna är ointressanta för arbetarklassen av dessa skäl, vilket avslöjar en slarvig läsning och avsaknad av helhetsperspektiv.

För det andra är deras svar inte alls konkreta. Exempelvis får ett citat från Marx och några lösryckta och empiriskt icke prövade hänvisningar till den solidariska lönepolitiken räcka i diskussionen om vad som bestämmer lönebildningen i det kapitalistiska produktionssättet; i diskussionen om arbetarklassens karaktär resonerar man rent abstrakt. Detta är dåligt.

För det tredje är GK/GIJ:s analys konjunkturrellt betingad. Bara för att socialdemokraterna förlorade senaste valet, har Meidnerfonderna mist sin aktualitet och sitt intresse för dem. De bortser helt från de utvecklingstendenser som är verksamma även sedan vi fått en borgerlig regering och det är en fullkomligt inkonsekvent gest, när de säger sig hålla med om den ekonomiska analysen av den svenska kapitalismens strukturella problem och samtidigt förklarar Meidnerfonderna som överspelade. Hela det andra svaret visar att de faktiskt inte alls håller med om den ekonomiska analysen, även om de inte har prövat den och därför inte vet hur de ska ställa sig. Men dessutom är det omöjligt att identifiera samma strukturproblem för den svenska kapitalismen och samtidigt avskryva Meidnerfonderna pga tillfälliga politiska konjunkturer.

För det fjärde är GK/GIJ:s egna försök till analys inte vetenskapliga. Man kan faktiskt inte läsa en bok (Wredén: Kapital till de anställda?) om fonddiskussionerna i Tyskland, associera fritt utifrån en sådan läsning och sedan djärvt använda dessa spekulationer som konkret förklaring till de svenska Meidner-fondernas uppdykande.

För det femte är GK/GIJ:s strategiskt-taktiska alternativ mer än tillåtligt fraseologiskt och ger inga konkreta svar på de taktiska problem vi rest. Det tjänar absolut inte någons sak att ställa i utsikt att det med nuvarande taktik "... kanske är ett faktum inom en snar framtid att arbetarna kan komma att utöva styret över en centraliserad planekonomi!"

GK/GIJ presenterar en mängd ståndpunkter som vi betraktar som dåligt grundade och idealistiska. För att gå vidare i diskussionen, och inte upprepa tidigare argument i alltför hög grad måste vi be läsaren an i den mån han/hon inte minns TH/PR:s artikel åtminstone översiktligt läsa den på nytt.

Vad är vi eniga om?

Oenighet i grundläggande frågor och delvis oseriös debatt kan dock inte dölja att våra uppfattningar överensstämmer på viktiga punkter:

- a) när det gäller vikten av att utforma ett konkret program av övergångskaraktär, även om vi i många avseenden anser KAF:s paroller för tidigt väckta och abstrakta i förhållande till arbetarklassens majoritet;
- b) i fråga om inställningen till de traditionella arbetarpartierna och hela arbetarrörelsen som kvalitativt annorlunda än de borgerliga partierna;
- c) om vikten av bred enhet inom arbetarklassen och enhetsinitiativ gentemot arbetarpartierna;

d) i betoningen av hur central kampen för verklig demokrati är inom arbetarrörelsen, under kapitalismen och i övergångssamhället;

e) i fråga om inställningen till partibygget i stort sett.

Dessa överensstämmelser är så väsentliga att vi säkert ska kunna föra en konstruktiv diskussion kring de huvudfrågor vi vill identifiera som centrala utifrån vad vi sagt ovan. I det långa loppet kommer kombinationen av demokratisk diskussion, gemensam kamp och utvecklad praktik ge nya möjligheter till enhet kring en framgångsrik strategisk linje.

Diskussionens huvudfrågor

Två frågor står helt i centrum och bestämmer alla övriga positioner i debatten:

1) Uppfattningen av arbetarklassen och dess relation till kapitalismen, reformismen och perspektivet för utvecklingen av arbetarnas medvetenhet under kapitalismen, i en revolutionär kris och under övergången till arbetarmakten;

2) Synen på den kapitalistiska utvecklingen idag och konkret perspektivet för den kapitalistiska utvecklingen och utifrån detta hållningen till socialdemokratien. Denna punkt omfattar diskussionen om möjligheten av revolutionära genombrott i Europa idag eller inom en nära framtid, om vilka som är de möjliga alternativen: revolution – eller barbari kontra kollektivkapitalism eller reaktionära borgerliga lösningar.

Skillnader i hållningen till dessa problem får omedelbara och mycket betydelsefulla taktiska följder. Tror man på snara revolutionära genombrott och en fortsatt tillväxt av det antikapitalistiska ”massavantgardet” är det inte lika självklart att stödja en enhetlig arbetarrörelse som visserligen är reformistisk men utgör det enda realistiska alternativet idag till den borgerliga offensivens utveckling på bredden och djupet.

För att vår strategiska syn, och de därav följande förslagen ska förstås måste tre förutsättningar klargöras:

1) Vi anser att marxismen inte innehåller någon som helst sanning i sig, utan *endast* är en metod och vägledning i sökandet efter vad sant är. Marxismen bildar dock bara den metodologiska ramen för vår analys, många metoder som uppstått och utvecklats oberoende av marxismen måste integreras i denna för att den ska bli fullt användbar i praktiken.

2) Vi bedömer en internationell *socialistisk* revolution som mycket osannolik under de närmaste tio åren, utvecklingen i Spanien, Italien, Frankrike osv kan i bästa fall föra vänsterreformister till makten, och dessa kan i vissa fall ge konkreta om än tillfälliga lösningar på flera av kapitalismens viktigaste problem idag.

3) Vi utgår också från en par väsentliga psykologiska förutsättningar: För det första är klassindelningen en viktig analytisk abstraktion, men inte en lika klar praktisk realitet – om inte hänsyn tas till individen som del av klassen men med individuella önskemål, tankegångar och reaktionsmönster kommer vår ”klasstaktik” att skjuta bredvid målet, för det andra menar vi att all taktik måste ta som en viktig utgångspunkt att människorna endast lever ett liv, och i detta liv har ett beständigt och grundläggande behov av säkerhet, kontinuitet och självkänsla. Endast om vi kan leda människorna i vissa klasser och skikt att med bibehållande av kontinuitet, och utan alltför stort hot mot tidigare balans och säkerhet konfronteras med kapitalismens oförmåga, kan taktiken leda till beständig framgång bland fler än det lilla avantgardet.

I nästa nummer av *Fjärde Internationalen* kommer vi att precisera en del av detta.

Vilken roll har arbetarklassen?

När GK/GIJ försöker polemiserar mot våra uppfattningar om arbetarklassen återvänder de till

slitna klichéer. Citat från Marx och Lukacs (vars ”geniala” bok enligt vår uppfattning saknar varje konkretion, och inte någonsin fört den kommunistiska diskussionen framåt) torde inte lösa frågan om varför arbetarklassen inte blir kommunistisk.

De skriver: ”Arbetarklassen reproducerar ständigt genom sitt arbete det kapitalistiska samhället. Utan arbetarklassens aktiva insats kan detta samhälle inte överleva! Däri ligger arbetarklassens enorma objektiva eller om ni vill potentiella styrka”. I detta finner vi kanske förklaringen på vår meningsskiljaktighet. Om kamraterna bara menar att klassen är objektivt revolutionär i den betydelsen att den är potentiellt revolutionär – då är vi med, vilket också framgår av den första artikeln.

Det kan dock vara viktigt att skilja begreppen en aning. Objektivt kan endast det vara som är skilt från människors vilja, som finns inbyggt i en av viljan oberoende process. Motsatsen till detta är subjektiv. Potentiell har inget med motsatsparet objektiv-subjektiv att göra, utan innebär bara ett ”det finns en möjlighet” (inte att ett händelseförlopp är nödvändigt). Borgarklassen var som klass objektivt revolutionär emedan dess intressen som klass gjorde att den antingen måste ackumulera kapital och tränga undan feodalismen, eller ge upp sin historiska position. I arbetarklassens fall finns (som vi påpekat) ingen sådan objektiv tendens. Den uppstod inte under kapitalismens slutskede som ett svar på tidens krav, utan är i stället en av sidorna i den dialektiska enhet arbete/kapital som utgör grundstommen i själva det kapitalistiska samhället. Borgarklassen hade ingen del i feodalismen utan växte fram för att upphäva den. Samma sak gäller feodaladeln i förhållande till slavsamhället. Därför var dessa klasser objektivt revolutionära, medan arbetarklassen inte är det. Potentiellt revolutionär är däremot arbetarklassen i den bemärkelsen att dess egenskaper (som ligger förborgade i dialektiken mellan arbete och kapital) gör att den under speciella förhållanden kan vara förmögen att göra revolution. Om vi inte ansåg detta skulle vi naturligtvis inte diskutera strategi och taktik över huvud taget.

Vad är viktigt i taktiken gentemot arbetarklassen?

När vi hävdar att arbetarklassen under kapitalismen utvecklar ett reformistiskt medvetande bemöts det från flera håll (och också av GK/GIJ) med påståendet att reformism innebär en statsuppfattning som arbetarklassen inte spontant kan skaffa sig. Detta är klassisk dogmatism.

Reformism är ur varje praktisk synvinkel en ideologi eller praktisk politik som har som kännetecken tron på en gradvis snarare än revolutionär övergång till socialismen. Om arbetarna inte reflekterar över staten, men ändå, entusiastiskt eller ej, ansluter sig till tanken på ett ”socialistiskt” samhälle uppnått på reformistisk väg, är det därför ur analytisk och praktisk synpunkt riktigt att kalla deras ideologi reformistisk. Vad vi söker göra är just att lägga olika innebörd i det ”enhetliga” *reformistbegreppet beroende på vem som är den aktuella reformisten*. Detta inte för att uppdelningar i sig är särskilt intressanta, utan för att de kan få taktiska konsekvenser. Vad vi lägger i begreppet socialistisk reformism förklarade vi i den tidigare artikeln. Det är då dumt av GK/GIJ att bemöta oss med att ”vi känner inte till någon kapitalism utan kapitalister”. En sådan finns naturligtvis inte, och kommer inte att finnas – men detta är helt vid sidan om vår diskussion. Om det är som vi säger att arbetaren som reformist tror på en kapitalism utan kapitalister och avigsidor är detta viktigt när vi utformar vår taktik. Med teoretiska argument lär vi inte kunna övertyga honom, och i praktiken kan han bara inse sitt misstag när han praktiskt får pröva på att bygga ett nytt samhälle. Men hans ”illusoriska socialism” har ändå så mycket gemensamt med våra målsättningar att vi kan slåss sida vid sida – om han är beredd att ta upp kampen för sin ”socialistiska reformism”. Detta är en verklig taktiks kärna – vi måste se till verklig, och inte önskad medvetenhet, och vi måste utveckla medvetenheten till vad som är möjligt, inte vad som vore önskvärt.

Tudelningen i borgerlig/socialistisk reformism äger ingen praktisk relevans om men med

begreppen avser radikalt olika politik i dagsläget. Men den gör det om man läser helheten i vad vi skrivit, och förstår att den socialistiska reformismen är en ideologi, som visserligen under lång tid kommer vara underordnad en borgerligt reformistisk praktik, men som ändå har strategiskt annorlunda ”intressen” i det att den fordrar en vidareutveckling av kollektivkapitalismen, medan den borgerliga reformismen tvingas vända på klacken och uppge varje målsättning den tidigare haft. *Brottet ligger i att den socialistiska reformismen strävar mot socialism (men idag inte kan genomföra den, och i framtiden endast kan göra det under revolutionär ledning) medan den borgerliga reformismen inte har ett sådant mål eller en sådan strävan.* Samtidigt tvingas den borgerliga reformismen ”reformera” kapitalismen i sådan riktning att den socialistiska reformismen (som ideologi) successivt (om än långsamt) stärks inom breda skikt. Denna helhetssyn lade vi fram för debatt – den debatten återstår att föra.

Naturligtvis utvecklade inte arbetarklassen i realiteten ens sin ”inskränkta” reformistiska socialism självständigt. Ingen klass existerar nämligen självständig från samhället som helhet. Men i dialektiken mellan praktisk (objektiv) verklighet och ideologi/teoribildning var och är den förstnämnda sidan dominerande i sista hand. Det är därför vi kan säga att arbetarklassens objektiva situation under kapitalismen ger upphov till en stark reformistisk dominans inom klassen. När denna objektiva situation kraftigt ändras, blir vissa grupper mer fristående från denna dominans, men detta endast då kapitalismen inte längre fungerar normalt. Av två skäl spelar detta en underordnad roll: för det första har långt tids kapitalistisk utveckling skapat en kraftig förbindelselänk mellan massorna och den kapitalistiska utvecklingsmodellen, för det andra kommer kapitalismens ”onormala” perioder ändå bara försätta en minoritet i verklig gungning, den minoritet som ställs vid sidan om den kapitalistiska produktionen. Det är detta som avspeglar sig i det faktum att stigande kapitalistisk utveckling visserligen koncentrerat och utvidgat arbetarklassen, men samtidigt stärkt reformismen inom dess led, och även i att reformismens grepp bevarats i de kapitalistiska metropolerna – även under svår kris.

Socialdemokratins relation till arbetarklassen består i dess totala dominans. Kommunistiska partier erövrar de stora massorna i takt med sin ”socialdemokratisering”. Kommunisterna vinner de perifera grupperna, delar av de arbetslösa, det vill säga dem som står mest i utkanten av produktionssättet – men som utgör en klar minoritet av arbetarklassen. Tydligast har detta kanske avspeglats i Tyskland i slutet av 1920- och början av 30-talet. Trots massiv kris och arbetslöshet, lyckades kommunisterna inte vinna ett enda fackförbund. Men bland de arbetslösa och bland de utslagna mellanskikten, där delade man inflytandet med nazisterna. I produktionen dominerade socialdemokratien, i dess utkant ”revolutionärer” (ty så uppfattades även nationalsocialisterna).¹

Vårt problem är alltså inte att kommunister inte kan vinna anslutning av breda massor under givna betingelser. Det är bara så förtvivlat svårt att nå den verkliga *kärnan*, de avgörande och centrala grupperna inom arbetarklassen, och därför kan vi inte heller nå klassens majoritet. Inte annat än med annorlunda taktik, eller när helt andra frågor tränger produktionsställningen i bakgrunden (ex under krig, i relation till den nationella frågan samt i ytterligare några sammanhang).

Det är också i detta sammanhang man måste se GK/GIJ:s ”skiktning” inom klassen. Denna skiktning är viktig – men rör återigen inte huvudfrågan: Hur ska vi nå den stora massan i de tre nedersta grupperna – de som utgör den verkliga massan? Om detta handlar vår diskussion, och på detta område måste kamraterna svara. En uppsjälkning i ytterligare ett tjugotal skikt hjälper oss inte just med detta, det allra viktigaste, även om varje precisering så småningom, och underordnat den generella taktiken, är av godo.

¹ Se F. Borkenau: *World Communism* (Michigan 1962).

Om vi studerar några viktiga kapitalistiska länder idag finner vi att i Storbritannien över hälften av lönearbetarna hamnar i GK/GIJ:s lägsta grupp. Nästan lika illa är det i Väst-tyskland. Detta om man tar kriteriet på fackföreningsmedvetenhet på allvar. Tar vi sedan de två nedersta grupperna får vi en klar majoritet i alla avancerade kapitalistiska länder, och de tre nedersta även en klar majoritet i länder som Portugal, sannolikt även Spanien. I detta sammanhang ska de taktiska problemen resas. Helst innan praktiken på nytt slår myterna på fingrarna.

Hur ser arbetarklassen ut?

GK/GIJ:s argument för att arbetarklassen skulle vara ”objektivt (eller således endast potentiellt?) revolutionär” var följande:

- den är egendomslös och utsugen
- den är förtryckt
- det är den som reproducerar kapitalismen
- den blir stor och koncentrerad med kapitalets utveckling

Inget av dessa skäl gör att klassen blir revolutionär vare sig ”i sig” eller ”för sig” (spontant eller medvetet). Inte heller avskiljer dessa faktorer i realiteten arbetarklassen från stora delar av mellanskikt.

Det finns i GK GIJ:s resonemang på denna punkt en grundläggande missuppfattning som måste redas ut. Denna missuppfattning består i tron på onödigheten av kausala resonemang, det vill säga man anser inte att slutsatsen logiskt måste följa ur sina förutsättningar. De faktorer man använder för att beskriva arbetarklassen, befinner sig på en helt annan nivå än slutsatsen ”objektivt revolutionär”. Ty vad hindrar arbetarklassen att utifrån samma utgångspunkter bli ”objektivt småborgerlig”: den vill ha egendom eftersom den är egendomslös, den vill på så vis upphäva förtrycket eller kanske i stället förtrycka andra (eftersom detta ändå framstår som ett konkret alternativ), den vill representera inte bara arbetet utan också kapitalet och därigenom kontrollera det den producerar och den blir så stor och koncentrerad att den effektivt kan kämpa för dessa mål likaväl som några andra. Naturligtvis är arbetarklassen inte objektivt småborgerlig, även om ägandets dragkraft kommer att prägla den till viss del. Men den är lika lite objektivt revolutionär. Ingen av slutsatserna följer logiskt ur förutsättningarna.

Det viktiga är inte våra vetenskapliga kategorier (som t ex ”utsugning” som i grunden är en moralisk term om den inte ges ett exakt vetenskapligt innehåll) utan den verkliga upplevelsen hos massan av arbetare och andra ”potentiellt revolutionära”. Utsugningen och koncentrationen ger i sig inte alls upphov till progressiva känslor (varför skulle de det?), och förtrycket är en opålitlig faktor som driver i en mängd olika riktningar. Det väsentliga är att utsugningen i sin tur ger upphov till kampen om det producerade värdet, en kamp som har omedelbar materiell grund. I denna kamp skapas en viss form av gemenskap, liksom gemensamt arbete i sig (i synnerhet manuellt arbete) gör det. Denna gemenskap är inte revolutionär, men den är utgångspunkten för det kollektiva medvetande som hos de centrala arbetarmassorna ger upphov till den socialistiska reformismen (via dialektiken med samhället som helhet och de intellektuella ”arbetarvännerna” i synnerhet).

Arbetarklassen är potentiellt revolutionär i så måtto som dess egenskaper gör det möjligt, men inte nödvändigt, att agera revolutionärt under mycket bestämda betingelser. Dessa är avhängiga en kombination, eller snarare sammansmältning, av specifika objektiva och subjektiva faktorer. Vi återkommer till detta nedan.

Arbetarklassens struktur och relation till andra skikt

För att avgöra styrkan eller svagheten i GK/GIJ:s argument får vi vända oss till verkligheten.

Arbetarklassen är en särskild enhet, avskild från andra klasser och skikt, detta åtminstone på en abstrakt nivå. Kännetecknande för arbetarklassen är dess mervärdesproduktion, och att den utför manuellt arbete. Många fler än arbetarklassen tillhör kategorin mervärdesproducenter. Det manuella arbetet ger arbetarklassen en särskild karaktär jämfört med dessa.

Sedan kapitalismens egentliga genombrott i Sverige har arbetarklassen utvecklats på följande sätt i relation till andra klasser och skikt²:

Den ”manuella” delen av mervärdesproducenterna (arbetare i tillverkningsindustri, byggnadsindustri och lager/transport) utgjorde 1965 40 procent av den yrkesverksamma befolkningen, ”mellanskikten” (som ofta producerar mervärde, men inte utför omedelbart manuellt arbete) sammanlagt 44,5 procent.³ I den verkliga arbetarklassen är det socialdemokratiska stödet maximalt, bland mellanskikten mycket mindre. Det är också arbetarklassen vi närmast strävar att så småningom vinna för en socialistisk utveckling, vilket som synes dock är helt otillräckligt. Enbart av detta skäl måste målgruppen radikalt utvidgas, men utan att vi suddar ut gränserna mellan skikten (eftersom taktiken ofta kommer att variera).

I verkligheten är arbetarklassen inte heller så avskild som i teorin. För det första blandas familjerna klassmässigt, en av makarna, något av barnen osv har i hög utsträckning icke-proletärt yrke – och detta påverkar naturligtvis hela familjens ställningstaganden. En engelsk undersökning visar att arbetare med social anknytning till tjänstemannaskikt (genom familj eller arbete) i mycket mindre grad stödde labourpartiet:

Anknytningar till tjänstemannaskiktet	Labour Andel röster i valet 1959	Konservativa Andel röster i valet 1959
Båda makarna	59	24
En av makarna	71	13
Ingen av makarna	81	10

Det visade sig att denna variabel (relation till tjänstemännen) politiskt splittrade arbetarklassen mer än andra, såsom inkomst, husägande eller andra tecken på ”välstånd”.⁴ Denna ”lättrorlighet” hänger i sig samman med arbetarklassens objektiva position under kapitalismen. De sociala banden, respektive uppsplittringen av arbetarklassen kommer att göra den än mindre homogen. Studier av de manliga privatanställda arbetarna i Sverige visar att av fäder som varit sådana arbetare endast 41 procent har söner som är det. 5 procent av sönerna tillhör gruppen storföretagare och högre tjänstemän, 14 procent lägre privata eller offentliga tjänstemän, 7 procent småföretagare och hantverkare, 7 procent förmän, 1 procent småbrukare och sammanlagt 8 procent jord- skogs- samt offentligt anställda arbetare. Övriga tillhör kategorierna studerande eller pensionärer.⁵

Detta tyder på en tillräckligt stor rörlighet för att kraftigt försvaga klassen genom att göra den mer heterogen. Tidigare studier bekräftar detta⁶ och tyder inte på att arbetarklassen i detta avseende skulle ha blivit mer homogen, även om heterogeniteten under den senaste generationen mest gällt relationen till mellanskikten medan den tidigare var störst relativt den verkliga småbourgeoisin och bondeklassen.

Arbetarklassen har således förutom avsaknad av klassintresse utanför det existerande

² Beräkningar utifrån statistik i S. Carlsson: Den sociala omgrupperingen i samlingsvolymen ”Samhälle och riksdag” del I (Sthlm 1966).

³ G. Therborn ”Om klasserna i Sverige 1930-1970”, *Zenit* nr 28.

⁴ J.H. Goldthorpe m fl ”Arbetaren i överflödssamhället” del 2 . (Sthlm 1971) s. 67.

⁵ R. Eriksson ”Uppväxtförhållandena och social rättighet” (Sthlm 1971) s. 86.

⁶ Se ex. S. Carlsson: ”Bonde, präst, ämbetsman” (Sthlm 1962) s. 119.

samhällets ramar, även släkt- och familjeband som knyter den till kapitalismen och gör den mindre homogen och därmed kanske även mindre potentiellt revolutionär.

Hur förhåller det sig då med utsugningen? Enligt vår mening är denna i sig inte väsentlig för arbetarklassens medvetande. Inte heller anser vi att storleksförskjutningar i utsagningsgrad direkt avspeglar klassernas inbördes styrka. För borgarklassen är profitkvoten, och inte primärt mervärdeskvoten, det centrala, för arbetarna är reallönens utveckling mycket viktigare än lörens andel av det totala produktionsvärdet.

Eftersom reallönen genomsnittligt ökat enligt följande under den svenska kapitalismens historia, torde arbetarklassen inte utsatts för stimuli i revolutionerande riktning (vilket praktiken bekräftar):

Reallön, procentuell ökning per år i genomsnitt⁷:

1870-1913	1920-39	1946-64	1870-1964
2,05	1,62	3,54	2,25

I genomsnitt har reallönen ökat med drygt 2 procent per år sedan 1870. I takt med detta har konsumtionsvanorna successivt ändrats, och redan under perioden 1931-55 kan man se att konsumtionen av livsmedel, bostäder och beklädnad ökar klart långsammare än hemutrustning, rekreation och resor.⁸

Tesen att arbetarklassen reproducerar kapitalismen är felaktig, bortsett från att den inte heller säger något om klassens objektiva revolutionaritet. Kapitalismen reproduceras genom hela arbete/kapital-förhållandet, och kan bara förstås på denna grundval. Arbetet som den direkt reproducerande faktorn passar bättre på mycket primitiva samhällsformationer. Men om vi "tolkar" kamraterna GK/GIJ så att de menar att "utan arbetare ingen produktion" så är detta naturligtvis riktigt, liksom tesen "utan kapital ingen produktion" är det (ty glöm inte att också arbetarklassen har intresse av att produktionen upprätthålls). I allmänhet är det *konkret* så att *kapitalet* och inte arbetet är den avgörande faktorn, det är när kapital dras bort som produktionen upphör.

Men inte bara arbetarklassen producerar värde (vilket vi redan påpekat). Om värdeproduktionsbegreppet ska ha någon reell innebörd, och vara möjligt att använda i konkret analys, *måste alla de vara värdeproducenter som är nödvändiga för totalproduktionens upprätthållande, och som inte är direkta agenter för kapitalägarna*. Alla de som bidrar till en nödvändig del av den totala materiella produktionen (ty kapitalistisk storproduktion kan endast ses som en helhet uppspjälkad i underordnade moment), och inte bara de som arbetar manuellt, ger ett bidrag till slutproduktens värde, förutsatt att de arbetar under kapitalistiska förhållanden (lönearbetare) är de också mervärdesproducenter. Förutom arbetarna är alla de tjänstemän som är nödvändiga för produktionens upprätthållande och utvidgning, tekniker, administratörer osv, mervärdesproducenter. Detta avspeglas också i det faktum att utvidgningen av förvaltningspersonal inom industrin är en nästan rätlinjig avspegling av produktivkrafternas utveckling.⁹

Alla dessa mervärdesproducenter bidrar till slutprodukten, och behövs på grund av produktionens storlek och utveckling och inte på grund av att produktionen är kapitalistisk. De reproducerar kapitalismen, underordnade kapital/arbete-förhållandet precis som arbetarklassen gör det. Politiskt kan de dock inte jämföras med arbetarklassen, men de bör vinnas för åtminstone delar av arbetarklassens socialistiskt reformistiska målsättningar.

⁷ Y. Åberg: "Produktion och produktivitet i Sverige 1860-1965" (Uppsala 1969) s. 20.

⁸ R. Bentzel: "Konsumtionen i Sverige 1931-1965" (Sthlm 1958) s. 13.

⁹ G. Albinsson: "Svensk verkstadsindustri" (Uppsala 1961) s. 77.

Varför är då arbetarklassen en särskild såväl social som politisk enhet? Förklaringen kan inte sökas i de faktorer kamraterna GK/GIJ diskuterar eftersom dessa inte avgränsar den klassiska arbetarklassen (som också konkret är väsentligt mer enhetlig än övriga skikt). I stället ligger förklaringen i de speciella traditioner, och den speciella situation som är förknippad med själva det manuella arbete. Exakt vari det manuella arbetets speciella karaktär består får utredas i annat sammanhang, men resultatet är sammanfattningsvis:

- klart större militans och enhetlighet i kampen om värdets fördelning
- större spontan kollektivism
- uppknytning till stora reformistiska partier
- stark tendens i riktning mot ”socialistiska” lösningar på samhällsproblem, dessa lösningar är dock (som vi sett) illusoriska

Klassens potentiella styrka ökar naturligtvis om den blir större, och om den koncentreras till stora produktionsenheter. Vulgär-marxismen (som aldrig konkretiserar sina slutsatser) överdriver kraftigt den koncentrerade effekt kapitalismens utveckling haft på arbetarklassen. Ty studerar vi utvecklingen finner vi följande:

- mellan 1872 och 1912 ökade antalet arbetare per arbetsställe från i genomsnitt 50,0 till 54,2.¹⁰
- enligt annan statistik ökade antalet arbetare per arbetsställe mellan 1915 och 1965 med ytterligare 14 % vilket kopplat till den tidigare uppgiften skulle ge en slutsiffra på 62 arbetare per arbetsplats).¹¹

En ökning på nästan hundra år från 50 till 62 arbetare kan knappast nämnvärt öka arbetarklassens revolutionära potential. Studerar vi fördelningen av arbetare på olika stora arbetsplatser visar sig följande (procentuell fördelning):¹²

År	5-10	11-50	51-100	101-200	201-500	500-1000	1000-
1913	5,8	19,9	13,6	17,0	24,6	10,9	8,2
1965	5,9	12,0	13,7	17,7	21,9	11,4	17,1

Således en signifikant ökning i den största gruppen, men fortfarande arbetar mindre än en femtedel av arbetarna där. Värt att notera är de mindre företagens bibehållna positioner.

Sammanfattningsvis finner vi att de traditionella och delvis vulgärmarxistiska teserna om arbetarklassen inte håller i en jämförelse med verkligheten, och inte heller är relevanta i problemställningen ”är arbetarklassen objektivt revolutionär?”. Arbetarklassen är potentiellt revolutionär genom effekten av arbete/kapital-relationen och speciella faktorer knutna till det manuella arbetet.

Arbetarklassen är en integrerad del av kapitalismen både som kapitalets materialiserade motpol, och som konkreta individer. Klassen binds upp till kapitalismen genom sitt beroende av kapitalet, ett beroende som naturligtvis är ömsesidigt. Den har inga *klassintressen* utanför kapitalismen (även om massan av arbetare, tjänstemän med flera skulle få ett bättre liv under socialismen, vilket dock inte konstituerar något klassintresse), utan dess intressen är relaterade till kampen om värdets fördelning, samt de former under vilka produktionen och kampen om värdet sker.

Arbetarklassen är också personligt uppknuten till andra klasser och skikt, samt har fortfarande

¹⁰ L. Jörberg: ”Growth and fluctuations in Swedish industry 1869-1912” (Lund 1961) s. 117.

¹¹ E. Dahlström: ”Industriell struktur” i E. Dahlström (ed.): ”Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning” (Sthlm 1969) s. 133. Med andra ord ”koncentreras” arbetarklassen under 1900-talet mindre än förvaltningspersonalen!

¹² E. Dahlström a.a. s. 132.

möjlighet att se sina barn lämna klassens gemenskap för att ”avancera socialt”. I själva verket är detta en av de viktigaste faktorerna för att ytterligare knyta klasserna till varandra.

Detta är anledningen till revolutionärernas i verkligheten mycket ringa framgångar i de kapitalistiska länderna, samt till socialdemokratins styrka. Det är också därför som alla tankar på genvägar till socialismen, liksom all pampig fraseologi (”snart kamrater kan vi stå inför den arbetarkontrollerade planekonomin”) måste avvisas av de allvarligt syftande revolutionärerna.

Arbetarklassen och revolutionen

Om socialismen ska kunna utöva någon reell dragkraft på massorna måste den ses som den realistiska lösningen på konkreta problem. Och med realistisk menar vi inte teoretiskt utan praktiskt realistisk, på ett mycket näraliggande sätt. För att individualisera socialismen, måste vi veta hur vi ska kunna formulera de viktigaste problemen idag. ”Utsugning” kan naturligtvis individualiseras om den ges en moralisk innebörd, men torde inte utgöra en verklig drivkraft för social förändring, eftersom den kan försiggå med kontinuerligt höjd levnadsstandard. ”Förtrycket” kan endast individualiseras om vi kan peka på vad som gör det specifikt kapitalistiskt (vilket är mycket svårt!) och när socialismen konkret framstår som icke förtryckande. Så är inte fallet idag.

Hur ska vi då kunna anknyta till den spontana reformismen som finns inom arbetarklassen och utveckla denna till socialistisk reformism? Det kan naturligtvis bara ske på massornas egen nivå, och utifrån de politiska frågor som den vardagliga praktiken reser. Arbetarklassen kommer inte bli väsentligt mer koncentrerad än den är idag. Inte heller särskilt mycket större. Dess sociala band med andra klasser och skikt visar ingen tendens att minska, snarare tvärtom. De objektiva betingelserna i denna bemärkelse förändras således inte till vår fördel. Samtidigt är det naturligtvis riktigt att vi står inför tilltagande ekonomiska krisfenomen, och ökad samhällslig instabilitet. Men denna kommer inte *i första hand* ställa *våra* lösningar på dagordningen, de ligger alldeles för långt ifrån massornas dagliga praktik, och kan inte förstås som praktiska lösningar på deras problem. Först i sista hand, och som led i en längre kontinuitet kan socialismen prövas konkret, men då har olika dellösningar, reformförsök och ofullständiga omstruktureringar under längre tid avlöst varandra. Vår inställning och taktik, liksom vår trovärdighet under kampen för dessa partiella omvandlingar kommer vara avgörande för om massornas kamp så småningom ska kunna ledas i riktning mot en total omdaning av den ekonomiska basen och de sociala förhållandena. Ju mer vi isolerar oss, desto längre tid tar det för oss att nå den verkliga massrörelsen – och framförallt: det blir omöjligt att vinna de avgörande och tunga skikten inom arbetarklassen för en politik som visserligen är reformistisk men i sin förlängning ändå konkret nödvändiggör en omvandling, och därmed avlägsna dem inte från reformismen (det vore en illusion som vi tidigare påpekat) men från den socialdemokratiska ledningen som såsom borgerlig kommer föredra att vända reformismen ryggen.

Strategiskt ska vi alltså inte ”utplåna” reformismen (bara uttalandet av denna målsättning isolerar oss, i synnerhet som den är falsk), utan stärka dess konsekventa och ideologiskt socialistiska sidor, *så att massorna fortsätter att vara socialistiska reformister när socialdemokratin upphör att vara reformistisk överhuvudtaget*. Ty i detta läge har massorna inget ledarskap att vända sig till, om vi kan erbjuda ett beror på vår praktiska hållning under hela den föregående processen.

De strider vi står inför gäller inte kapitalism eller socialism, utan olika kapitalistiska utvecklingsvägar. Vi kan naturligtvis avfärda de olika alternativen som ”lika kapitalistiska”, och som stolta ”trotskister” raka i ryggen och utan darr på stämman hävda vår rätt att ”inte välja mellan förkyllning eller lunginflammation”. Då utesluter vi oss själva som framtida alternativ. Arbetare och tjänstemän kan inte ta den på allvar som inte mer vårdar vare sig sin

egen eller massornas hälsa.

I stället är det kommunisternas självklara plikt (och borde vara deras spontana önskan) att aktivt verka för en utveckling av kapitalismen i linje med vad vi i den förra artikeln betecknade som kollektivkapitalism. Alternativet till denna utveckling (och för närvarande det starkare alternativet, vilket KAF inte bidragit till att förhindra) är den Friedmanska lösningen som förespråkas av reaktionärerna, kapitalisterna och deras organisationer (ex. Tories i Storbritannien, CSL i Västtyskland, arbetsgivarföreningarna i nästa alla västländer) och som innebär marknadens ohämmade spel, radikala lönesänkningar och profitkvothöjningar, ”optimal” arbetslöshet o s v. Eftersom även den reaktionära lösningen är mycket tillfällig, samtidigt som den innebär ett kraftigt nederlag för arbetarrörelsen kommer den åtföljas av (eller sammanfalla med) öppen terrordiktatur. Ska vi då ”inte välja mellan förkylning och lunginflammation”?

Dessutom kommer det kollektivkapitalistiska samhället bättre förbereda massorna för socialismen, genom att i ökad utsträckning tvingas anlita dem i den samhälleliga kontrollen. Vidare visar den materiella basen då själv att den tid är förbi när man kunde göra en tudelning mellan kollektiva och individuella lösningar på samhällsproblemen. Och detta, att det individuella intresset reellt och ideologiskt sammanfaller med det kollektiva är en av de viktigaste förutsättningarna för att revolutionen ska vara möjlig.

Arbetarklassen kan genomföra revolutioner enbart när dess reformism (som avspeglar sammanfallande individuella och kollektiva intressen) kräver det. Den kommer i det läget att kännetecknas av följande:

- den har drabbats av den sociala krisen på ett sådant sätt att den måste ställa och kämpa för omedelbara krav;
- den har nått en samhällelig nivå där det står klart att individens problem bara kan lösas genom kollektivet, vilket är ett resultat av kapitalismens egen utveckling, kollektivkapitalismens ideologiska överbyggnads återverkan på massorna samt arbetarrörelsens och kommunisternas kamp och propaganda;
- den har under en längre tid aktivt tvingats ta ansvar för de lokala produktionsenheterna, och kan inte längre tänka sig att avstå detta ansvar;
- den deltar på olika sätt i den statliga dirigeringen av ekonomin, och har möjlighet att i ökad utsträckning tillgodogöra sig de upplysningar som ges;
- den har i kamp prövat olika former av direkt demokrati, och även i ökad utsträckning tillämpat denna demokrati i de egna organisationerna;
- den har knutit starka sociala, politiska och organisatoriska band med stora delar av mellanskikten;
- den har aktivt insett behovet av demokrati i samhället som helhet, och på ett mer medvetet sätt börjat orientera sig mot en reformism som planerar för ”successiv övergång till socialismen”, även om dessa planer kommer att vara höggradigt idealistiska.

I vår förra artikel diskuterar vi utvecklingen mot kollektivkapitalism på ett sätt som kan tyda på att vi ser denna utveckling som naturnödvändig och oundviklig. Så är inte fallet. Vi ser dock denna utveckling som önskvärd, och som det enda konkreta steget i riktning mot socialismen, samt som en möjlig övergångsform som skulle kunna underlätta det socialistiska uppbygget. Alternativet är barbariska former av kapitalism eller fullständig förintelse. Vi skulle också önska oss genvägar till socialismen. Vår närhet till verkligheten förbjuder oss dock att hysa sådana illusioner, varför vi ställer den verkliga frågan på nytt:

Om valet står mellan utvecklad kollektivkapitalism eller den Friedmanska lösningen, hur ska vi då kämpa? Får vi inte välja av ”principiella, skäl? Fundera då över vad principerna i verkligheten är värda.

Under de närmaste åren kommer diskussionen om löntagarfonder och övrig ekonomisk politik samt strategi diskuteras inom arbetarrörelsen på en mer konkret sätt än hittills. Då har vi möjlighet att visa an vi lärt läxan.

Löner, profit och priser

I argumentationen mot oss har förutom de dogmatiska argumenten även rests mer konkreta invändningar. Dessa har inte varit särdeles genomtänkta eller empiriskt underbyggda, varför vi vill bidra till den totala analysen genom att till resonemangen i den förra artikeln lägga en mer helhetlig ram för diskussionerna.

Att kapitalismen ekonomiskt sammanfaller med marknadens dominans över de mer eller mindre planerade insatserna är vi i ord överens om. Däremot verkar marknaden inte ”blint” i den bemärkelsen att den inte kan påverkas. *I sista hand* styr marknaden lönebildningen, profitbildningen, kapitalbildningen och prisbildningen. Inom marknadsramarna kan dock både löner, profiter och priser fluktuera på grundval av mer eller mindre kontrollerbara krafter. Det är om detta den ekonomiska diskussionen kring kollektivkapitalismen handlar.

I polemiken mot oss använder kamraterna GK/GIJ argumentet att ”lönerna bara primärt styrs av marknaden”, men sekundärt påverkas av medvetenhet och organisering. Vi återkommer mer till detta senare, men aktualiserar frågan på detta stadium därför att vi tror att den visar på kamraternas okunnighet. I själva verket visar påståendet (och hela argumentationen) att GK/GIJ inte vet vad marknad innebär i vårt resonemang. I stället likställs lönebestämmande marknad i kamraternas svar med ”arbetsmarknad” (det vill säga i grund och bönen tillgäng- efterfrågan på arbetskraften).

Arbetsmarknaden kan inte isoleras från den totala marknaden, och det är den totala marknaden som styr lönebildningen. I marknadsmekanismerna ingår allt som i sista hand regleras av värdelagen, det vill säga hela den samhällseliga cirkulationen, pris- och lönebildningen, kapitalbildningen och även profitbildningen,¹³ och som GK/GIJ uppenbarligen inte läst, är empirisk till sin karaktär, och analyserar den svenska kapitalismen under sin karaktär, och analyserar den svenska kapitalismen under efterkrigstiden. När den konkluderar lönernas (via löneglidningen) marknadsbestämda karaktär, gör den alltså det utifrån en situation med både existerande fackföreningar, solidarisk lönepolitik, statlig inkomspolitik (av det mycket elementära slag vi haft i Sverige), finanspolitik med påverkan på konsumtion och investeringar och så vidare. Marknaden kan bara förstås som en helhet, i denna helhet anpassar sig lönerna.

Den fackliga organiseringen är alltså en integrerad del i själva marknadsmekanismen – i själva verket en idag helt nödvändig marknadsdel, eftersom lönerna annars skulle ligga under optimal nivå för marknaden som då skulle stagnera snabbare. Alternativet till marknadsstyrning av lönerna är medveten sådan, och den är endast möjlig under producentkontroll eller statlig diktatur (antingen av det slag de byråkratiserade övergångssamhällena uppvisar, eller i form av totalitära regimer som lösning på den nuvarande krisen – dessa skulle dock endast tillfälligt kunna lätta på de ekonomiska problemen).

Hur bestäms då lönerna under kapitalismen? Följande faktorer har betydelse:

Arbetskraftens värde, som avgörs av det samhällseligt nödvändiga arbete som åtgår för reproduktionen av arbetskraften. Detta värde bildar en slags utgångsnivå, som även innehåller

¹³ G. Eliasson: ”Profits and Wage determination” (Sthlm 1974)

en social och historisk komponent. Det handlar alltså inte om materiell minimistandard, utan om den minimistandard som krävs för att upprätthålla och förnya arbetskraften på dess nuvarande nivå, med nuvarande skicklighet osv. Detta ”grundpris” påverkas av olika krafter i ett sammansatt spel som inte kan analyseras kvantitativt annat än konkret för enskilda länder eller branscher och under givna perioder. *Tillgång och efterfrågan på arbetskraft* är en sådan faktor, som i sin tur påverkas av andra faktorer såsom exempelvis *det strukturella behovet av arbetskraften*, ett behov som relativt sett avtar under den nuvarande senkapitalismen. De starkaste faktorerna som bestämmer en given lönehöjning är *profitkvoten* och likaså. Dessutom tillkommer den *ökade skattebördan* som trots sitt till större delen ”allmännyttiga” innehåll verkar som lönepåspädare i realiteten (eftersom marknaden uppenbarligen reagerar på reallöneförändringar för vilka den ena eller andra parten kompenserar sig förhandlings- eller kampvägen, eller i borgarnas fall även via prismekanismen som på nytt startar en kamp om ökade löner o s v i en evig marknadens ohämmade spiral). *Fackföreningar och arbetsköparorganisationer* verkar som marknadens agenter men kan tillsammans med staten påverka marknadens fluktuationer, däremot för närvarande knappast dess ramar.

Det är i detta sammanhang resonemanget om solidarisk lönepolitik, statlig inkomstpolitik och ”kontrollerad lönebildning” (PR: s DN-artikel) måste ses. Ty vad borgarna och LO på var sitt håll, och delvis med olika syften och påtryckningsgrupper försöker göra, är att jämna ut marknadens verkan över åren. Med detta har man delvis lyckats tack vare den solidariska lönepolitiken (vilket varit dess samhällsekonomiska huvudfunktion, om än inte ursprungliga syfte), men fortfarande fluktuerar de profit- och prisökningsbestämda lönerna okontrollerat. Det är genom en centralt överblickad och delvis kontrollerad kapitalbildning, och genom centralt inflytande över profitutvecklingen och priserna som lönerna ytterligare kan bringas till stabil tillväxt snarare är en våldsamt pendlande sådan. *I de hittillsvarande strukturförslagen finns ingenting som tyder på planer att omedelbart kontrollera lönebildningen, däremot gör man det delvis genom att minska profit- och prisfluktuationerna*. Lönebildningen i en kollektivkapitalism uppbyggd kring löntagarfonder fungerar som nu, men de marknadsmekanismer som påverkar fluktuationerna i lönerna (i bägge riktningarna) kan delvis påverkas.

Om lönerna då till stor del bestäms av profitutvecklingen, *vad är det då som avgör profitkvotens storlek?*

Profitkvoten definieras på en teoretisk nivå som mervärdet i förhållande till (dividerat med) konstant plus variabelt kapital (kostnaderna för maskiner, byggnader, råvaror och löner). I verkliga livet fungerar den totala vinstens relation till de totala kostnaderna som profitkvot.

Profitkvoten är således avhängig mervärdets storlek, samt storleken på kostnadernas olika komponenter. Samtidigt är en produkts (eller en industris totalprodukts) värde lika med totala kostnader plus profit. Det nyproducerade värdet är lika med summan av överskott (profit plus en del improduktiva kostnader) och löner.

Om vi mer exakt försöker spjälka upp de olika komponenterna i profitkvotsbestämningen får vi följande:

Profit: Vinst till aktieägare, nygenererat kapital för utvidgning av produktionen (det vill säga kapitalackumulation), löner till kapitalets direkta funktionärer. Den sista kategorin utgörs av alla dem vars arbeten är knutna till kapitalismen som sådan, inte till storproduktionen. Till dessa hör arbetsledare, en mindre del kontors- och teknisk personal förutom alla direktörer och företagsledare.¹⁴

Lönekostnader: Kostnader för löner till arbetarna samt större delen av förvaltningspersonalen.

¹⁴ Se ex. Albinsson a.a. för kvantitativ bedömning.

Råvaror: Samtliga kostnader för råvaror, energi inklusive elektricitet.

Fast kapital: Kostnader för maskiner och byggnader, dessas värde överförs ej omedelbart utan successivt och i takt med förslitningen till slutprodukten. På grund av speciella avskrivningsregler och att maskinernas moraliska (lönsamma) livslängd är kortare än den egentliga förslitningen modifieras värdeöverföringen vilket kräver avancerad matematik för att kunna beräknas (se förra artikeln).

Övriga kostnader: Halvfabrikat, bortlämnade arbeten (hemarbeten) med mera. Detta rör sig om relativt små poster som vi inte räknar med här, vilket dock måste göras i en mer slutgiltig analys.

Skatter: Skatterna utgör ett krus i analysen. Marknadsmässigt fungerar de vid sidan om den marknadsbestämda profiten respektive lönen, men som vi påpekat räknar marknaden i reallöner när skatten är dragen (i högre grad), liksom kapitalisterna kan räkna sin slutgiltiga profitkvot med hänsyn tagen till skattefördelningen som gynnar företagen.

Övriga offentliga inbetalningar: Dessa rör främst arbetsköparna, till exempel socialförsäkringsavgifter (de totala arbetsgivaravgifterna). Ur profits- och marknadssammanhang måste de räknas som avdrag från profiten, eftersom det är så det fungerar för varje enskilt företag. Däremot kan dessa avgifter inte automatiskt i analysen läggas till lönerna för arbetarna (som ofta sker i borgerlig statistik, vilket är en sammanblandning just med de totala kostnaderna för kapitalisten).

Profitkvoten blir alltså i verkligheten en kvot mellan å ena sidan profiten, å den andra summan av löner, råvarukostnader, kostnader för fast kapital, övriga kostnader samt övriga offentliga inbetalningar. Både löner och profiter modifieras av skatterna.

Varje ökning av kostnaderna medför en ökning i priset på varan, om inte detta av avsättningsskäl är omöjligt. En sådan kostnadsökning medför alltså en något mindre, men likväl existerande sänkning av profitkvoten, såvida inte kostnaden resulterar i ökad produktivitet som höjer mervärdesandelen av det nyproducerade värdet. En ökad produktivitet, vilket medför ökad mervärdeskvot (förhållandet här mellan profit och löner) är också det generella sättet att bibehålla profitkvoten om den organiska sammansättningen ökar (om kostnaderna för konstant kapital ökar snabbare än lönekostnaderna vilket medför minskad nyvärdesproduktion).¹⁵ För att till att börja med avgöra om tendenserna till ökad organisk sammansättning överväger produktivitetsökningen kan vi se på kapitalkoefficienten¹⁶ som utvecklas så här¹⁷:

1861-90	2,0
1891-1915	2,1
1921-1915	1,8
1921-40	1,8
1946-55	1,8
1956-65	1,9

Detta talar för en stationär relation mellan organisk sammansättning och produktivitet. Trots detta var alltså ett av kapitalismens stora problem den fallande profitkvoten, vilket vi statistiskt redogjorde för i den förra artikeln. Eftersom denna inte kan förklaras av den organiska sammansättningen måste vi söka andra faktorer. Följande möjligheter vill vi också utesluta:

¹⁵ Det vill säga "profitkvotens fallande tendens".

¹⁶ Kapitalkoefficient är kapital/produktionsenhet. För teoretisk diskussion se Groths artikel i *NOPEK 3 (Nordisk Tidskrift för Politisk Ekonomi)*.

¹⁷ L. Lundberg: "Kapitalbildningen i Sverige" (Uppsala 1969) s. 41.

Ökad löneandel: Enligt tillgänglig statistik har produktiviteten under efterkrigstiden varit högre än reallöneökningen.¹⁸ Lönens andel av saluvärdet visar inte heller att ökad löneandel är en trovärdig förklaring: mellan 1952 och -72 ökade saluvärdet 2,4 gånger och reallönen endast 1,6.¹⁹ Läger vi ihop arbetar- och förvaltarlöner ökade dessa 1,9 gånger.²⁰

Ökade råvarukostnader: Under hela perioden fram till 70-talets början ökade råvarupriserna mycket långsammare än industrivarupriserna. Kostnaderna för råvaror ökade sammanlagt också mindre än kostnaderna för arbetarlöner.²¹

Ökade kostnader för det fasta kapitalet: Visserligen ökade avskrivningarnas andel av bruttointäkterna inom industrin under perioden 1952-72, men endast mycket lite (3,4 % 1952, 4,5 % 1965, 3,8 % 1971). Denna post är sammanlagt också så liten att den inte kan förklara någon fallande profitkvot. Däremot åstadkommer den som vi beskrev i den tidigare artikeln en ökad produktionshastighet, och även en del cykliska problem med kapitalförnyelse.

Skatterna: Dessa har genomgående höjt profitkvoten tendentiellt eftersom förmånerna med åren blivit större och bolagsskatten krympt. För närvarande förefaller man dock ha nått en gräns för möjligheten att vidare utnyttja denna källa till borgerlig fröjd.

Övriga offentliga inbetalningar: Arbetsgivaravgiften ökade mellan 1952 och 1971 med hela 67 gånger, vida mer än alla andra variabler. Utgångsvärdet var dock så lågt som 135 miljoner kronor, medan värdet 1971 var hela 9,1 miljarder, vilket utgör en ansevärd kostnad. Denna har utan tvivel sänkt den allmänna profitkvoten.²²

För att slutligen avgöra styrkan hos alla dessa faktorer och kampen mellan dem, har vi räknat ut den sammanlagda ökningen av saluvärdet respektive de totala kostnaderna (utan skatt). Vi fann då att bägge ökat nästan exakt 2,4 gånger mellan 1952 och 1972. Att detta knappast är en tillfällighet behöver inte ytterligare understrykas. Det är på detta sätt vi kan se marknadens anpassningsförmåga i det långa loppet. Lönen varierar inom ramen för de totala kostnaderna, och med hänsyn till bibehållen total kostnadsandel av det totala värdet.

Vi kan av detta preliminärt dra slutsatsen att den sjunkande profitkvoten sannolikt inte har primära produktionsorsaker, utan hänger samman med realiseringen av det producerade värdet (vilket i och för sig till syvende och sist kan hänföras till produktionen). Hur detta gått till måste vi gemensamt undersöka inom ramen för den fortsatta analysen av den svenska kapitalismen. Men denna undersökning pekar mot kronisk överproduktion med åtföljande prisstagnation (relativt sett), ökande internationell och nationell konkurrens och större konjunktursvängningar. Produktionen för lager har ökat sin andel av BNP successivt sedan 1959, även om det sker med de sedvanliga konjunktursvängarna.²³

Om profitkvoten alltså främst anpassar sig efter avsättningsmöjligheter vid en given prisnivå, är det också viktigt att studera prissättningen och inflationen.

Skäl till stagflation

Den tendens till ständiga prisökningar vi har idag är inte typisk för kapitalismen generellt. Under tidigare perioder sedan 1870 har priserna fluktuerat i bägge riktningarna, och under tiden fram till slutet av 1960-talet fanns fortfarande ett klart samband mellan inflation och

¹⁸ Se P. Dencik: "Solidarisk lönepolitik som inkomstpolitik" i Dencik/Lundvall (ed.) "Arbete, Kapital och Stat" (Sthlm 1974)

¹⁹ Beräkningar från SOS: *industri*.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² L. Matthiessen: "Finanspolitiken som stabiliseringspolitiskt instrument" i E. Lundberg (ed.) "Svensk Finanspolitik i teori och praktik" (Sthlm 1971) s. 176.

²³ SOU 1975:89. s. 152.

allmän ekonomisk expansion. På 70-talet har detta ersatts av kombinationen stagnation och inflation. Skälen till detta skulle kunna ligga i samverkan mellan kronisk överproduktion och inflationsmekanismer som inte direkt påverkas av konjunkturerna.

Flera inflationsmekanismer måste studeras och utredas om vi vill förstå kollektivkapitalismen och dess förmåga att delvis överbrygga problem i den ekonomiska basen:

a) Om lönerna ökar snabbare än produktiviteten kompenserar sig kapitalisterna för detta genom prisökningar. I realiteten sker det inte bara en omfördelning av mervärde från kapitalisterna till arbetarna, utan effekten blir prishöjningar som skapar nya negativa omfördelningseffekter. Med den solidariska lönepolitiken skapas andra inflationsmekanismer: om exportföretagen är löneledande, innebär det att löneökningar anpassade till de högproduktiva och mer ”bärkraftiga” företagen överförs till de lågproduktiva med sämre ”bärkraft”, detta är inflationsskapande även om löneökningarna inte överstiger den genomsnittliga produktivitetsökningen. Om löneökningarna inte anpassas till varje företags produktivitet utveckling och arbetskraften inte är ”fullt rörlig”, uppstår friktion som kan skapa ökade kostnader vilket kompenseras med prishöjningar, detta trots att den totala samhällsliga kapaciteten inte är fullt utnyttjad och det råder arbetslöshet men samtidigt regional överefterfrågan på arbetskraft.

b) Ökar övriga kostnader kommer detta på samma sätt medföra prishöjningar. Exempel på detta är höjningen av råvarupriserna under senare år (även om dessa bara utgjort ungefär en femtedel av de totala prishöjningarna), prishöjningar på grund av ökade reklamkostnader, marknadsföring och i övrigt allt som kapitalisterna lägger ut. Kapitalets makt är sådan att dess prishöjningar vid kostnadsökning endast begränsas av marknaden själv.

c) Ökar den samhällsliga totalefterfrågan utöver produktionskapaciteten (vilket varit fallet inom vissa branscher men ej generellt) höjs priserna som en reflex av värdelagen.

d) Under expansion med ökade inkomster ökar dessutom kreditgivningen, vilket skapar överskott av pengar eller värdepapper utan direkt relation till producerade värden vilket ger inflation. Denna tendens skärps när profitkvoten sjunker, speciellt när detta motsvaras av minskad självfinansieringsgrad vilket som vi visade i den tidigare artikeln varit fallet i Sverige.

e) Improduktiv verksamhet skapar ökad efterfrågan dels inom verksamheten själv, dels genom utbetalning av löner. Detta skärper efterfrågeinflationen.

f) Den starka koncentrationen av ägandet inom de produktiva branscherna gör det möjligt med monopolistiska prishöjningar, detta även som kompensation för minskad avsättning om den kvarvarande marknaden är någorlunda säker. Monopoliseringen av detaljhandelsledet gör att även mindre producenter ofta får ut samma priser som produktionsmonopolen, vilket visar sig i att profitkvoten inte är högre i monopolbranscher än i andra.

g) Internationella prisökningar överförs också till Sverige, även om detta delvis kan modifieras genom växelkursändringar.

Flera av dessa tendenser verkar oberoende av, eller till och med förstärkta genom den sjunkande profitabiliteten och den kroniska överproduktionen. Andra verkar med mindre kraft, vilket avspeglas i en minimal, men likväl existerande kvardröjande samvariation högkonjunktur – prisökning. Resultatet har blivit generell stagflation med maximerad inflation under de kortare uppsvingperioderna.

Det råder således ett nära samspel mellan de olika diskuterade delmarknaderna, och utvecklingen av priser, löner och profiter kan bara analyseras dialektiskt, det vill säga med hänsyn till både helheten och alla dess sidor. Sammanfattningsvis är dock lönen den mest

beroende variabeln av de tre.

Ekonomisk politik och kollektivkapitalism

Ekonomisk politik och fackföreningsrörelsen

Meidnerfonderna aktualiseras i en situation då ”traditionella” finanspolitiska (och penningpolitiska) metoder inte är tillräckliga för att lösa den svenska kapitalismens strukturproblem. Vi ska strax belysa problemen med den kortsiktiga (i betydelsen konjunkturutjämnande) ekonomiska politiken, men först diskutera dess plats i den svenska kapitalismens historia.

Syftet på ett allmänt plan med den ekonomiska politiken efter andra världskriget har varit att stabilisera konjunkturutvecklingen genom motkonjunkturrella finans- och penningpolitiska åtgärder, där man i keynesiansk anda inte dragit sig för att öka statsskulden i lågkonjunkturer för att få till stånd en expansiv process.²⁴ Men hur såg det ut före kriget?

Socialdemokratin och LO på 20- och 30-talen

Ända fram till 1976 har det rått stor enighet om att den svenska socialdemokratin mycket tidigare började tillämpa sådana idéer för att jämna ut konjunkturväxlingarna, som Keynes först mot slutet av 30-talet satte på pränt.²⁵ Vissa har menat att den ekonomiska politiken redan på 10-talet bar spår av keynesiansk expansionism.²⁶ Texten tar man upp det faktum att SAP kring 1930 krävde att de arbetslösa skulle betalas med marknadsmässiga löner för de beredskapsarbeten de utförde, som ett uttryck för sådana idéer.²⁷

I en undersökning som publicerades hösten 1976, tillbakavisar Nils Unga dessa uppfattningar. De krav som framfördes från LO/SAP på 10- och 30-talet om marknadslön till de nödhjälps-sysselsatta var gamla och hade inga stabiliseringspolitiska undertoner, utan restes av klassolidaritetsskäl (åtminstone på 10-talet).²⁸ På 20-talet accepterade socialdemokratin liksom LO låglönepolitiken utifrån en fullständig uppslutning kring deflationspolitiken baserad på neoklassisk nationalekonomisk teori som då gick ut på att staten måste spara när det var kris och att den arbetslöshet som fanns inte var konjunkturrellt betingad.²⁹ LO och SAP verkade aktivt för att de arbetslösa som fick nödhjälpsarbeten för det första inte skulle få normala arbeten och för det andra inte marknadsmässiga löner. Detta för att undvika underbudskonkurrens från de arbetslösa med dem som hade arbete.³⁰ När LO så småningom övergav låglönepolitiken (och snart följdes av SAP som under denna period i dessa frågor direkt svarade på LO:s krav) berodde detta inte på insikter om finanspolitikens möjligheter, utan på krav dels från de missgynnade nödhjälpsarbetarna, dels från kommunalarbetare som kände sig hotade av de lågavlönade AK-arbetarna som så småningom (när reservarbetena var gjorda) trängde in på deras arbetsområden.³¹ För att inte konkurrera med de normalt sysselsatta och inte fresta för mycket på statskassan skulle dessa arbetare emellertid inte få arbeta full tid, varför deras inkomster ändå blev mindre än de normalt sysselsattas.³² Ända fram till 40-talets början höll de socialdemokratiska ledarna fast vid den traditionellt

²⁴ Den borgerliga budgeten med sin kraftiga underbalansering är en fortsättning på denna tradition och innebär inget brott med den socialdemokratiska stabiliseringspolitiken.

²⁵ Se ex. debatten i *Arkiv* nr 1: Otto Steiger: Bakgrunden till socialdemokratins krispolitik, *Arkiv* nr 2: K.G. Landgren: Socialdemokratisk krispolitik och engelsk liberalism, *Arkiv* nr 4: O. Steiger: Den socialdemokratiska krispolitiken.

²⁶ *Arkiv* nr 1 och 4: Steiger, a.a.

²⁷ N. Unga: ”Socialdemokratin och arbetslöshetsfrågan 1912-34 – Framväxten av den nya arbetslöshetspolitiken” (Kristianstad 1976) s. 151-61.

²⁸ *Ibid.* s. 24 ff.

²⁹ *Ibid.* kap. 5 och 6.

³⁰ *Ibid.* s. 84-89.

³¹ *Ibid.* s. 125-31, 137 ff., s. 147.

³² *Ibid.* s. 139ff., s. 150-51.

neoklassiska synen³³, att statsbudgeten borde balanseras, och var lån nödvändiga så var man angelägen att snabbt betala igen dem. Även vid mitten av 30-talet lekte ex Wigforss med tanken på att lönesänkningar skulle befrämja konjunkturutvecklingen.³⁴ Den svenska socialdemokratin började alltså inte *tillämpa keynesiansk ekonomisk politik* tidigare än regeringarna i andra kapitalistiska länder, däremot kom man på grund av närheten till arbetarklassen att både förespråka *delar* av ett ”keynesianskt” program och ideologiskt förbereda en mer *total* finanspolitik.

Det viktiga med det som sagts ovan är hur starkt beroende den socialdemokratiska politiken var av de fackliga intressena, hur LO mer eller mindre bestämde vilken arbetslöshetspolitik SAP skulle föra. Det var inte de vetenskapliga idéernas inflytande som var avgörande utan vilka krav fackföreningsrörelsen ställde och dessa krav restes utifrån rent fackliga utgångspunkter. Men dessutom stod socialdemokratin under hela mellankrigsperioden för uppfattningen att den enda varaktiga lösningen på arbetslöshetsproblemen var planering av kapitalismen, som skulle underlättas av koncentrationen inom näringslivet.³⁵ På 20-talet var dessa tankar en teoretisk utväg då man av politiska hänsyn till arbetarna inte ville gå med på lönesänkningar, men teoretiskt ”insåg” att de var nödvändiga. *Dvs idéerna om utökad kontroll över investeringar och sysselsättning framgick spontant ur SAP:s naturliga och organiska relationer till fackföreningsrörelsen.*

Efterkrigstiden

Den traditionella neoklassiska ekonomiska politiken gick ut på att med penningpolitiska medel övervinna den brist på utnyttjande av sparande för investeringar som ibland kunde uppstå. Framförallt gällde det att reglera förhållandena på kreditmarknaden med diskontopolitik.

Efter andra världskriget³⁶ ställdes finanspolitiken i centrum, även om man utvecklade nya penningpolitiska metoder samtidigt.

Vad det gäller är, att staten genom att variera sina utgifter, kan påverka den totala efterfrågan i samhället. I lågkonjunkturer, då investeringarna är låga och arbetslösheten är stor, kan staten med hjälp av lån öka sina utgifter och få till stånd en självgenererande expansiv process som ökar efterfrågan och sätter fart på investeringarna. I högkonjunkturer gäller det att överbalansera budgeten för att undvika överhettning och kraftigt fall i konjunkturen. Med penningpolitiken som redskap kan man påverka investeringarna och den totala efterfrågan genom räntepolitik, utlåningstak etc. Ett exempel på den svenska socialdemokratiska regeringens aktiva ekonomiska politik efter kriget är investeringsfondssystemet, som innebär att företagen förmås sätta in en del av sina vinster i riksbanken, och får ta ut dessa när staten ger tillstånd. På det sättet kan staten skaffa sig inflytande över tidslokaliseringen av företagens investeringar och därmed konjunkturutvecklingen.

Som komplement till den generella finanspolitiken har socialdemokratin använt sig av selektiva arbetsmarknads- och lokaliseringspolitiska åtgärder för att undvika de olikt verkande effekterna av generella finanspolitiska åtgärder på en ekonomi där kapital och arbetskraft inte

³³ Keynes var också neoklassisk i det avseendet att hans politik förutsatte en perfekt anpassning mellan delmarknaderna i det kapitalistiska produktionssättet. Inflationen skulle först uppstå då efterfrågan översteg den totala samhällsliga kapaciteten. Vid bristande anpassning och friktion kan övrefterfrågan på ett ställe ge upphov till prisökningar trots att samhällets totala kapacitet inte är fullt utnyttjad.

³⁴ Unga, a.a. s. 172-77.

³⁵ Ibid. s. 63-67, s. 172 ff.

³⁶ Se A. Lindbeck: ”Svensk ekonomisk politik” (Sthlm 1971) för en konkret genomgång av den ekonomiska politiken i Sverige efter kriget.

rör sig fritt och där förhållandena utvecklas på olika sätt i skilda regioner.³⁷

Den ekonomiska politikens möjligheter.

Med finanspolitiken kan man påverka marknaden genom att öka respektive minska total-efterfrågan, och denna metod används av socialdemokratin i början av 70-talet. Man sänkte då efterfrågan under en lågkonjunktur, vilket skärpte de konjunkturella problemen och arbetslösheten vilket man försökte möta med selektiv politik. Samtidigt fick finanspolitiken positiva effekter för exportindustrin och handelsbalansen, vilket varit en av de framträdande orsakerna till den svenska kapitalismens internationellt starka position under de åtföljande fem åren, vilket i sin tur fick positiva återverkningar på hela ekonomin. Samtidigt som exemplet (som vi presenterade även i den förra artikeln) visar på hur finanspolitiken kan användas, visar det också på en i grunden förtvivlad åtgärd som inte generellt kan upprepas i liknande situationer eftersom den dels förutsätter att andra inte gör likadant, dels att det verkligen snabbt kommer ett internationellt konjunkturellt uppsving.

Tidigare under efterkrigstiden har man med finanspolitikens hjälp sänkt efterfrågan under hög- och ökat den under lågkonjunktur. Variationerna i effekt har pendlat mellan maximalt två procent av BNP i positiv eller negativ riktning.³⁸ Om man alltså även i fortsättningen på detta sätt kan manipulera den totala konsumtionen (inom relativt snäva ramar) kan man inte åstadkomma tre viktiga saker:

a) Man kan inte fördela totalefterfrågan i tiden, bara addera respektive subtrahera från den när tiden anses motivera det.

b) Man kan inte heller styra priser, löner och profiter annat än mycket indirekt och via osäkra mekanismer med varierande genomslag (som ovan: naturligtvis ökar profitkvoten när de internationella positionerna stärks, och detta medför även lönehöjningar – vilket stod klart under ”övervinstdebatten” – men detta kan knappast kallas kontrollerad utveckling).

c) Man kan inte kontrollera eller nämnvärt styr kapitalbildning och investeringar. Idag finns indirekta politiska mekanismer för att *påverka* investeringarnas fördelning både i tid och rum (investeringsfonder, investeringsbidrag, lokaliseringsstöd, räntepolitik) men dessa har också mycket perifera effekter, och medför bara ett försiktigt manipulerande i marknadens utkanter.

Förutom löntagarfonder finns förslag som i högre grad än hittills skulle kunna lösa en del av dessa problem, ex konsumtionsfonder. Hittills är dock löntagarfonderna det enda strukturella (om än hittills ofullständigt utvecklade) förslaget i verkligt problemlösande riktning.

Hur påverkar kollektivkapitalismen marknaden?

Det meidnerska förslaget, eller vilket annat förslag som helst som bygger på principen om kollektiva fonder med lokalt inflytande på företagets ledning kan på olika sätt påverka alla de ekonomiska funktioner vi beskrivit i den föregående samt den nuvarande artikeln.

Det centrala i det kollektivkapitalistiska samhället är inte i och för sig centraliseringen av viktiga beslut, även om ”planering” kommer bli den axel kring vilka de ekonomiska besluten snurrar. Kollektivkapitalismen kommer att vara mer än detta, och beröra inte bara beslutsfattande, utan hela skalan av samhällseliga förhållanden och funktionssätt. Orsaken till kollektivkapitalismen har vi tidigare relaterat till strukturella ekonomiska problem:

- det fasta kapitalets tillväxt, vilket skärper motsättningarna som finns inneboende i själva det fasta kapitalets kretslopp;
- den sjunkande lönsamheten;

³⁷ Se Andersson/Meidner, a.a.

³⁸ Matthiessen, a.a.

- den starka produktionskoncentrationen;
- inflationen kopplad till stagnation;
- den ökade internationella konkurrensen;
- den offentliga sektorns ofantliga tillväxt;
- svårigheterna att strukturellt trygga sysselsättningen.

Detta är återspeglings av det faktum att kapitalismen i verkligheten närmar sig det stadium där själva samhälls- och produktionsstrukturen inte bara hämmar, utan till stor del hindrar både produktivkrafternas och de tendentiellt omstrukturerade produktionsförhållandenas utveckling. Detta menar vi i konkret bemärkelse, och inte (som marxister resonerat när de motiverat varför revolutionen först nått de underutvecklade länderna) sett ”historiskt” eller i ”världsmåttstock”. Vi framför således den kätterska ståndpunkten att *imperialismen i historisk bemärkelse varken var utlevad eller dekadent vid sekelskiftet – tvärtom har större delen av den kapitalistiska utvecklingen av produktivkrafterna, kanske till och med större delen av hela den historiska produktivkraftstillväxten, skett sedan dess.*

Idag är situationen delvis annorlunda. Kapitalismens utveckling har ställt krav på statsapparaten som medfört att denna avlägsnat sig från de konkreta borgarna samtidigt som den tillfullo tillvaratar det kapitalistiska produktionssättets, och därmed kapitalistklassens som klassintressen. Detta kan förefalla paradoxalt, men sammanhänger med vad vi skrev i den förra artikeln: det faktum att kapitalismen inte i längden kan tillgodose mänskligheten, att den måste ersättas med ett helt nytt samhälle avspeglas inte i framväxten av en ny klass som med sina klassintressen är agent för historien. I stället fortsätter kapitalismen att utvecklas med sina ålderdomsproblem, och någon måste finna tillfälliga eller mer strukturella lösningar på dessa så länge samhället består. Denna uppgift kan bara tillfalla staten som sammanknyter samhällets olika sektorer, och som samtidigt tillvaratar produktionssättets samlade intressen. Det är därför det endast är i statsapparaten och dess agerande vi finner tecknen på vad som komma skall, i precis så förvrängd och förtryckande form det måste få när det handlar om att successivt tillföra nya lemmar till en döende.

Denna utveckling stärker staten, men medför en omvandling av överbyggnaden i kollektiv riktning – *just av det skäl att kapitalismen kräver kollektivism för att överleva!*

Begreppet kollektivkapitalism (som i och för sig kan diskuteras som begrepp men som vi använder tills vidare) syftar alltså på hela denna samhällsomvandling. Vad som ekonomiskt är intressant är inte de exakta formerna för kollektivt inflytande, men vi kommer inte ifrån att analysen av samhällstendenserna är det enda som kan ge en verklig förklaring på hela det svenska fondprojektet. Hela den kollektiva omvandlingen kan inte ske i ett slag (lika lite som revolutionen är möjlig idag) utan endast som en följd av mer eller mindre långtgående förändringar i samband med behovet att lösa bestämda problem. Häri ligger naturligtvis problem som vi hittills inte diskuterat. Idag är fonddiskussionen väckt som en mer diffus reflex av tidens krav och produktionsförhållandenas utveckling, inte som lösning på konkreta problem. Detta är orsaken till den stora tveksamheten även inom SAP, men också till det nyligen fattade beslutet att inom hela den organiserade arbetarrörelsen (d v s i detta fall LO och SAP) starta *konkreta* diskussioner om fonderna. Kamraterna GK/GIJ gör i detta sammanhang en stor affär av en taktisk vinkling av Gunnar Nilsson när han i en intervju inte tar avstånd från fonderna, men menar att man hunnit för *långt före partiet*, samtidigt som han hävdar att det är LO som har det konkreta alternativet. Kamraterna utelämnar det faktum att han bara någon vecka inför den samlade nordiska fackföreningsledningen bestämt hävdade att frågan i realiteten var lika aktuell som någonsin. Och har man något begrepp om den samhällseliga utvecklingen i stort (vilket förutsätter att man överhuvudtaget analyserat den på egen hand) är det ”motsägelsefulla” i LO:s hållning inte så svårt att förstå.

Utvecklingen mot kollektivkapitalism väcker reaktionsbildningar hos olika befolkningsskikt, och även inom arbetarklassen. Detta medför politiska övergångsproblem, men det förändrar ingalunda huvudtendensen. Att tänka sig att arbetarklassen skulle ställas inför valet ”socialism eller barbari”, utan att den på vägen provat de reformistiska lösningarna förefaller väl naivt. Om inte annat borde GK/GIJ kunna tänka sig in i en ”förrevolutionär” situation: tror de verkligen att arbetarklassen då inte skulle föredra att gå på den medelväg som den reformistiska utvecklingsvägen innebär – eftersom de inte har några konkreta erfarenheter som pekar i riktning mot just vad vi menar med socialism, och eftersom revolutionen är ett våldsamt vågspel som endast dumdristiga ger sig in på om det verkligen finns något alternativ.

Vilken väg den svenska kapitalismen (och kapitalismen i andra länder) kommer ta mot det kollektivkapitalistiska samhället kan vi spekulera mycket i utan att vinna något på det. Vad som är viktigare är att se vilka problem som löses med hjälp av kollektivkapitalism och hur marknaden trots detta kommer att dominera i sista hand.

Kollektivkapitalism innebär på det ekonomiska området följande:

- bibehållen marknadsdominans och prissättning i huvudsak vi marknaden;
- kollektiv ledning av alla större företag;
- öppet informationsflöde från företagen till någon central planeringsinstans, men i allmänhet inte direkt planering av de enskilda företagens verksamhet;
- kraftigt skärpt kontroll av import och export, men fortfarande inte statligt monopol på utrikeshandeln;
- kontrollerad kreditgivning och centralt inflytande över en stor del av, men långt ifrån alla, investeringar;
- kontroll över kapitalexport men säkert inget förbud;
- ökad mängd direkta ingripanden från centralt håll på enskild företagsnivå.

Det organisatoriska underlaget för detta förbereds dels genom försöken att åstadkomma ökad statlig reglering av kreditgivningen, dels genom förslagen till löntagarinflytande i olika former – mest avancerat genom den meidnerska fondkonstruktionen.

Låt oss tänka oss ett förslag enligt ovan, med löntagarfonder som nått en sådan storlek att man har ett centralt inflytande på den stora majoriteten av företag med mer än hundra anställda. Lokalt i företagen har man fackliga representanter i företagsledningen, nu som representanter för löntagarfonden, inte som allmän ”samarbetspartner”. Samtliga företag lämnar via dessa representanter alla uppgifter om produktionsvolym, investeringar, kapitalstock, marknadsföring, planering inför utvidgning respektive inskränkning osv vidare till en central instans. Denna kan på grundval av det samlade materialet iordningställa en totalbild av hur det skulle se ut om alla företag följde sina planer, och därigenom:

- hindra uppenbart skadliga investeringar;
- knyta kontakter mellan företag där detta är lämpligt;
- planera behovet av kreditgivning;
- beräkna optimala satsningar inom olika branscher, och för enskilda företagsgrupper;
- ge förslag till ändrad produktionsinriktning när detta förefaller lämpligt ur samhällets och/eller det enskilda företags synvinkel;
- förhindra lagerbildning som innebär inskränkning i produktionen i annat företag;
- förhindra viss kapitalexport;
- ge företagen en samlad bild av marknadsläget, behovet av kredit, lämpliga investeringsfält och optimal prissättning.

Summan av detta är att majoriteten av företagen ändå arbetar självständigt, men med kontinuerlig insikt i den samhällsekonomiska bilden som helhet. Samtidigt har den centrala

instansen, knuten till statsapparaten, möjlighet att selektivt ingripa i den mån detta är samhällsekonomiskt lämpligt. Marknaden fungerar fortfarande, eftersom staten inte är mer än rådgivare i de flesta fall, men samtidigt lämnas informationer och görs ingripanden i sådan utsträckning att marknadens effekter delvis förändras.

Är det då inte en utopi att tänka sig företag som ger ut denna information? I själva verket kommer man inte att ha någon möjlighet att dölja den när löntagarfonderna blir stora aktieägare, och dessa löntagarfonder inte kopplas till individuell vinning. Vidare sker redan nu central planering i de flesta storföretag, en sådan planering grundar sig idag på bräckligt empiriskt underlag eftersom varje företag endast känner sina egna planer, och sedan måste konfrontera sin bild av verkligheten med andras, men på basen av en sådan planering kan man snart via ett antal justeringar på central nivå få ett helhetsgrepp över marknaden.³⁹

Ett par viktiga problem finns dock. Det viktigaste är utlandsberoendet, som inte kan påverkas i tillräcklig grad. En del kamrater har rest invändningar mot löntagarfonderna för att de inte löser några problem eftersom en så stor del av kapitalet kommer från lån utomlands. Detta är en missuppfattning, eftersom kapitalbalansen redan nu i hög grad kan påverkas, och under kollektivkapitalismen kommer att kunna göra det i än högre grad. Näringslivets nettoupplåning utomlands utgjorde endast 9% av den externa finansieringen 1960-65 och 11% 1966-71.⁴⁰ Naturligtvis utgjorde den en ännu mindre andel av den totala kapitalbildningen (eftersom en stor del av kapitalet är internt genererat), och samtidigt får vi inte glömma att utländska företag också lånar från svenska finansieringsinstitut varför ett byte av finansieringskälla i och för sig inte är något problem.

Utrikeshandeln är mer problematisk, och de exakta formerna för hur den ska regleras är inte närmare utredda av oss. De som Cambridge-ekonomerna i England har utarbetat en del förslag på importkontroll där, något som labourvänstern tagit fasta på. Här i Sverige har framförts konkreta förslag om minskad utrikeshandel, men diskussionen kring detta får anstå. Sannolikt kommer marknaden att i hög grad slå igenom denna väg.

Om vi nu tänker oss ett system enligt ovan skulle detta inte avskaffa fluktuationerna i priser, profiter, löner och investeringar, men i hög grad utjämna dem. En mängd onödiga investeringar och onödig lageruppbyggnad skulle kunna undvikas, och problemen kring den cykliska tillväxten av det fasta kapitalet skulle till större delen lösas. En stabilisering av marknaden skulle i sin tur påverka profitkvoten, i synnerhet om löntagarfonderna kompletteras med konsumtionsfonder för att indirekt fördela konsumtionen i tiden på samhällsekonomiskt optimalt sätt. Flera av de inflationsdrivande mekanismer vi beskrivit ovan minskas, främst den ojämna efterfrågan, kreditgivningens bristande relation till produktionen och de monopolistiska prishöjningarna.

Men samtidigt fortsätter koncentrationen av produktionen, samt verkan av den internationella arbetsfördelningen. Detta medför krav på en mera nära integration mellan företagen vilket ställer frågan om verkligt demokratisk planekonomi. Det är denna spänning som vi diskuterat tidigare, och det är i denna situation de avgörande övergångsstriderna kan föras. Dessa kommer att stå kring två viktiga frågor: demokratin och sysselsättningen.

Borgarna kommer att kräva en inskränkning av produktionen i de företag som så småningom inte lönar sig ur profitsynpunkt, den lokala fonden och det lokala företagsstyret kommer att sträva efter att bibehålla sysselsättningen. Detta ställer samtidigt frågan om full kontroll och frågan om vidgad demokrati. Eftersom detta inte gäller endast ett fåtal företag, utan så

³⁹ Angående storföretagens planering finns en nyutkommen empirisk studie: G. Eliasson: "Business Economic Planning" (Katrineholm 1976) som definitivt bör studeras.

⁴⁰ S. Andersson: "Svensk kreditmarknad" (Växjö 1976) s. 161.

småningom med marknadens fortsatta dominans en stor del av företagen, samtidigt som kontrollen över företagen inte längre ligger hos enskilda aktieägare, ställs frågan också i samhällsligt perspektiv.

Om arbetarklassen och övriga löntagare har utvecklat ett säkert kollektivt medvetande kan de då gå vidare, men inte utan strid. Denna strid kommer att vara i kontinuitet med massornas dagliga tillvaro. Den kommer att anknyta till de vardagliga produktionsproblemen. Det kommer att vara en försvarskamp mot kapitalisternas och byråkraternas försök att ta ett stort steg bakåt, men en försvarskamp som spontant måste bli ett angrepp eftersom försvaret automatiskt reser frågan ”vidare på den inslagna vägen eller ej”, och något status quo inte är möjlig. Att massan fortfarande är reformistisk är självklart. Men dess reformism kan endast tillfredsställas på revolutionär väg.

Slutord

I GK/GIJ:s resonemang finns enligt vår mening mycket som är omoget, och än mer som är felaktigt. Därför är det knappast förvånande att de taktiska slutsatserna blir gammal skåpmat. De har uppenbarligen mycket svårt att se helheter, och ställer även de taktiska uppgifterna som ”antingen det ena eller det andra”. Låt oss ta ett exempel. När de diskuterar frågan om löntagarfonderna i nedläggningshotade företag ställer de frågan: vad ska vi göra om vi kontrollerar företaget, och marknaden slår ut det? Svaret blir för GK/GIJ att vi inte ska ta risken att ställas inför detta val. För det första är argumentet lite väl futtigt i relation till ett helhetsperspektiv, men låt gå för att kamraterna anser att denna frågeställning är bland de mest centrala för hela taktiken. För det andra kan vi inte heller då förstå varför det inte skulle vara en omedelbar fördel att sitta i företagsledningen som representant för fonden, allra bäst om fonden kontrollerar företaget. För vi ska naturligtvis kräva förstatligande under fortsatt arbetarkontroll även då, precis som vi gör idag. Skillnaden är att vi sitter inne med alla informationer angående företagens läge och därför tidigt vet vad som ska hända, varigenom kamp kan förberedas för att vi befinner oss i en situation där vi inte ens behöver ockupera företaget eftersom vi redan ”ockuperat” det på legal väg och för att vi mycket starkare och mer enhetligt kan ställa krav på staten och slutligen att vi mycket tydligare kan visa för arbetarna och tjänstemännen att vad som behövs är ett steg till – en demokratiskt kontrollerad planekonomi.

Så vitt vi kan se endast fördelar. Men den dialektiken (både och!) blev kanske för svår. Denna typ av ensidighet kan KAP göra sig av med. Möjligheten av att SAP i framtiden kommer att vinna riksdagsval just på fondförslag som anknyter till konkreta problem resta i samband med nya och djupare recessioner måste ligga till grund för vår taktik, inte antagandet att det idag hänger på oss, och på sannolikheten av en revolution om mänskligheten ska kunna räddas. I den framtida klasskampen kommer mycket att vara annorlunda än idag, men vi kan redan nu göra goda antaganden om möjliga utvecklingsvägar – om vi analyserar och inte ser på ytliga och konjunkturella fenomen. En taktik grundad på insikt om arbetarklassens och reformismens karaktär, kunskapen om de viktigaste psykologiska mekanismer som verkar över alla klassgränser, förståelse för betydelsen av kamp på olika kompletterande frontavsnitt och med avancerade former av dubbeltaktik samt inte minst kunskap om verkligheten och vart den är på väg, endast en sådan taktik är vi beredda att godtaga. För det kämpar vi tillsammans med er.

Arne Jarrick och Per Reichard

Ur *Fjärde Internationalen* 1/79

Göte Kildén och Gert-Inge Johnsson: Den europeiska revolutionen är nödvändig – och möjlig!

För tre år sedan, 1976, startade i denna tidskrift en debatt om löntagarfonderna och vänsterns förhållningssätt till dem. Det var två kamrater, Tom Hansson och Per Reichard, som drog igång debatten. De gjorde det utifrån en mycket kritisk syn på de ståndpunkter KAF förfäktade i fondfrågan.

Deras invändningar reste en hel rad av frågor till debatt: det gällde inte bara förbundets direkta svar på löntagarfonderna utan också bakomliggande frågor som synen på den ekonomiska utvecklingen, reformismen och arbetarklassens revolutionära potential. Den efterföljande debatten sträckte sig också över flera och långa artiklar (se nedan). Hanssons och Reichards opponenter var Gert-Inge Johnsson och Göte Kildén från KAF:s ledning. Hösten 1977 skrev de ett sammanfattande svar i debatten. Beroende bl a av det långa avbrottet i *Fjärde Internationalens* utgivning och svarets omfattning blev denna artikel inte publicerad.

När vi nu (äntligen) publicerar den gör vi det inte bara för att avrunda debatten om själva löntagarfonderna (vilket utgör en mindre del av artikelns innehåll), utan också för att mana till förnyad och fördjupad debatt om reformismen och revolutionärernas taktik gentemot dem.

Det bör påpekas att G-I J:s/G K:s artikel skrevs innan SAP/LO:s gemensamma fondförslag offentliggjordes i mars 1978, och att artikeln står kvar helt oförändrad. Det innebär naturligtvis att en del exempel hänför sig till händelser som ligger ett par år bakåt i tiden. När det talas om valen i Spanien så gäller det t ex inte årets val, utan de som hölls i juni 1977. Det innebär emellertid inte att de senaste årens utveckling »kört över« artikeln. Tvärtom, har utvecklingen efter det att artikeln skrevs ytterligare understrukt behovet av en klar kritik av de olika fondförslagen och formulerandet av ett revolutionärt alternativ till dessa. Detta ter sig än viktigare då flera organisationer på vänsterkanten, bl a Förbundet Kommunist och Vänsterpartiet Kommunisterna, kraftigt anpassat sig till socialdemokratins förslag. När artikeln nu publiceras är det därför med oförminskad aktualitet.

– Red.

I.

– I *Fjärde Internationalen* nr 3-4 1976 publicerade Tom Hansson och Per Reichard en artikel med rubriken ”Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken”. I den försökte de gissla inte bara KAF:s syn på och taktik gentemot löntagarfonderna, utan också vad de ansåg vara den ”dogmatiska marxismens” syn på reformismen och arbetarklassen. I två artiklar, publicerade i FI nr 5/76 och nr 1/77, bemötte vi deras viktigaste teser.

Arne Jarrick och Per Reichard är inte nöjda med vår polemik mot artikeln i nr 3-4/1976 och i en ny artikel, ”Kollektivkapitalism eller barbari”, försöker de i FI nr 1/77 ånyo visa bärkraften i sina teser. Vi måste för vår del konstatera att vi inte alls är övertygade av detta nya inlägg i debatten. Tråkigt nog undviker AJ/PR att behandla en rad viktiga frågeställningar och påståenden som vi gjorde i våra första inlägg. Det gäller exempelvis den mycket centrala frågan om vad som händer i en förrevolutionär och/eller revolutionär situation. På andra viktiga områden menar vi att den kritik vi riktade mot Tom Hanssons och Per Reichards första artikel visat sig träffat helt rätt. Det gäller framför allt de konkreta politiska slutsatser som måste dras av kamraternas teoretiska resonemang. Vi ska återkomma till detta. Låt oss bara först konstatera att kamraterna AJ/PR i sin artikel helt riktigt ringar in två frågor som står i centrum för

debatten i den meningen att de bestämmer en rad övriga positioner:

– Uppfattningen av arbetarklassen och dess relation till kapitalismen, reformismen och perspektivet för utvecklingen av arbetarnas medvetenhet under kapitalismen, i en revolutionär kris och under övergången till arbetarmakten.

– Synen på den kapitalistiska utvecklingen idag och konkret perspektivet för den kapitalistiska utvecklingen och utifrån detta hållningen till socialdemokratin. Denna punkt omfattar diskussionen om möjligheten av revolutionära genombrott i Europa idag eller inom en nära framtid, om vilka som är de möjliga alternativen: revolution eller barbari kontra kollektivkapitalism eller reaktionära borgerliga lösningar. (sid 35)

Vi ska i detta inlägg, delvis återigen diskutera dessa två frågeställningar. Men vi ska samtidigt peka på vilka konkreta politiska slutsatser som måste dras av de olika alternativ vi föreslår, samt diskutera några konkreta meningsskiljaktigheter vad gäller synen på löntagarfonderna.

Arbetarklassens revolutionära potential

I sitt första inlägg tog Hansson/Reichard upp frågan om arbetarklassens ställning i det kapitalistiska samhället. De hävdade att man ur den inte kunde dra några slutsatser om arbetarklassen var en revolutionär klass eller ej. Att beteckna arbetarklassen som objektivt revolutionär hör enbart till den marxistiska dogmatiken och står bara i vägen för utvecklandet av en korrekt taktik och strategi, skrev de.

I vårt svar (se FI 5/76 och 1/77) började vi att försöka slå fast Tom Hanssons och Per Reichards uttalade definition av begreppet objektivt revolutionär klass:

– För dem är det liktydigt med att arbetarklassen spontant, på grund av objektiva faktorer i det kapitalistiska samhällssystemet blir medveten om nödvändigheten att i en revolution störta kapitalismen och upprätta ett socialistiskt samhälle samt att arbetarklassen spontant får en sådan medvetenhet att den också är förmögen att (spontant) genomföra denna revolution.

Vi påpekade sedan att den s.k. dogmatiska marxismen, vad vi vet, aldrig målat upp någon sådan bild av arbetarklassen.

Vi skrev vidare att begreppet potentiellt revolutionär bättre motsvarade den beskrivning av arbetarklassens ställning under kapitalismen vi (och de dogmatiska marxisterna) ville ge. Vi hävdade att den grundläggande motsättningen mellan arbete och kapital ständigt ger upphov till en kamp mellan arbetarklassen och borgarklassen, och att arbetarklassen i denna kamp kan utveckla ett revolutionärt medvetande. Vi försökte också ange några orsaker till varför detta revolutionära medvetande inte ständigt uppstod genom den dagliga kampen utan endast under trycket av en skärpt social, ekonomisk och politisk kris i samhället. Vi diskuterade slutligen, med hjälp av några historiska exempel, i vilken utsträckning arbetarklassen kunde utveckla ett revolutionärt medvetande i en revolutionär krissituation. Vi skrev, att den slutsats vi måste dra av historien är att arbetarklassen är förmögen, att utan ett organiserat ingripande av ett revolutionärt marxistiskt parti så grodden till ett socialistiskt samhälle: arbetarråden.

I sitt svar till oss (FI 1/77) travar nu Arne Jarrick och Per Reichard på i de gamla ullstrumporna. De skriver:

– Det finns i GK/GIJs resonemang på Bena punkt en grundläggande missuppfattning som måste redas ut. Denna missuppfattning består i tron på onödigheten av kausala resonemang, det vill säga man anser inte att slutsatsen logiskt måste följa ur sina förutsättningar. De faktorer man använder för att beskriva arbetarklassen, befinner sig på en helt annan nivå än slutsatsen ”objektivt revolutionär”.

Javisst befinner den sig på en helt annan nivå än den något absurda nivå som TH/PR försökt

tillvita oss och den dogmatiska marxismen! Vi har ju avvisat den slutsatsen och det åligger faktiskt TH/PR/AJ att visa att den nivå de söker är den ”dogmatiska marxismens”.

De har också helt rätt när de säger att vi inte tror på nödvändigheten av kausala resonemang i ett historiskt resonemang, dvs ett resonemang som säger att b med nödvändighet följer av a. Alltför många har försökt tillvita marxismen en sådan, den plattaste av alla 1800-talsfilosofier: den absoluta determinismen.

Däremot tror vi på logisk stringens i resonemangen, vilket inte är riktigt samma sak — något AJ/PR tyvärr inte uppfattat. Om kamraterna bara menar, skriver de, att klassen är objektivt revolutionär i betydelsen att den är potentiellt revolutionär — då är vi med, vilket också framgår av den första artikeln. De fortsätter sedan:

– Det kan dock vara viktigt att skilja begreppen en aning. Objektivt kan endast det vara som är skilt från människors vilja, som finns inbyggt i en av viljan oberoende process. Potentiellt har inget med motsatsparet objektivt-subjektivt att göra, utan innebär bara att det finns en möjlighet (inte att ett händelseförlopp är nödvändigt).

Vi måste först konstatera att den outtalade definition som vi tillvitade TH/PR i vår första artikel av begreppet objektivt revolutionär klass var helt korrekt. Med objektivt revolutionär, letar de efter något som innebär att arbetarklassen med nödvändighet, av orsaker som finns inbyggda i en av viljan oberoende process, skall genomföra en segerrik revolution. Och detta påstår de sedan vara allmängods hos den ”dogmatiska marxismen”!

Nej, inte ens den borgerliga revolutionen var framdriven av några kausallagar av naturkaraktär eller skedde genom en av viljan helt oberoende process. Historien görs av människor vars kännetecken bl.a. är deras förmåga till planerat och viljemässigt ingripande. En revolutionär omvandling — vilken den än vara månde — är otänkbar utan ett medvetet handlande av åtminstone en del av det revolutionära subjektet och för den socialistiska revolutionen av en majoritet av arbetarklassen.

Det är en gammal beprövad metod att som TH/PR/AJ först måla upp en vrångbild av motståndarens idéer för att sedan argumentera mot den. Likväl håller den inte för två artiklar.

PR/AJ skriver att de håller med om vår karaktäristik av arbetarklassen som potentiellt revolutionär. Det vore glädjande, men vi tillåter oss att tvivla, och vi kan definitivt inte inse att det framgår av TH/PRs första artikel. I den står det nämligen följande:

– Om det på denna nivå (den ekonomiska) inte finns något konkret att ta på som pekar på revolutionära inneboende egenskaper, finns inte heller skäl att kalla klassen revolutionär.

– Trots detta fortsätter kommunister att resonera som om klassintresset var en latent egenskap som bara måste ”förlösas”, och detta antas i allmänhet ske genom en social kris av något slag. Nåväl, erkänner då alla att arbetarklassen inte är en revolutionär klass under kapitalismens normala skeden, men att den blir det bara i en revolutionär situation? Om så vore kunde diskussionen kanske bli mera fruktbar. Men vi tror inte ett sådant resonemang slagit rot.

– Arbetarklassen blir enligt vår mening aldrig medvetet revolutionär, den kommer att göra revolution därför att dess reformistiska medvetande och intresse kräver så. (vår kurs.)

Kan man verkligen av dessa rader dra slutsatsen att ni är ense med vår beskrivning av arbetarklassen som potentiellt revolutionär? Nej, kamrater, det kan man inte. När vi talar om klassen som potentiellt revolutionär gör vi ju det bl.a. utifrån dess ställning i produktionssättet, utifrån det faktum att arbetarklassen som klass är bärare av ett nytt produktionssätt! Ni kan möjligen tro det genom att återigen lägga er egen analys i andras ord. Och ni gör det utan sinne för den logiska stringens ni efterlyser hos andra. Enligt er är

”arbetarklassen potentiellt revolutionär i så måtto som dess egenskaper gör det möjligt att, men inte nödvändigt, agera revolutionärt under mycket bestämda betingelser. Dessa är avhängiga en kombination av specifika objektiva och subjektiva faktorer. Vi återkommer till detta nedan”. (sid 36)

Tyvärr återkommer ni aldrig till dessa specifika objektiva och subjektiva faktorer och därmed en diskussion om arbetarklassen i den förrevolutionära och revolutionära krisen. Vi vågar dock påstå att vad som skiljer oss åt i den nyss citerade meningen är er tolkning av ordet ”agera”. Den slutsatsen drar vi av er beskrivning av den rev. situationen i TH/PRs första artikel. Ty enligt er förhåller det sig ju så att arbetarklassen som klass aldrig blir revolutionär, däremot kan den förmås att agera revolutionärt — dvs omedvetet. I TH/PRs artikel kan vi således läsa:

– Majoriteten av arbetarklassen kommer i bästa fall att i en revolutionär situation att ha en socialistisk reformistisk medvetenhet. Har den det kommer revolutionen att hänga på det subjektiva momentet, det vill säga på partiets förmåga att genom kampen för konkreta reformkrav föra klassens massa i konfrontation med kapitalismen, så att revolutionen följer som en logisk reform, som en nödvändighet för att förverkliga de reformistiska målsättningarna ”(sid 50).

Det subjektiva revolutionära momentet är reducerat till det revolutionära partiet. Detta leder till en konspirativ syn på förhållandet mellan partiet och massan av arbetare, vilket vi påpekat tidigare. För oss innebär arbetarklassens revolutionära potential inte bara att den kan agera revolutionärt utan också att detta agerande kan komma att motsvaras av en medvetenhet om vad man gör. Vi diskuterade utifrån historiska erfarenheter vad arbetarklassen är förmögen till, till och med utan ett organiserat ingripande från ett revolutionärt parti. Och vi slog fast att det subjektiva momentet i en revolution är hur partiet får med sig arbetarklassen i en medveten omstörtning av samhället. Vi anser att det är aktörerna som är medvetna om vad som händer — inte några sufflöror bakom ryggen på en omedveten arbetarklass, som TH/PR/AJ försöker göra gällande.

Låt oss slutligen bara påpeka en sak vad gäller TH/PR/AJs logiska akrobatik. Som vi sett målar de upp en mekanisk bild av hur marxismen analyserar förhållandet mellan ekonomisk organisation och medvetande. De slår sedan, med rätta, ned på en dylik mekanisk bild. När de sedan ska framställa sin egen teori hänfaller de emellertid åt en likartad determinism om än med lite annorlunda innehåll.

Enligt deras teorier kommer nämligen arbetarklassen att kunna agera revolutionärt utan att vara medveten om det. Ja, revolutionen kommer att tvingas fram som en nödvändig fortsättning, som en logisk slutpunkt på den inomkapitalistiska politik som spontant och med nödvändighet föds i massornas medvetande.

Hur var det nu ni sa? Jo, att ”objektivt kan endast det vara som är skiljt från människors vilja, som finns inbyggt i en av viljan oberoende process”.

Stämmer inte det ganska bra på er beskrivning av den revolutionära processen? Kommer inte de breda massorna att vara omedvetet revolutionära? Kommer de inte bara att följa den väg som den spontana kampen med naturnödvändighet (eller kanske med hjälp av det lilla elitpartiet) stakar ut? Kommer inte arbetarklassen, enligt er, att göra revolution utan att den egentligen vill det? Ja, förhåller det sig egentligen inte så, att arbetarklassen enligt er revolutionsteori är objektivt revolutionär just i den bemärkelse som både ni och vi hävdar att den inte är det? Och kommer slutligen inte, enligt er revolutionssyn, den proletära revolutionen att uppvisa en slående likhet med de borgerliga revolutioner ni hävdar den så markant skiljer sig ifrån? För det fanns väl åtminstone en minoritet som var medveten om det revolutionära i den

borgerliga samhällsomvandlingen?

För vår del håller vi nog fast vid våra ursprungliga ståndpunkter: att den socialistiska revolutionen kräver revolutionärt medvetna aktörer samt att det är fullt möjligt att en majoritet av arbetarklassen både kan handla och tänka revolutionärt!

Reformismen uppstår inte spontant hos arbetarklassen

Samma mekaniska synsätt går igen när kamraterna diskuterar reformismen, dess relation till de arbetande massorna och samhällets ekonomiska struktur. För TH/PR/ AJ är reformismen något som spontant uppkommer ur den inomkapitalistiska kampen. Reformismen har alltid funnits som ”en beståndsdel hos arbetarklassen” per definition. Det är arbetarklassens bas som påverkat sin ledning till att upprätta reformistiska partier. Samma enkla synsätt som TH/PR/AJ först tillskriver ”den dogmatiska marxismen” vad gäller förhållandet mellan ekonomi och revolutionärt medvetande, tillämpar de själva på förhållandet mellan ekonomi och reformistiskt medvetande. Vi tror inte på så mekaniska analyser vare sig det gäller ett revolutionärt eller reformistiskt medvetande. Vi ska här inte gå in närmare på denna diskussion utan hänvisar till G-I J.s/TG:s kritik i FI nr 1/77 av Kenth-Åke Anderssons broschyr om socialdemokratiens barndom, en broschyr som kamraterna i denna fråga uppenbarligen är djupt influerade av.

I korthet anser vi emellertid att reformismen är en politisk ideologi som inte kan förklaras som ett spontant fenomen hos arbetarklassen, även om det finns många faktorer i det kapitalistiska samhället som underlättar för reformismen att slå rot hos arbetarklassen. (Se därom bl.a. KÅA:s artikel ”den röda rosetten”, FI 4/73). Vi framförde denna uppfattning i vår förra artikel. Kamraterna svarar nu:

- När vi hävdar att arbetarklassen under kapitalismen utvecklar ett reformistiskt medvetande bemöts det från flera håll (också av GK/G-IJ) med påståendet att reformismen innebär en statsuppfattning som arbetarklassen inte spontant kan skaffa sig. Detta är klassisk dogmatism.
- Reformism är ur varje synvinkel en ideologi eller praktisk politik som har som kännetecken tron på en gradvis snarare än en revolutionär övergång till socialismen. Om arbetarna inte reflekterar över staten, men ändå entusiastiskt eller ej, ansluter sig till tanken på ett socialistiskt samhälle uppnått på reformistisk väg, är det därför ur analytisk och praktisk synpunkt riktig att kalla deras ideologi reformistisk!” (sid 35)

Det ligger mycket sanning i det senare stycket. Men det saknas också en del. Visst är tron på en gradvis övergång till socialismen ett avgörande kännetecken på reformismen. Men vad döljer sig bakom den tron om inte en bestämd syn på statsapparaten? Visst är det sant att arbetare utan att närmare reflektera över statens karaktär ansluter sig till tron på en reformistisk väg till socialismen. Vi har heller inget emot att kalla deras ideologi för reformistisk. Men detta bevisar ju inte såvitt vi kan förstå, att arbetarklassen spontant och av nödvändighet blir reformistisk och ingenting annat än reformistisk. (Hur var det med tron på kausala resonerang?) Det är just det som är poängen. Vi vill hävda att reformismens dominans inte är naturnödvändig, ej heller spontan utan resultatet av en konkret och sammansatt historisk process, där både den ekonomiska, sociala, politiska och ideologiska nivån i samhället haft betydelse. (se TG/GIJs artikel i FI nr 2/77). Detta innebär också att den reformistiska ideologin kan ta sig olika former, att den kan vara mer eller mindre övertänkt och utvecklad i olika skikt i samhället och vid olika tidpunkter i samhällets utveckling. Just därför att vi anser att reformismen inte alstras spontant ur samhällets ekonomiska krafter kan vi särskilja olika grader av reformistiskt medvetande inom arbetarklassen. Just därför kan vi anse att stora skikt inom arbetarklassen måste betecknas som anhängare av reformismen utan att för den skull kunna hålla långa utläggningar om reformismens syn på statsapparaten. En utvecklad politisk

teori genomtränger inte samhällets alla skikt med samma kraft och samma stringens, just därför att den inte är ett rent spontant fenomen.

Allt det föregående är viktigt eftersom det bestämmer vad vi anser vara möjligt att uppnå med en revolutionär politik i förhållande till arbetarklassen. För TH/PR/AJ är gränsen given: vi kommer inte att kunna vinna över arbetarklassen till en medveten revolutionär ståndpunkt, på sin höjd kan vi förmå den att agera revolutionärt därför att dess reformistiska intresse tvingar den till det.

– Vi måste utveckla medvetenheten till vad som är möjligt, inte vad som vore önskvärt, skriver kamraterna.

Självklart skall vi utveckla till vad som är möjligt. Frågan är vad som är möjligt. Vi har förmånenheten att tro att det önskvärda är det nödvändiga ... och möjliga!

Man kan fråga sig varför kamraterna resonerar på det sätt de gör. Vi tror att vi gav svaret i vår förra artikel när vi skrev att de ”arbetat med en mycket mekanisk analys där politiken haft en undanskymd plats.” (sid 30 FI nr 1/77) De strävar efter att upprätta (eller förkasta) mycket schematiska förenklade sammanhang utan vederbörlig hänsyn till politiska och ideologiska krafter i samhället.

Därför blir också deras resonemang oftast abstrakt. Varför tar exempelvis kamraterna inte upp vår beskrivning av arbetarklassens kamp under detta sekels revolutionära kriser? När de någon gång försöker empiriskt belägga sina politiska slutsatser gör de det ganska godtyckligt. En av deras teser är således att en revolutionär politik omöjlig kan slå rot hos en majoritet av arbetarklassen. Sambandet mellan å ena sidan det kapitalistiska samhällets struktur och arbetarklassens ställning i detta och reformismen å den andra, är enligt PR/AJ så stark att inte ens en svår ekonomisk och social kris kan försätta mer än en minoritet i verklig gungning. Detta är den relation, menar de, som förklarar att ”reformismens grepp bevarats i de kapitalistiska monopolerna — även under svår kris.” Och de fortsätter:

– Socialdemokratins relation till arbetarklassen består i dess totala dominans. Kommunistiska partier erövrar de stora massorna i takt med sin socialdemokratisering. Kommunisterna vinner de perifera grupperna, delar av de arbetslösa, det vill säga dem som står mest i utkanten av produktionssättet — men som utgör en klar minoritet av arbetarklassen. (sid 36)

Denna tes är fullt logisk utifrån vad kamraterna tidigare hävdade ifråga om relationen mellan arbetarklassen och reformismen. De försöker belägga den historiskt genom att hänvisa till tyska kommunistpartiet (KPD) i slutet av 20-talet och början av 30-talet:

– Trots massiv kris och arbetslöshet, lyckades kommunisterna inte vinna ett enda fackförbund. Men bland de arbetslösa och bland de utslagna mellanskikten, där delade man inflytande med nazisterna. I produktionen dominerade socialdemokratin, i dess utkant ”revolutionärer” (ty så uppfattades även nationalsocialisterna). (sid 36).

Det är helt riktigt att KPDs medlemsbas i slutet av 20-talet och början av trettioåret till mycket stor del bestod av arbetslösa och att partiet inte vann ett enda fackförbund. Men varför kamrater — ni som vurmar så för ”tron på kausala resonemang” — förhöll det sig på det sättet? Är detta faktum ett bevis på arbetarklassens spontana reformism?

Nej, det är det inte. Låt oss tränga in lite grann bakom siffrorna så ska vi finna en politisk förklaring till KPDs tragiska utveckling och att flera av de påståenden som PR/AJ gör i citaten ovan är direkt felaktiga.

KPD och den tyska arbetarklassen

Kamraterna menar att det tyska kommunistpartiets historia bevisar att deras teser är riktiga.

För överskådlighetens skull sammanfattar vi deras teser:

- Arbetarklassen är spontant reformistisk
- Revolutionärerna kan därför inte vinna en majoritet av arbetarklassen
- Revolutionärernas inflytande bland arbetarklassen är hänvisade till perifera grupper, till dem som står i utkanten av produktionssättet — exempelvis de arbetslösa och utslagna mellanskikt.

Låt oss pröva dessa teser mot det tyska kommunistpartiets historia under 20-talet och början av 30-talet!

Vi är helt överens om att KPD åren 1929-33 hade sitt absolut största inflytande bland arbetare som gick utan jobb. 1930 var exempelvis 40 procent av medlemmarna arbetslösa. 1932 hade siffran stigit till 80 procent!¹ En majoritet av de arbetare som var organiserade i KPDs röda fackföreningar var arbetslösa. Vi är också överens om att KPDs inflytande vid denna tid i fackföreningarna var obetydligt. Vid samma tidpunkt var exempelvis endast 10 procent av KPDs medlemmar organiserade i ADGB — dvs dåvarande motsvarigheten till LO.²

Vi är däremot inte överens om att KPDs inflytande skulle vara speciellt stort bland mellanskikten och att de i det hänseendet hade samma rekryteringsbas som nazisterna. Alla undersökningar vi känner till om nazisternas rekrytering visar istället att det fanns en ganska skarp gräns mellan de som röstade på NSDAP (Hitlers parti) och de som röstade på de traditionella arbetarpartierna. Varken KPD eller SPD tappade exempelvis mer än marginella röster till Hitler. NSDAPs frammarsch skedde istället på bekostnad av andra borgerliga partier. KPD å sin sida vann röster från socialdemokratin.³ Detta är bara ett påpekande i förbifarten.

Vad vi kraftigast vänder oss emot är kamraternas påstående, att det faktum att KPD åren 1929-33 till största delen organiserade arbetslösa skulle vara ett bevis på de ovan redovisade teserna. De frågar sig nämligen aldrig varför det förhöll sig så än mindre om det alltid förhöllit sig så! Vi vill påstå att denna utveckling framför allt berodde på den politiska kurs som kommunistpartiet slog in på i slutet av tjugotalet. Dessutom måste vi hålla i minnet att arbetslösheten var mycket stor i Tyskland vid denna tid och att den arbetslöse per definition inte befinner sig i utkanten av arbetarklassen.

Andelen arbetslösa var under hela tjugotalet visserligen större hos kommunistpartiet än hos socialdemokraterna men att påstå att KPD organiserade perifera grupper i utkanten av produktionen vore rent lögnaktigt. Det finns flera undersökningar om den sociala strukturen bland de båda stora tyska arbetarpartierna som visar detta.⁴

För det första måste vi påpeka att KPD efter samgående med USPD 1920 var ett verkligt massparti. Medlemsantalet uppvisade dock stora fluktuationer — bl.a. beroende på periodvis illegalitet och den politiska kurs som partiet bedrev. Som mest samlade man närmare 400 000 medlemmar som längst strax under 100 000. Vilka arbetare rekryterade man då?

1927 var knappt 70 procent av partiets medlemmar industriarbetare. Av dessa tillhörde

¹ Se bl.a. F. Borkenau, *World Communism*, Michigan 1962 (kap XXI) O.P. Flechtheim, *Die KPD in der Weimarer Republik* (kap 5) Frankfurt a. Main 1969 H.Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus, die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik*. sid 243 ff. Fr.a.M 1969

² S. Bahne, Die kommunistische Partei Deutschlands i Matthias/Morseys: *Das Ende der Parteien 1933*, Düsseldorf 1960, sid 665

³ Se flera uppsatser i Matthias/Morseys bok men också kap. 4 i Richard Hunt: *German Social Democracy 1918-33*, Chicago 1964

⁴ Se bl.a. anförda arbeten av Weber, Flechtheim och Hunt

majoriteten gruppen kvalificerade arbetare.⁵ I sin undersökning om socialdemokratins utveckling under Weimarrepubliken redovisar Richard Hunt i vilka områden KPD resp SPD hade sina starkaste fästen. Han utgår från valresultaten 1924, 1928 och 1932. Han granskar resultaten i fyra regioner med avseende på om det är katolskt eller protestantiskt område och om det är land eller stad. Vad gäller det urbana och katolska området Köln-Aachen konstaterar han att KPD såväl 1924 som 1932 fick fler röster än SPD. Och han fortsätter:

– Detta var inte något isolerat fenomen; i alla industriregioner längs Rhen och i Ruhr samt i det katolska övre Schlesien uppvisade KPD liknande siffror vid de radikala valen.”⁶ Ja, det förhöll sig faktiskt så att KPDs starkaste fästen var de viktigaste industriområdena i Tyskland. Hermann Weber konstaterar i sin digra undersökning om KPD under Weimarrepubliken:

– KPDs valhögborgar var tätt befolkade industriområden (mellantyskland, Rhein-Ruhr, Berlin och Hamburg) och det var också där som KPD-organisationerna blomstrade.⁷

I flera av dessa områden var man till och med starkare än socialdemokratin!

– I områden som Berlin, Halle-Merseburg, Niederrhein och Ruhr sprang KPD vid valen förbi socialdemokraterna.⁸

Tyder detta på att partiet vid denna tidpunkt befann sig i utkanten av produktionssättet?

Knappast. Vid denna tid hade man också ett betydande inflytande i flera viktiga fackföreningar — speciellt i de tungt industrialiserade områdena. Bland Berlins metallarbetare var exempelvis KPDs inflytande mycket starkt. (Vi hoppas vi är eniga om att dessa inte räknas till de perifera grupperna i samhället)

Under det dubbla trycket av den ekonomiska krisen 1929-33 och KPDs vansinniga ”tredje-periodenpolitik” ändrade sig denna bild mycket snabbt. KPDs sociala bas förändrade sig som vi tidigare visat. Deras inflytande i fackföreningarna decimerades.

Det främsta kännetecknet för tredje-periodenpolitiken är dess syn på socialdemokratin som jämställdes med fascismen. På det fackliga planet uttrycks denna politik i en ultra-sekteristisk hållning gentemot de existerande fackföreningarna. Enligt Kominterns och KPDs analyser, så fanns ”de mest efterblivna och mest reaktionära delarna av arbetarklassen . . . organiserade i de reformistiska fackföreningarna”.⁹ De mest klassmedvetna och kampvilliga arbetarna, hävdade man, var oorganiserade och arbetslösa.

Det var denna politiska inriktning i kombination med den ekonomiska krisen som gjorde att KPD i början av trettioalet förvandlades till ett parti utanför den egentliga produktionen, och inte några allmänna lagar som PR/AJ försöker göra gällande. Utvecklingen kan studeras mycket konkret i de fackföreningar som KPD tidigare hade ett avgörande inflytande, exempelvis bland Berlins metallarbetare men också vid stora och viktiga industrier som Opel, Leunawerk och Ullstein.¹⁰

Vad hade hänt om tyska kommunistpartiet hade fört en korrekt enhetstaktik gentemot socialdemokratin; om det hade arbetat inom de existerande fackföreningarna? Historievetenskapen är ju inte laborativ men vi skulle nog ändå våga hävda att chanserna att nå majoritetsinflytande över arbetarklassen i hela Tyskland hade varit mycket, mycket stor. Ty vi menar, i

⁵ Weber a.a. sid 282 och Hunt a.a. sid 105

⁶ Hunt a.a. sid 124

⁷ Weber a.a. sid 284-285

⁸ Weber a.a. sid 284

⁹ Tal av Losovskij, ordf. i Röda fackföreningsinternationalen. Cit. i Jungclass artikel ”RGO und Komintern” i *Die Internationale* nr 4 i juli 1974

¹⁰ Se anført arbete av George Jungclass

motsats till PR/AJ, att det långtifrån är omöjligt att beröva reformisterna deras majoritetsinflytande inom arbetarklassen. Vi kan då, i motsats till PR/AJ, stödja oss på det tyska kommunistpartiets 20-talshistoria.

För att bevisa sina teser om KPD hänvisar PR/AJ till Borkenaus bok *World Communism*. Den innehåller också en hel del lärorikt om bl.a. tredje-perioden och kommunistpartiernas sociala sammansättning. Om kamraterna hade bläddrat tillbaka ca 100 sidor i Borkenaus bok hade de emellertid också hittat en beskrivning av den revolutionära krisen i Tyskland 1923. Denna kris utvecklade sig i spåren av den galloperande inflationen, den ekonomiska politik som högerministären under Cunos ledning förde och den franska ockupationen av Ruhrområdet. Flera stora strejker svepte över Tyskland. Från och med slutet av 1922 skedde en massflykt från socialdemokratin över till KPD. Vid en omröstning bland Berlins metallarbetare i juli 1923 erhöll exempelvis KPD 54 000 röster och SPD 22 000 röster. Så gott som alla historiker är eniga om att KPD under denna kris hade ett betydligt större stöd inom arbetarklassen än socialdemokratin. Arthur Rosenberg konstaterar exempelvis i sin *Geschichte der Weimarer Republik* att ”det kan inte råda något tvivel om att KPD under 1923 var starkare bland det tyska proletariatet än SPD.”¹¹ Flechtheim konstaterar samma sak i sin *KPD in der Weimarer Republik*,¹² likaså Weber i *Die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik*.¹³ Ja, till och med Borkenau, vars bok PR/AJ, hänvisar till, håller med om detta.¹⁴

Sammanfattningsvis måste vi således konstatera att KPDs historia under 20-talet och 30-talet inte är något bevis för PR/AJs teser. De lyckas få det att framstå så, endast genom att behandla historiska fakta lösryckt från sitt sammanhang och genom att förtiga hela den föregående utvecklingen. Vi har länge i den tyska arbetarklassens och den tyska arbetarrörelsens historia sett ett stöd för möjligheten att vinna arbetarklassen för en revolutionär politik, samtidigt som dess historia visar på många av de problem som är förenade med detta. PR/AJs senaste artikel har inte givit oss någon anledning att skifta ståndpunkt.

Nej! En del av deras påståenden är ju till och med rent nonsens. Hur kan man exempelvis hävda att kommunister bara brukar vinna de arbetare ”som står mest i utkanten av produktionsprocessen”? Vi har redan sett att det inte är sant vad gäller det ”tydligaste” exemplet — KPD. Lika osant är det vad gäller några ”mindre tydliga exempel”.

David Lane konstaterar exempelvis i sin undersökning om förhållandet mellan mensjeviker och bolsjeviker att bolsjevikerna hade betydligt fler arbetarmedlemmar.¹⁵ Den revolutionära opposition som växte fram mot reformismen i det italienska Socialistpartiet efter första världskriget föddes i det mest industrialiserade området i hela Italien: kring Turin. Det var själva kärnan av den italienska arbetarklassen som stod i spetsen för de revolutionära striderna 1919-20 och som senare kom att bilda stommen i kommunistpartiet. Hur förklarar kamraterna utvecklingen inom den norska arbetarrörelsen under de första årtiondena av 1900-talet, då en majoritet av arbetarklassen anslöt sig (visserligen kollektivt) till ett parti som i sin tur var anslutet till Komintern? (Även om vi givetvis är medvetna om de centristiska inslagen i Det Norske Arbeiderpartiets politik).

Inte heller utvecklingen i dagens Europa vederlägger vår tes om att det är möjligt att nå en majoritet av arbetarklassen med en revolutionär politik, även om en revolutionär kris ännu inte ägt rum som skulle kunna förverkliga dessa möjligheter. Hur förklarar exempelvis

¹¹ A. Rosenberg: *Geschichte der Weimarer Republik*, Fr.a.M. 1971 sid 137

¹² Flechtheim. a.a. sid 179

¹³ Weber a.a. sid 43. Se också Pierre Broués väldokumenterade mastodontverk *Revolution en Allemagne* sid 683 ff

¹⁴ Borkenau a.a. sid 247

¹⁵ David Lane: *The Roots of Russian Communism*, sid 50-51

kamraterna att partierna till vänster om kommunistpartiet i över ett år haft majoritet i arbetarkommissionerna i Baskien? Pekar inte det på att det är möjligt att nå en majoritet av den spanska arbetarklassen med en revolutionär politik när man redan idag har vunnit viktiga delar av dess kärna? Ty det förhåller sig ju faktiskt så att dessa delar av Spanien också är de där den tunga, högt utvecklade industrin är belägen!

Vid kommunvalen i Frankrike detta år erhöll vänstern i genomsnitt 6,8 procent av rösterna. I utpräglade arbetarstäder låg siffran i vissa fall över 11 procent. I utpräglade arbetarområden var den ännu högre. Det är en liten minoritet av arbetarklassen. Men det visar ändå att det går att utmana reformisterna just på det sätt och med den politik som PR/AJ hävdar att det inte går! Ja, om revolutionärerna lyckas samla tio procent av arbetarna bakom sin politik i parlamentariska val innan en revolutionär process sätter igång är chanserna stora att de relativt snabbt kan mångdubbla sitt inflytande!

Låt oss slutligen nämna ytterligare ett exempel. Vid ett fyllnadsval nyligen till det engelska parlamentet erövrade revolutionärernas kandidat över 20 procent av rösterna i ett utpräglat arbetarområde!

Nej till lunginflammation via förkylning!

– De strider vi står inför idag gäller inte kapitalism eller socialism, utan olika kapitalistiska utvecklingsvägar. Vi kan naturligtvis avfärda olika alternativ som ”lika kapitalistiska”, och som stolta ”trotskister”, raka i ryggen och utan darr på stämman hävda vår rätt att ”inte välja mellan förkylning eller lunginflammation.” Då utesluter vi oss själva som framtida alternativ. Arbetare och tjänstemän kan inte ta den på allvar som inte mer vårdar vare sig sin egen eller massornas hälsa.

– Istället är det kommunisternas självklara plikt (och borde vara deras spontana önskan) att aktivt verka för en utveckling av kapitalismen i linje med vad vi i den förra artikeln betecknade som kollektivkapitalism. Alternativet till denna utveckling (och för närvarande det starkare alternativet, vilket KAF inte bidragit till att förhindra) är den Friedmanska lösningen som förespråkas av reaktionärerna, kapitalisterna och deras organisationer (exvis Tories i Storbritannien, CSU i Västtyskland, arbetsgivarföreningarna i nästan alla västländer) och som innebär marknadens ohämmade spel, radikala lönesänkningar och profit-kvotökningar, optimal arbetslöshet osv. Eftersom även den reaktionära lösningen är mycket tillfällig, samtidigt som den innebär ett kraftigt nederlag för arbetarrörelsen kommer den att åtföljas av (eller sammanfalla med) öppen terrordiktatur. Ska vi då inte välja mellan förkylning och lunginflammation?

Citaten är från PR/AJs senaste artikel. Vi måste säga att vi är djupt oense med detta perspektiv, även att vi erkänner att resonemanget är en logisk slutsats av den syn på arbetarklassen och reformismen TH/PR/AJ hyser. Detta påpekade vi också i vår första artikel när vi skrev att den logiska slutpunkten för kamraternas ”nya form av taktiskt tänkande” är ett ”fullständigt knäfall för reformismen.”

Vi är oense med kamraterna bl.a. därför att vi inte tror att det de benämner kollektivkapitalism existerar som en möjlig lösning på kapitalismens nuvarande kris. TH/PR/AJ framställer förslaget om löntagarfonderna som ett stort och viktigt steg på vägen mot vad de benämner kollektivkapitalism — dvs det alternativ för den framtida utvecklingen i Europa de anser vara det enda realistiska. Denna lösning innebär att kapitalismens nuvarande krissituation med dess strukturellt sjunkande profitkvot, höga arbetslöshet, massiva inflation, ökade internationella konkurrens och överproduktion — skall hävas genom att kapitalismen övergår i ett nytt stadium som kännetecknas av:

– Att statsapparaten och de fackliga organisationerna får ett ökat inflytande över produk-

tionens inriktning samtidigt som kapitalismens grundläggande drag bibehålles, dvs marknads-ekonomi skall fortsätta att härska. (vår understrykning)

Det kollektiva inflytandet, säger de, kommer att möjliggöra en ökad planering inom ramen för en kapitalistisk marknadsekonomi. Skadliga investeringar kan undvikas liksom en alltför stor lagerbildning. Kreditgivningen till och investeringssatsningar inom olika branscher kan avvägas på ett optimalt sätt (dvs inom kapitalismens ramar). På så sätt kan kollektivkapitalismen, enligt TH/PR/AJ häva de svårigheter kapitalismen står inför idag.

Även om vi kan hålla med om att ett ökat statligt inflytande och engagemang är fullt möjligt i svensk ekonomi de närmaste åren, liksom samordnad planering inom hela branscher, så löser det definitivt inte kapitalismens svårigheter — än mindre de problem arbetarklassen står inför.

Kamraternas resonemang, om vi håller oss till den ekonomiska nivån, bortser nästan helt ifrån att kapitalismen är ett internationellt system. De problem den ställts inför vid den senaste världsomfattande recessionen är klassiska: överproduktion och sjunkande profitkvot. Den svenska ekonomin har, även om det skett lite senare och ännu så länge i mindre omfattning än andra länder, dragits in i den strukturella kris kapitalismen idag befinner sig i. De avgörande sektorerna av svensk ekonomi är uppbyggda på export och beroende av avsättningsmöjligheterna på den internationella marknaden. Enbart detta faktum medför att kamraternas rent utopiskt konstruerade modell, inte kan lösa kapitalismens nuvarande problem på annat sätt än vad kapitalisterna försöker göra idag: genom strukturrationaliseringar och löneattacker på arbetarklassen för att hamna i bättre konkurrensläge i den hårda internationella konkurrensen.

Kamraterna framställer det som att kapitalismen skulle kunna fungera om man bättre planerade investeringarna; om man hade lite mera överblick över hela ekonomin. Vi vill först påpeka att en verklig planering inte är möjlig i en ekonomi där marknadskrafterna skall fortsätta att härska. För det andra är det inte där skon klämmer på kapitalisterna. PR/AJ konstaterar ju själva att ”vi kan av detta preliminärt dra slutsatsen att den sjunkande profitkvoten sannolikt inte har primära produktionsorsaker, utan hänger samman med realiseringen av det producerade värdet”. (sid 40) Då vill vi fråga dem hur deras kollektivkapitalistiska modell kommer att underlätta för den svenska exportindustrin att realisera (dvs få avsättning för) det producerade värdet och därigenom höja investeringarna och produktionen? Då marknadsekonomi skall härska kan det väl inte ske på annat sätt? Skadliga lagerinvesteringar/bildningar skall ju undvikas, enligt AJ/PR.

– Nej kamrater, förhåller det sig inte på det sättet att kapitalisterna nu som så många gånger tidigare försöker lösa sina krisproblem genom att attackera arbetarklassens reallöner. Ty även om det inte är den primära orsaken till profitkvotens fall så är det ett förbaskat bra sätt för kapitalisterna att höja den på. Och genom att höja den kan man komma i ett bättre konkurrensförhållande och eventuellt öka sina avsättningar, dvs realisera sina producerade värden. Och endast när man lyckats lösa båda dessa problem — höjd profitkvot och säkrade avsättningsmöjligheter — kommer man vara benägen att investera som förr. Sådan är marknads-ekonomins lagar.

Det är också på det sättet som borgarklassen runt om i Europa försöker lösa sina problem. TH/PR/AJ försöker framställa utvecklingen i Europa som om den i grunden gick mot kollektivkapitalistiska lösningar och att de svenska socialdemokraternas förslag om löntagarfonder bara är framsynta förslag som i olika tappningar kommer att omsättas i andra länder. Troligen ser de i de olika förslag som de sydeuropeiska kommunistpartierna idag för fram för att ”renovera” sina länders ekonomier tendenser till detta. Och vi antar att de förespråkar ett lika fullt och fast stöd till PCEs, PCFs, PCIs politik som de förespråkar till löntagarfonderna?

När AJ/PR målar upp alternativet till den utveckling de förespråkar skriver de att detta är ”den

Friedmanska lösningen” som innebär radikala reallönesänkningar, profitkvothöjningar och optimal arbetslöshet. Denna lösning förespråkas av reaktionärerna i olika länder: i England av Tories, i Västtyskland av CSU osv. Mot denna lösning står alltså den kollektivkapitalistiska som idag bärs fram av socialdemokratien och eurokommunismen, allt enligt AJ/PRs resonemang.

Vi måste först återupprepa vår fråga: hur är en stabilisering av kapitalismen i världsmåttstock möjlig utan just dessa reaktionära attacker på arbetarklassen? Kamraternas påståenden i den senaste artikeln bevisar definitivt inte hur deras modell skall lösa problemen med den sjunkande profitkvoten och svårigheterna att realisera det producerade (mer)värdet.

Bortsett från denna fråga så är väl ändå deras bild en skönmålning av verkligheten. Ty inte är det väl enbart reaktionärerna dvs kapitalisterna och yttersta högern — som förespråkar reallönesänkningar. Detta är ju innebörden i den konkreta politik som socialdemokraterna och eurokommunisterna bedriver runt om i Europa! Är det så förtvivlat svårt att se att de organisationer, som enligt TH/PR/AJ skall bära fram den kollektivkapitalistiska modellen som alternativ till de reaktionära lösningarna, idag är den mest effektiva länken för Europas borgarklass för att förmedla just de reaktionära lösningarna till arbetarklassen! Och detta av den anledningen att de verkliga reaktionärerna idag inte är tillräckligt starka för att själva och till fullo genomdriva sina lösningar. En konkret genomgång av utvecklingen i några europeiska länder borde vara nog för att bevisa detta.

Låt oss börja med Västtyskland i vilket land det enligt kamraterna är CSU (dvs högerflygeln av CDU) som står för de reaktionära lösningarna. Vi håller självfallet med om att Frans Josef Strauss politik är betydligt mer reaktionär än Helmuth Schmidts. Men den grundläggande skillnad som TH/PR/AJ målar upp vad gäller den ekonomiska politiken mellan CSU och SPD finns faktiskt inte. Ty vem är det, om inte de regerande socialdemokraterna som gått i spetsen för reformstopp, reallönesänkningar, profitkvothöjningar och optimal arbetslöshet?

Genom sina ”löneriktlinjer” och ”orienteringsramar” har regeringarna Brandt och Schmidt hållit tillbaka de västtyska arbetarnas löneökningar. De har proklamerat och genomfört ett nära nog totalt reformstopp. Den ekonomiska politiken har påskyndat en traditionell rengöringsprocess inom näringslivet. För borgarklassen har detta resulterat i att den tidigare sjunkande profitkvoten av allt att döma nu börjat vända uppåt igen. Vad denna ekonomiska politik betytt för arbetarklassen kan bäst redovisas i följande siffror:

Sedan hösten 1973 har 30 000 företag slagit igen. Under ett enda år, 1976, skedde 400 företagssammanslagningar mellan storföretag. För arbetarklassen har detta betytt att 1,3 miljoner arbetstillfällen försvunnit.

- Mellan 1974 och 1976 låg arbetslösheten kring 1 miljon arbetslösa. Idag är den närmare 1,5 miljoner!
- Trots denna massiva minskning av antalet sysselsatta har den reala bruttonationalprodukten stigit alla år utom 1975.
- De tre senaste åren har arbetarklassens reallöner sjunkit.

Genom att öka produktiviteten och hålla lönerna nere har kapitalisterna således i Västtyskland, med socialdemokratins stöd, lyckats omfördela mervärdet till sin fördel! Detta är det verkliga innehållet i Brandts och Schmidts politik!¹⁶

Vi ska inte trötta läsarna med samma siffergenomgång för alla europeiska länder där

¹⁶ Om SPDs ekonomiska politik se bl.a. W. Wolfs artikel ”Zehn Jahre Regierungspartei Sozialdemokratie” i *Die Internationale* nr 11 april 1977 och A. Armands artikel i *Inprecor* nr 12 new series samt en mängd artiklar av Winfried Wolf i *Was Tun*.

socialdemokraterna sitter vid rodret. Det torde vara välbekant att deras ekonomiska politik har samma arbetarfientliga innehåll antingen den heter ”Direkte Aktion” som i Västtyskland, ”Forlikningsöverenskommelser” som i Danmark eller ”Social contract” som i England.

För oss är det en gåta hur kamrater som säger sig stå på den revolutionära marxismens grund kan föreslå ett stöd till en sådan politik!

Saken är inte bättre om vi granskar den politik som de stora eurokommunistiska partierna står för idag.

Dessa partier har en retorik som klart skiljer dem från SPD i Västtyskland. Enrico Berlinguer predikar inte lika öppet som Helmut Schmidt kapitalets ekonomiska filosofi. PCI döljer sin politik i tal om ”renovera” det italienska samhället. Liksom PR/AJ/TH säger sig det italienska kommunistpartiet stå för en politik som ska förvandla den krisdrabbade kapitalismen till en modern, rationell och dynamisk kapitalism. Också för PCI är metoden en ”ekonomisk planering” inom kapitalismens ramar. Men vad går denna planering ut på egentligen? Kan den lösa problemet med profiterna för borgarklassen på annat sätt än Helmut Schmidt? Uppenbarligen inte! Berlinguer sammanfattade själv vad det hela rör sig om när han sade:

– De gamla härskande klasserna och de gamla politikerna är inte längre förmögna att påtvinga arbetarklassen uppoffringar; idag måste de be oss att göra det, och de frågar oss ...¹⁷

Kapitalisterna, reaktionärerna frågar och PCI — det parti som enligt TH/PR/AJ ska bära fram alternativet — bugar och svarar ja på alltihop! Sådan är verkligheten i Italien. I tyst eller öppet samförstånd med Kristdemokraterna och Andreotti totar man sedan ihop den ena undantagsplanen efter den andra. Undantagsplaner som undantagslöst har betytt höjda skatter och avgifter samtidigt som lönerna frusits!¹⁸

Det är bara fullt logiskt att det andra stora Eurokommunistiska partiet — PCE, det spanska kommunistpartiet, för några dagar sedan undertecknade ett liknande ekonomiskt åtstramningspaket.

Utifrån dessa exempel borde det stå klart att den trend som gör sig gällande i dagens Västeuropa inte är några försök a la kamraternas kollektivkapitalism utan gamla hederligt beprövade metoder, oavsett om det är reaktionärerna eller de framsynta socialdemokraterna som sitter vid regeringsmakten. Orsaken till detta är nog så enkel som att det är de gamla beprövade metoderna och inte kollektivkapitalismen, som är lösningen på den kris kapitalismen idag befinner sig i ...

Därför är de alternativ som TH/PR/AJ sätter upp och bjuder oss välja mellan falska. Valet står inte mellan kollektivkapitalism och Friedmanska lösningar. Reformisterna försöker få oss att tro det för att kunna trumfa igenom sina lösningar. Men dessa lösningar är också den europeiska borgarklassens. Ja, vi kan säga att det är det enda sätt på vilket de idag kan attackera arbetarklassen, att förändra styrkeförhållandena till sin förmån och på så sätt bereda vägen för mer definitiva attacker i morgon. Berlinguer har helt rätt när han konstaterar att de ber oss (dvs PCI) att göra vad de idag inte själva kan göra.

Det alternativ TH/PR/AJ, liksom det alternativ Berlinguer ställer upp är därför inget alternativ till kapitalisternas politik utan det första steget på vägen mot stora och avgörande nederlag för arbetarklassen. Valet står därför inte mellan förkylning och lunginflammation. Ty den förkylning som PR/TH/AJ ordinerar är början till en livshotande lunginflammation!

Arbetare och tjänstemän kommer inte ta den på allvar som inte mer vårdar vare sig sin egen

¹⁷ Cit. i Mandels artikel ”Eurocommunism and austerity: the example of Italy” i *Inprecor* nr 9 new series

¹⁸ Se bl.a. *Inprecor* nr 4 new series

eller massornas hälsa!

Att vi vägrar att välja mellan Friedmanska lösningar och kollektivkapitalism innebär nu inte som kamraterna försöker göra gällande att ”vi utesluter oss själva som framtida alternativ.” Vår närhet till verkligheten, för att citera PR/AJ, förbjuder oss att hysa sådan pessimism. Vi är därmed inne på den andra av de två frågor som PR/AJ pekade på som centrala för debatten: nämligen bedömningen av de kommande årens utveckling i Europa och möjligheterna till revolutionära genombrott i ett flertal länder.

II.

I sin senaste artikel skriver kamraterna: – Tror man på snara revolutionära genombrott och en fortsatt tillväxt av det antikapitalistiska ”massavantgardet” är det inte lika självklart att stödja en enhetlig arbetarrörelse som visserligen är reformistisk men utgör det enda realistiska alternativet idag till den borgerliga offensivens utveckling på bredden och djupet.

– Vi bedömer en internationell socialistisk revolution som mycket osannolik under de närmaste tio åren, utvecklingen i Spanien, Italien, Frankrike osv, kan i bästa fall föra vänsterreformister till makten, och dessa kan i vissa fall ge konkreta om än tillfälliga lösningar på flera av kapitalismens viktigaste problem idag. (Sid 35)

Mot dessa påståenden vill vi hävda dels att det inte existerar några reformistiska realistiska alternativ till den borgerliga offensivens utveckling dels att förutsättningarna för revolutionära genombrott i Europa är större än på mycket länge i historien. Vi vill inte spekulera om sådana genombrott kommer att kunna ske denna sidan nyåret 1987 eller ej. Vi håller det dock för högst troligt att förrevolutionära och revolutionära strider kommer att äga rum i södra Europa under den närmaste tioårsperioden. När vi hävdar att förutsättningarna för segerrika revolutioner är större än på mycket länge grundar vi detta på såväl objektiva som subjektiva faktorer hos den europeiska arbetarklassen. Vi ska nedan diskutera båda dessa saker.

I vår första artikel skrev vi att kapitalismen i arbetarklassen har skapat sin egen dödgrävare och att kapitalismens utveckling har en klar tendens att stärka arbetarklassens objektiva styrka. AJ/PR försöker gendriva vår tes. De skriver:

– Vulgärmarxismen (som aldrig konkretiserar sina slutsatser) överdriver kraftigt den koncentrerande effekt kapitalismens utveckling haft på arbetarklassen.

De exemplifierar sedan med arbetarklassens utveckling i Sverige från slutet av 1800-talet fram till mitten av 1960-talet. De finner då att antalet arbetare per arbetsplats under 100 år blott ökat med tolv — från 50 till 62 — och att den andel arbetare som återfinns i företag med mer än tusen anställda mellan 1913 och 1965 ökat med drygt tio procent — från 8,2 procent till 17,1 procent. Därmed anser de sig ha bevisat att ”de traditionella och delvis vulgärmarxistiska teserna om arbetarklassen inte håller i jämförelse med verkligheten och inte heller är relevanta i problemställningen är ”arbetarklassen objektivt revolutionär”.

Innan vi går vidare måste vi här göra ett påpekande om AJ/PRs argumentationsteknik. I vår artikel konstaterade vi ”att genom sin storlek och genom sin nyckelroll i produktionsprocessen” äger arbetarklassen som enda klass i det utvecklade kapitalistiska samhället den sociala kraft som krävs för att krossa kapitalismen.

AJ/PKs motargument är att ”vulgärmarxisterna” starkt överdriver den koncentrerande effekt kapitalismen har på arbetarklassen. Begreppet ”vulgärmarxism” återkommer vid flera tillfällen i deras artiklar. Vi får emellertid sällan reda på vad/vilka de syftar på. Ibland får vi uppfattningen att det mest refererar till författarnas egen föreställning om marxismen. Och vad menar de konkret att vulgärmarxisterna påstår i fråga om arbetarklassens koncentration när ”de starkt överdriver”? Det får vi aldrig veta.

Måhända syftar denna gång ”vulgärmarxismen” på den uppfattning om marxismen som brukar föras till torgs i borgerliga hand- och skolböcker; en uppfattning som revisionismen också gjort till sin för att bekvämt kunna avfärda marxismen. Edvard Bernstein hävdade exempelvis på sin tid att det var ett avgörande kännetecken hos marxismen att den trodde på en ständigt fortlöpande och oavbruten koncentrationsprocess av industrin och därmed av arbetarklassen. Att småföretagens andel höll sig nära nog konstant eller minskade mycket lite blev för honom ett argument mot marxismen.

Om det är på denna uppfattning kamraterna syftar när de talar om vulgärmarxism är vi naturligtvis helt överens. Vi har aldrig påstått något sådant. På denna punkt, som på många andra, håller vi oss till de s.k. klassiska marxisterna och inte de klassiska förvrängarna! Och bland de förra kommer inte PR/AJ att hitta något stöd för dylika vulgärmarxistiska teser — om de nu händelsevis hade trott det. Rosa Luxemburg, Bernsteins vassaste opponent, konstaterar exempelvis i sin bok *Sociala reformer eller revolution*:

– Också här är (Bernstein) ett offer för sina egna missförstånd. Det vore verkligen att uppfatta storindustrins utveckling alldeles felaktigt, om man väntade sig, att de medelstora företagen stegvis skulle försvinna från skådeplatsen.¹⁹

När kamraterna därför konstaterar att de mindre företagen har bibehållit sina positioner mellan 1913 och 1965 så vederlägger de Bernsteins gamla uppfattning om marxismens syn på denna företeelse. Det kan nog vara på sin plats att påpeka.

Vad gäller kamraternas slutsatser av de siffror de presenterar vill vi i övrigt göra följande kommentarer:

- Att de valt ett land (Sverige) där industrikoncentrationen till följd av bl.a. den sena industrialiseringen, var ganska stor redan från början. För att få fram mer bärkraftiga siffror borde man undersöka ett större område.
- Att de siffror de redovisar trots detta som de själva påpekar uppvisar en betydande ökning i den största gruppen — dvs företag med mer än tusen anställda.
- Att man inte kan mäta koncentrationens effekter på arbetarklassens objektiva styrka på ett enkelt numeriskt sätt. En ökad koncentration av arbetarklassen ger större effekter på arbetarklassens sociala styrka än de numeriska förhållandena mellan små och stora företag visar, därför att de stora företagen har en större betydelse i samhället än de små.
- Att PR/AJ bara redovisar siffror för arbetarklassens förändring vad gäller små och stora företag men inte behandlar den förändring av samhällets klasstruktur som ägt rum under samma period.
- Hade man gjort en sådan redovisning hade man funnit att småborgerligheten starkt decimerats samtidigt som andelen lönearbetare stigit.²⁰ Denna kvantitativa tillväxt nämnde vi också som en del av den process som stärker arbetarklassens sociala styrka.
- Vi vill slutligen påpeka att när vi talar om arbetarklassen är vi inte bundna av den mycket snäva definition av arbetare som PR/AJ gör när de till denna kategori endast räknar den manuellt arbetande delen av mervärdeproducenterna. Varken arbetets karaktär som manuellt eller icke-manuellt eller dess funktion som mervärdeproducerande eller ej har något att göra med den marxiska definitionen av begreppet arbetarklass. Till arbetarklassen räknar vi de som står under ständigt tvång att sälja sin egen arbetskraft. Denna definition

¹⁹ Rosa Luxemburg: *Sociala reformer eller revolution* i samlingsvolymen *Jag var, jag är, jag blir* Uddevalla 1966

²⁰ Se Therborns undersökningar av klasstrukturen i Sverige bl.a. i *Zenit* nr. 2/1972

innebär självfallet inte att vi anser den utveckling som ägt rum med ett starkt växande tjänstemannaskikt som oväsentligt — långt därifrån. Men vår definition ställer den utvecklingen i något annorlunda ljus. Där kamraterna AJ/PR ser en klar nedgång kan vi peka på en uppgång av arbetarklassens storlek; där de endast ser ökad heterogenitet kan vi dessutom peka på homogeniserande drag!

Om vi går utanför Sveriges gränser och ser på det hela i ett europeiskt perspektiv blir detta än mer tydligt. I Europeisk skala menar vi att det förhåller sig som så att den dominerande trenden sedan andra världskriget har varit en homogenisering av proletariatet. Orsaken till detta är helt enkelt den forcerade industrialiseringen i flera av Europas länder och landsdelar. Denna industrialisering har till största delen skett inom metallindustrin och därmed medfört en relativt minskad betydelse för exempelvis gruv- och textilindustrin. Framför allt har det emellertid medfört en oerhörd social omvandling av vissa länder i Europa och ett stärkande av arbetarklassen som objektiv klass! På den organisatoriska nivån har denna process också stärkt arbetarklassen. Vi kan se det i en ökad tillströmning till fackföreningarna. I Frankrike är idag exempelvis 80 procent av metallarbetarna fackligt organiserade. Antalet länder med en facklig organisationsgrad på över 60 procent har ökat markant. I flera länder har denna utveckling också lagt den sociala grunden till den kampberedskap och politisering vi idag kan bevittna hos dessa länders arbetarklass!

Ett av de länder i vilket vi konkret kan studera denna process är Spanien. Låt oss först med några siffror peka på den sociala omvandlingen under efterkrigstiden i Spanien.²¹

Mellan 1950 och 1970 minskade andelen jordbrukare av Spaniens förvärvsarbetare från 48,6% till 29,1%. Av den totala befolkningen minskade andelen jordbrukare från 17% 1960 till 5% 1975. Samtidigt som antalet jordbrukare minskade steg antalet lönearbetare och industriarbetare. Närmare 70 procent av den aktiva befolkningen räknas idag till kategorin löneanställda. Av dessa ca 9 miljoner löneanställda är ca 60 procent, dvs drygt 5 miljoner industriarbetare. Det betyder att det i dagens Spanien finns mer än fem gånger så många industriarbetare som vid tidpunkten för den spanska revolutionen på 30-talet! Inom tjänstesektorn finns ca 4 miljoner löneanställda och inom jordbruket ca 1 miljon.

Sammanfattningsvis innebär detta att kapitalismens utveckling under tiden efter andra världskriget kraftigt har stärkt den spanska arbetarklassens sociala styrka!

Det är nödvändigt att ha denna forcerade sociala omvandling av Spanien i minnet för att förstå vad som skett/sker i detta land sedan mitten av sextiotalet. Hundratusentals och åter hundratusentals unga människor har under Francotiden ryckts upp från sin gamla sociala miljö och slussats in i kapitalets verkliga grottekvarnar; i stora och moderna industrianläggningar runt om i Spanien. Bland denna arbetarklass har det utvecklats en kampberedskap och aktivitet vars jämförelse Europa inte upplevt på många decennier, ja troligen inte sedan tiden efter första världskriget. Denna unga och stridbara arbetarklass har samtidigt haft förmånen och förmågan att tillägna sig de mest avancerade dragen i sina klassbröders och klassystrars kamp i andra europeiska länder under efterkrigstiden; erfarenheterna från maj 68 i Frankrike och händelserna i Italien 1969. Det är kombinationen av samtliga dessa faktorer — den forcerade industrialiseringen, stridbarheten och den höga kvalitén på kampens organisering som lagt grunden till ett revolutionärt massavantgarde bland den spanska arbetarklassen idag.

---

²¹ De flesta av dessa siffror och en stor del av resonemanget bygger på anteckningar från ett internationellt seminarium om den europeiska arbetarklassens historia och utveckling, som Fjärde Internationalens Förenade Sekretariat anordnade med representanter från olika sektioners PB-medlemmar 1976, och där en av oss hade tillfälle att delta. Se emellertid också en utmärkt artikel av Pavel Rachmetov i *Die Internationale* nr 10 okt. 1976.

I kampsituation efter kampsituation, i generalstrejk efter generalstrejk har detta mass-avantgarde bevisat sin existens och sin förmåga att dra med sig en stor del av den spanska arbetarklassen i en öppen kamp. Det är detta massavantgarde och denna arbetarklass som alltsedan Francos död effektivt har punkterat varje försök av regimen att hålla tillbaka masskampen eller att påtvinga massorna sina reaktionära ekonomiska paket. Det finns inget som tyder på att denna förmåga till öppen och välorganiserad kamp minskat sedan valen till Cortes i juli. I flera stora industristäder har hundratusentals människor demonstrerat och/eller strejkat mot regeringens ekonomiska politik. I denna kamp har det mönster från förrevolutionära situationer vi diskuterade i vår första artikel givit sig till känna gång på gång: en arbetardemokratisk organisering av fabrikskommittéer, bostadskommittéer, lokala rådskommittéer osv. I flera strejker och från många fabrikskommittéer reses krav på nationaliseringar under arbetarkontroll och liknande krav.

Vi har tidigare påpekat, och beklagat, att PR/AJ i sitt svar på våra första artiklar inte diskuterar hur kampen och arbetarklassens medvetenhet utvecklats under tidigare revolutionära och förrevolutionära stridigheter detta decennium. Hade de tagit upp den diskussionen och dessutom granskat de senaste årens utveckling i Spanien hade de kanske kommit till en annan slutsats än den att det inte finns något verkligt alternativ till den av spanska kommunistpartiet förordade strategin.

Den som granskar den sociala och politiska innebörden i de spanska arbetarmassornas kamp och jämför detta med den politik de stora arbetarpartierna representerar kan inte undgå att se spänningen dem emellan. Där kommunistpartiet och socialistpartiet predikat återhållsamhet och kompromisser med borgarklassen har arbetarklassen i praktiken kört över de stora arbetarpartierna! Det är masskampen — inte borgarnas eller PCEs och PSOEes manipulationer — som drivit fram den demokratisering som ägt rum i Spanien.

Det vore enkelt att av det föregående dra slutsatsen att dessa partier i framtiden mycket snabbt kommer att överflyglas av massorna. Det vore emellertid en förhastad slutsats. Och vi måste medge att FIs förenade sekretariat vid Francoregimens fall drog en slutsats som låg bra nära denna.²² Det vore förhastat, ty vi måste se att det föreligger inte bara en enorm spänning mellan å ena sidan PSOEes och PCEs politik och å andra sidan innehållet i arbetarmassornas kamp och deras medvetenhet.

En stor del av den spanska arbetarklassen har, även om den deltar i en öppen masskamp till och med mot dessa partiets direktiv, politiskt förtroende för de reformistiska arbetarpartierna. Detta kan lätt avläsas av valresultatet i juli detta år, där PSOE fick knappt trettio och PCE knappt tio procent av rösterna.

Denna eftersläpning av det politiska medvetandet i förhållande till massornas eget handlande är ett fenomen som uppträtt vid varje jämförbar historisk process. Den djupare anledningen till detta ligger just i de faktorer vi diskuterade i vår första artikel om varför arbetarklassen inte ständigt är medvetet revolutionär. I ett historiskt perspektiv är det också nödvändigt att påpeka att dessa faktorer, som binder arbetarklassen vid en tro på den borgerliga demokratis institutioner och funktionssätt, verkat starkare i Västeuropa än de gjorde exvis i Ryssland vid tiden för oktoberrevolutionen.²³ Det är troligen också så att de verkar starkare i dagens Västeuropa än 1919 års Västeuropa eller till och med trettiotalets. I de flesta länder till följd av reformisternas mycket långa och starka dominans över arbetarklassen ibland i kombination med en försvagning av den kommunistiska traditionen som i Västtyskland; i andra länder som en följd av den socialdemokratisering som skett av de kommunistiska partierna. I länder som

²² Vi tänker på den av FS antagna resolutionen från maj 1975, publicerad i denna tidskrift nr 4/75

²³ Se bl.a. Perry Andersons artikel om Gramsci i *NLR* nr 100

Portugal och Spanien som i decennier inte upplevt borgerlig demokrati föder detta faktum en (nyvunnen) tro på den borgerliga demokratins institutioner.

Den slutsats vi måste dra av detta är att det i dagens Västeuropa är svårare för massorna att bryta igenom den borgerliga ideologins (och reformismens) hegemoni än det var både i Ryssland 1917 och vid tidigare revolutionära processer i Västeuropa och att det kräver en längre tids skolning i den revolutionära processen.²⁴

Men vad som inte förändrat sig är det mål som massornas medvetande måste nå fram till för att en segerrik revolution ska vara möjlig: nödvändigheten av att bryta med den gamla statsapparaten, den historiskt förverkade borgerliga demokratin, till förmån för den proletära statsapparaten, den proletära demokratin.

Vi måste omedelbart tillägga att vi inte menar att det är nödvändigt med några fulländade arbetardemokratiska organ eller med en viss på förhand bestämd uppbyggnad av dessa; ej heller ett medvetande hos massorna som på liknande sätt kan pressas in i en på förhand uppgjord detaljmall. Som alltid kommer verkligheten att bli mer myllrande än vad teorin kan åskådliggöra. Att inte inse detta vore att på förhand försätta sig i ett sekteristiskt förhållningssätt till massornas kamp — ett misstag som stora delar av den portugisiska vänstern gjorde 1974-75. Vad vi diskuterar är den grundläggande inriktningen, det avgörande brottet med olika varianter av reformistisk strategi, som kommer att vara nödvändigt. Det innebär att vi bestämt avvisar tron på ett ”demokratiskt brott” inom den existerande statsapparaten som en möjlig väg till statsapparaten och att vi avvisar tron på att en slutlig sammanstötning (i en eller annan form) kan undvikas mellan de två makter som kommer att konstituera dubbelmakten i samhället.

Denna vår utgångspunkt, som hänger nära samman med vårt fördömande av TH/PR/ AJs tro på olika reformistiska projekt som löntagarfonder och PCI ”reoveringsprojekt” som möjliga projekt för att rädda kapitalismen, avsetter spår i den revolutionära strategi och taktik vi förespråkar.

I den process som idag utvecklas i Spanien är revolutionärernas huvuduppgift, inte att ge politiskt stöd till de projekt som PCE eller PSOE försöker genomföra utan att tvärtom motarbeta dessa projekt genom att outtröttligt försöka utveckla arbetarklassens enhet och organisering i den kamp som faktiskt förs. Det betyder att i den spänning som finns mellan den verkliga innebörden i massornas kamp och deras politiska förtroende för reformistiska projekt är vår huvuduppgift att utveckla den förra, inte att politiskt stödja den senare.

En annan och vidare fråga är vad detta innebär och hur detta ska göras konkret? Innebär det att våra spanska kamrater idag som huvudparollen för sitt arbete ska resa paroller som ”Nej till reformisternas projekt — utveckla och centralisera arbetarråden – ned med borgarstaten”?

Nej, vi föreslår inte något sådant. Det är inte heller så våra kamrater i LCR idag agerar. Att på detta sätt ställa arbetarklassens enhet och självständiga organisering i motsättning till PCEs och PSOE:s politik vore att blunda för den spänning som existerar mellan massornas kamp och deras förtroende för dessa partier, dvs blunda för det faktum att majoriteten av den spanska arbetarklassen fortfarande har illusioner om PSOE och PCE.

AJ/PR konstaterar i sin artikel att massorna själva, genom sin praktik, måste erfara att de reformistiska partiernas politik inte är tillräcklig för att genomföra socialismen, innan de är beredda att pröva vårt alternativ. Vi håller med om detta — men inte om den slutsats som AJ/PR drar av sitt påstående: nämligen att detta innebär att vi måste politiskt stödja de projekt som de reformistiska partierna föreslår. En sådan strategi/taktik innebär att ensidigt ta fasta på

²⁴ Förutom P. Anderssons artikel om Gramsci se också intervjun med E. Mandel i Samma nr. av *NLR*.

den ena sidan i den spänning mellan massornas kamp och medvetande, vi flera gånger påpekat. Istället för att hjälpa massorna till att inse att det krävs något kvalitativt annat kommer den strategin/ taktiken att bidra till att avvärja massorna inför det ögonblick då reformisternas projekt visar sig otillräckligt, ja kontrarevolutionärt! I det avseendet finns det ingen skillnad mellan ett helhjärtat stöd till det spanska kommunistpartiets flörtande med Suares, till det italienska kommunistpartiets ”historiska kompromiss”, till vänsterunionens projekt i Frankrike och det helhjärtade stöd som vissa grupper gav Allendes reformprojekt i Chile. Bakom kröken ser den vägen inte mycket annorlunda ut i Europa än den gjorde i Latinamerika.

Vi menar att det, utöver ett ständigt dogmatiskt rop på den perfekta arbetarstaten eller ett helhjärtat stöd till reformisternas projekt, finns ett tredje förhållningssätt. Ett förhållningssätt som förenar den grundläggande inriktning för revolutionärerna vi tidigare skisserat med en verkningsfull taktik gentemot reformisterna och de av dem behärskade massorna; en taktik som tar hänsyn till just spänningen mellan massornas kamp och deras medvetande.

Den taktiken innebär att i den kamp som idag förekommer resa krav som konkret svarar mot massornas behov, och samtidigt förenar och organiserar dem i denna kamp. Mot reformisternas politik som innebär ett stöd åt Moncloa-pakten ställer våra kamrater i LCR kravet på ett oavvisligt försvar av arbetarnas köpkraft och övriga omedelbara behov. De föreslår organiserad kamp för dessa krav genom att ta hänsyn både till de möjligheter till basorganisering som finns och massornas illusioner om de stora arbetarpartierna. Så här skriver de i ett uttalande strax efter Moncloapakten:

Det behövs en enhetsplattform för kampen, som innehåller klara mål som svarar mot vad arbetarklassen önskar sig, som svarar mot vad den önskar vinna, och inte mot vad UCD och storkapitalet önskar påtvinga oss.

– Ett arbetarblock måste bildas i Cortes (spanska parlamentet) för att bekämpa alla politiska och konstitutionella projekt från bourgeoisins sida, för att kräva en folkomröstning om regeringens form samt inom denna ram och tillsammans med alla arbetarorganisationer och folkorganisationer kräva en republik. Det måste kräva erkännandet i konstitutionen av nationernas självbestämmanderätt, regionernas rätt till autonomi . . . det måste kräva det juridiska och konstitutionella upplösandet av alla repressiva organ och statsapparatens utrensning på alla nivåer.

– Ett förenat, samordnande organ måste bildas av alla fackföreningsfederationerna för att stimulera diskussionerna i alla fabriker och alla andra platser om hur Moncloapakten ska bekämpas. Kampdagar måste organiseras med kvinnoorganisationer, ungdomsorganisationer, kvartersföreningar och arbetarpartierna. Dessa måste mynna ut i en nationell kampdag. Valen till fabriksråden måste försiggå på basis av öppna listor med proportionell representation av alla strömningar inom arbetarrörelsen. Dessa råd måste samordnas sinsemellan och länkas till fackföreningsfederationerna.

– Vi måste kräva att de kommunala valen hålls före den 15 december och vi måste upprätta enade kontrollkommissioner i alla kommuner. Vi måste kämpa för en arbetarmajoritet i dessa val och för det ändamålet formera en enad arbetarklasslista kring ett program i arbetarnas intresse.

– LCR förnyar sin appell till militanter i PSOE och PCE: kräv att era ledare bryter med Moncloapakten och påtar sig sina ansvarigheter i det gemensamma organiserandet av kampen mot denna pakt.

– I vår strävan efter att stärka enheten och kampberedskapen bland arbetarna i den politiska och sociala kamp som nu tonar fram kommer vi att bemöda oss om att övertyga

arbetarklassen att för att lösa problemen i samhället måste arbetarna kämpa för makten, och kräver att de partier för vilka majoriteten av arbetarna nu har förtroende, PSOE och PCE, bildar en regering som baserar sig på arbetarnas och folkets mobilisering och tillfredsställer arbetarnas krav.²⁵

Det är uppenbart att denna politik som LCR bedriver i allra högsta grad tar hänsyn till massornas nuvarande medvetande, deras förtroende för PSOE och PCE, utan att för den skull ge ett vittens politiskt stöd till dessa partiers reformistiska projekt men också utan att ge upp den grundläggande inriktningen på att försöka utveckla arbetarklassens enhet och proletära organisering i kampen — dvs en inriktning som utmanar reformisternas projekt och bidrar till att öka förståelsen hos massorna för nödvändigheten att bryta med dessa projekt.

Vi har gjort den här utvecklingen om LCRs taktik idag för att visa att den stelbenthet som AJ/PR/TH tillskriver KAFs och Fjärde Internationalens syn på strategi och taktik inte på något sätt stämmer med verkligheten. Vi ska villigt erkänna att varken Internationalen i sin helhet eller någon enskild sektion — inklusive den spanska under hela den period av skärpta sociala strider som kännetecknat den europeiska klasskampen under slutet av 60-talet och under 70-talet har haft en väl utarbetad syn i dessa frågor. Men Fjärde Internationalen förkroppsligar både en grundläggande förståelse för skeendet i en revolutionär process och de viktigaste elementen i en enhetstaktik gentemot massan av arbetarna. Allt detta var en del av det teoretiska arv som Fjärde Internationalen under decennier fört vidare från Lenin och Tredje Internationalens första år.

Vi vet idag att det inte räcker att upprepa gamla sanningar och analyser om ryska revolutionen, 20-talets enhetsfronttaktik eller orsakerna till nederlagen på 30-talet. De revolutioner som Europa idag går havande med kommer inte att vara enkla blå kopior av Lenins, Trotskij's och de ryska massornas revolution för exakt 60 år sedan. Den europeiska revolutionen kommer i en mening att vara mer svår genomförbar, den kommer att kräva mer — både av massorna och deras ledare. Den som har följt den internationella teoretiska debatten om dessa problem eller studerat Fjärde Internationalens politiska utveckling i sin helhet eller i enskilda länder kan också konstatera att Internationalen varit förmögen att fördjupa förståelsen av de processer som Europa står inför och utveckla sina teorier och sin praktik.

Rosa Luxemburg, som ägde en djup förståelse för dynamiken i en revolutionär process, skrev en gång ”att revolutionens naturlag kräver ett snabbt avgörande: antingen körs lokomotivet för full ånga uppför den historiska backen till dess högsta höjd eller också rullar det av sin egen tyngd tillbaka i sin utgångsställning och dem, som med sina svaga krafter vill hålla sig kvar på halva vägen, hjälplöst med sig i avgrunden.”²⁶

Den bilden gäller — *mutatis mutandis* — också dagens revolutionära strider i Europa. Det är längre till den historiska backens högsta höjd och dess morfologi liknar mer de svenska fjällens än de polska Karpaternas: Innan den sista branta stigningen upp till toppen kommer lokomotivet att passera flera krön men också flera svackor. En tillfällig motgång har inte styrkan att dra ned det till utgångsläget — bara till den bakomliggande svackan. Lokomotivet har förändrats; dess kraftpotential har ökat och det drivs med en mer utvecklad teknik.

– Men när den sista stigningen nalkas, när den högsta höjden börjar skymta kommer det inte heller den här gången att finnas någon annan återvändo än den som leder ner till backens fot. Då är en avgörande kraftmätning oundviklig, lokomotivet måste gå för full fart, eller för att överge bildspråket: proletariats kamp måste leda fram till en dubbelmaktssituation och en avgörande strid med kapitalets makter. Därför är den taktik AJ/PR/TH föreslår livsfarlig.

²⁵ *Inprecor* no 15 new series sid 7

²⁶ Rosa Luxemburg: *Den ryska revolutionen* sid 28 Sthlm 1972

De mindre backkrön, de mindre kraftmätningar, som finns på vägen dit måste utnyttjas som en träning för att kunna nå toppen. Det är därför vi insisterar på att den grundläggande inriktningen på vår revolutionära strategi måste vara arbetarklassens enhet och självständiga organisering. Utvecklingen i Spanien ger oss gott hopp om att det är en framkomlig väg — att den europeiska revolutionen är möjlig.

Taktiken gentemot socialdemokratin

Vad har denna diskussion om utvecklingen i Spanien och den europeiska revolutionen för relevans för Sverige och vårt förhållningssätt till socialdemokratin och löntagarfonderna? En hel del.

Vi menar att samma grundläggande villkor gäller för den svenska revolutionen som den europeiska. Vi tror inte det är möjligt med någon socialistisk samhällsomvandling i Sverige utan föregående perioder av dubbelmaktssituationer — om än det är mycket möjligt att dessa kommer att ta sig mer deformerade former än kanske i något annat land i Europa.

När TH/AJ/PR diskuterar taktiken gentemot socialdemokratin tar de inte alls hänsyn till detta. Ja, de diskuterar överhuvudtaget den revolutionära processen mycket knapphändigt. Istället tar de på ett ensidigt sätt sin utgångspunkt i arbetarklassens nuvarande medvetenhetsnivå — dvs dess nästan totala uppknytning till socialdemokratin. Det är då inte underligt att de hamnar i en opportunistisk taktik gentemot SAP.

En revolutionär strategi och taktik måste ta hänsyn till bl.a. båda dessa faktorer. Den revolutionära politiken måste formas med hänsyn såväl till de nuvarande omständigheterna inom klassen som de krav som den framtida revolutionära processen ställer på den. På den taktiska nivån är det med dessa utgångspunkter fullt möjligt att finna ett svar, som ligger bortom TH/AJ/PRs opportunistiska men hitom den förstelnade och dogmatiska propagandism de tillskriver oss.

Vårt nej till löntagarfonderna utgår från en grundläggande uppfattning att en revolutionär organisation aldrig tjänar på att försöka lura arbetarklassen. Vi tror nämligen inte att det slag av reformer som löntagarfonderna tillhör gynnar kampen för socialismen — än mindre att de skulle kunna leda oss dit. Men ett nej till löntagarfonderna innebär inte att vi saknar ett taktiskt förhållningssätt gentemot socialdemokratin, bara att våra utgångspunkter för denna taktik är annorlunda än TH/AJ/PRs: dels kravet på att taktiken ska vara sammanbunden med den ovan skisserade strategiska inriktningen, dels den nuvarande ekonomiska krisen och massornas direkta upplevelser av denna, inklusive deras tro på socialdemokratin.

– Vi hävdade redan i vår förra artikel, att den svenska arbetarklassen i den nuvarande ekonomiska krisen inte kommer att låta sig ”stillas” med löntagarfonder och tal om, att den om några decennier kommer att stå som ägare till de krisdrabbade industrierna. Däremot menar vi att det är fullt möjligt att börja förankra delar av, det enligt TH/ PR ”föräldrade”, övergångsprogrammet — speciellt den viktiga frågan om arbetarkontrollen. Vi har i våra tidigare artiklar behandlat frågan om arbetarkontrollens centrala betydelse för en revolutionär strategi, och upprepar därför inte detta här. Men både till sitt politiska innehåll och till de kampformer den fordrar och stimulerar utgör den en mäktig hävstång i kampen för socialismen.

Att idag försöka förankra ett med arbetarkontrollen förknippat perspektiv bland ett växande skikt av lönearbetare — att efter förmåga bidra till att skola ett revolutionärt arbetar-avantgarde — det är Kommunistiska Arbetarförbundets viktigaste uppgift. Det är det bästa sätt vi kan bidra till att borgaroffensiven slås tillbaka och en bättre grund läggs för framtida strider.

– Den objektiva ekonomiska och sociala utvecklingen gör idag detta perspektiv alltmer möjligt att förverkliga. Men vi kommer bara att lyckas om vi förmår utarbeta en korrekt taktik gentemot socialdemokratin och de av reformismen dominerade arbetarna. Vad vi förespråkar är givetvis inte en abstrakt propaganda eller agitation för arbetarkontrollen i allmänhet eller några andra slogans från 1938 års övergångsprogram. Nej, vi måste kunna ange konkreta alternativ för vilka krav och på vilket sätt kampen idag skall föras. Och vi får ”inte rygga tillbaka för” att försöka förankra detta alternativ bland massorna genom att av dess organisationer och ledningar kräva att de tar upp kampen för detta alternativ.

På den nivån och i den omfattning det idag är möjligt för oss, med våra begränsade styrkor, försöker vi på detta sätt bygga upp och stärka enheten i kampen mot borgaroffensiven och för de viktigaste klasskraven.

Och det konkreta alternativ vi lägger fram det kan inte heta ”ett odelat stöd till löntagarfonderna”. Låt oss ta ett konkret exempel: stålkrisen. Vad ska vi enligt TH/ PR/AJ erbjuda för svar till de arbetare som på Domnarvet och andra stålindustrier idag hotas att mista sina jobb? Att vi ska ta kamp för att löntagarfonderna genomförs så snabbt som möjligt, ty då kommer vi snart att stå som ägare till hela skiten? Det vore naturligtvis absurt. Och vi tror nog att kamraterna håller med oss om det. Det löser ju inte ett enda av de omedelbara problem som landets stålverksarbetare står inför idag! Vårt svar, vårt alternativ, måste uppenbarligen ligga på en helt annan nivå. Det måste vara betydligt mera handfasta och konkreta kampkrav! Vad gäller ägandet tar vi kamp för att hela stålindustrin ska konfiskeras — dvs förstatligas utan ett öres ersättning till kapitalisterna. Vi tar vidare kamp för att fackföreningarna skall få kontroll och vetorätt över en rad centrala områden som t.ex. avskedandes och framtida investeringar. I det perspektivet reser vi kraven att ingen skall avskedas utan att det tillgängliga arbetet skall fördelas lika mellan alla arbetare samt att de fackliga organisationerna skall utarbeta en plan för fortsatt och samhällsnyttig produktion.

Vi förknippar inte detta perspektiv med krav på de socialdemokratiska arbetarna att de skall lämna sina organisationer, utan med krav på att de ska ta upp detta perspektiv inom sina organisationer och våra gemensamma fackföreningar. Något annat vore lönlöst, ty de socialdemokratiska massorna kommer inte att överge sitt parti och sina ledare utan att först givits tillfälle att pröva dem i kampen. Vi måste bidra till att den prövningen äger rum. Det är rätt. Men inte genom att uppträda som illusionister och hävda att löntagarfonder, eller någon annan av socialdemokratins idag praktiserade politik, leder ut ur den ekonomiska krisen!

Löntagarfonderna och lönerna

TH/PR/AJ hävdade i sin första artikel att förslaget om löntagarfonder är löne- och kapitalbildningsneutralt, dvs att det inte har någon effekt på lönenivån och kapitalbildningen. Vi tog upp resonemanget om framför allt lönerna och hävdade att kamraterna glömt att ta hänsyn till förslagets lönepolitiska effekter.

När kamraterna skrev att lönerna primärt bestäms av marknaden instämde vi, men påpekade att de bland de sekundära faktorerna bl.a. inte tagit upp de fackliga organisationernas lönepolitik, samt vilken effekt förslaget om löntagarfonder skulle ha på denna. I sitt svar i FI nr 1/77 försöker AJ/PR vifta bort vårt argument med följande mening: ”I själva verket visar påståendet att GK/GIJ inte vet vad marknad innebär i vårt resonemang.” (sid 39) I det följande stycket inkluderar de sedan i princip allting i ”sitt” resonemang om marknaden, inklusive solidarisk lönepolitik och statlig inkomstpolitik. Tacka tusan för att marknaden då bestämmer lönerna — inte bara primärt, utan helt och hållet.

Om vi tidigare hade känt till detta hade vi naturligtvis inte vinklat vår argumentering utifrån det ”primära” och ”sekundära”. Men vi är faktiskt inga tankeläsare och inte heller visste vi att

det var nödvändigt att plöja igenom Eliassons avhandling om ”profits and wage determinations” för att röna ut vad kamraterna menar med ”marknaden i vid mening”. Vi tog helt enkelt för givet att det räckte att läsa deras egen definition:

”Att de ramar som sätts för lönsens storlek primärt är avhängiga dels profitutvecklingen, dels arbetslöshetsgraden, det vill säga den är konjunkturberoende och primärt bestämd av marknaden i vid mening.” Hur skulle någon kunna veta att kamraterna, med en tråd lika osynlig som den skraddarna använde till kejsarens nya kläder, vävt in fackföreningarnas lönepolitik i sin bestämning av ”marknaden i vid mening”?

Ja, hur skulle man kunna ana det när exempelvis en sådan sak som inflationen inte räknades in i marknaden. Den ovan citerade meningen fortsätter nämligen: ”Dessutom påverkas löner klart av inflationen”. (vår kurs.)

Nog om detta. Ty det är ju i sammanhanget en sekundär sak om man räknar in de fackliga organisationernas lönepolitik i marknaden eller ej. Det viktiga är om man relaterar LOs förslag om löntagarfonder till denna lönepolitik! Det var det vi gjorde. Vi vet naturligtvis mycket väl att det inte står i Meidners förslag att ett införande av löntagarfonder kommer att leda till en ännu mer defensiv och avrustad lönepolitik än vad som idag är fallet. Vi stred inte om ordalydelsen i Meidners eller LOs förslag. Vi diskuterade löntagarfonder och lönebildning utifrån en analys av ett fondsystems politiska effekter på fackföreningsrörelsen. Att man då inte bara kan utgå från vad LO-ledningen försöker påskina tog vi för självklart. Det är därför poänglöst när PR/ AJ i sin senaste artikel blott och bart upprepar sitt påstående att ”i de hittillsvarande strukturförslagen finns ingenting som tyder på planer att omedelbart kontrollera lönebildningen,” så länge de inte diskuterar fondförslagets klavbindande effekter på fackföreningsrörelsen.

Sedan både vi och PR/AJ skrev de förra artiklarna har emellertid debatten om löntagarfonderna rullat vidare inom bl.a. SAP och fackföreningsrörelsen. Bland de frågor som tagits upp är också fonderna och lönebildningen. Vad har då hänt? Jo, både socialdemokratiska partiet och LO-ledningen har uttalat dragit den slutsats vi tidigare hävdade att de i praktiken skulle göra: dvs de har tagit fondsystemet som intäkt för att i framtiden hålla tillbaka lönerna! *Aftonbladet* formulerade i en ledare saken på följande sätt:

- Eftersom vi i Sverige i stor enighet valt att leva över våra tillgångar under en tid för att undvika arbetslöshet, måste nu framtida konsumtionsökningar hållas tillbaka till förmån för investeringar.
- Det skulle kunna ske genom att företagets vinster ökas och de privata kapital ägarna står för framtidsplanering och tar förmögenhetsökningarna som uppstår. Detta är ett fördelningspolitiskt och ur demokratisk synvinkel oacceptabelt alternativ.
- Den andra vägen är att löntagarna, som avstår löneutrymme till investeringar, själva är med och bestämmer över kapitalets användning. Det är den väg som leder till trygga jobb och ekonomisk demokrati.
- De löntagarfonder arbetarrörelsen kan samlas kring kommer således att byggas upp av både vinstavsättningar och löneavsättningar.²⁷

Så var det med löntagarfonderna och lönerna. Att det inte fanns svart på vitt i förslaget till LO-kongressen är en annan sak.

Å jämlig å ja, å makta å ja...

I vår förra artikel gjorde vi en skiss över Meidnerfondernas uppkomst och omvandling.

²⁷ *Aftonbladet* den 25/11

Genom en jämförelse med utvecklingen i Västtyskland och andra länder hävdade vi att tanken på ett fondsystem från början hängde intimt samman med 60-talets goda år och de s.k. övervinsterna, samt den solidariska lönepolitikens misslyckande. Att dessa tankar också låg bakom de första förslagen, exempelvis i Metalls motion till 1966 års LO-kongress eller i Geijers lönepolitiska rapport till 1971 års LO-kongress, är uppenbart.

Vi hävdade att perspektivet därefter, under inflytande av de ekonomiska lågkonjunkturerna, förskjutits alltmer mot ”maktfrågan”. Vi menade också att det var fackföreningsbyråkratin som var mest aktiv bakom denna tyngdpunktförskjutning, och att den inte alls sågs med så blida ögon av topparna i partiapparaten.

...å vart tog de vägen?

Vi konstaterar slutligen att partiet efter valnederlaget i september 1976 omedelbart började övertala LO-ledningen om en reträtt i ”maktfrågan” — en reträtt som vi sedan sett upprullad under 1977.

I den djupa strukturkris som under året ”drabbat” flera industribranscher har SAP och LO-ledningen funnit en reträttväg på vilken de kan behålla åtminstone en del av det tidigare skenet: från att betona maktaspekten har löntagarfonderna gått in i ytterligare ett skede där nödvändigheten av riskvilligt kapital till industrin ställs i främsta ledet. I ett brev till partiets och LOs medlemmar skriver Sten Andersson och Rune Molin:

– De av LO-kongressen antagna målen för löntagarfonderna ligger fast. Därtill kommer att man i LO och partiets arbetsgrupp kommit fram till att industriinvesteringarna måste öka och att detta bör ske genom kollektiv kapitalbildning inom ramen för löntagarfondsystemet.²⁸

Visst känns det igen! Gammal traditionell socialdemokratisk politik där en del av arbetarklassens löner skall slussas över till kapitalisterna för att hålla profitjakten igång. Det är bara i sin ordning att denna ”nya” tyngdpunktförskjutning går hand i hand med ett öppet erkännande av att löntagarfonderna skall byggas upp just på bekostnad av arbetarklassens sjunkande reallöner. Det är också helt i sin ordning att man lägger ut ideologiska dimridåer om att ”denna uppoffring” kommer att leda till mera makt och bättre tider framöver. Så lät det också, fast i en annan tonart, när AP-fonderna en gång i tiden introducerades, ja, melodin känns till och med igen från det århundrade då en viss Eduard Bernstein predikade om ”kreditens” ”revolutionära, överkapitalistiska karaktär”, för att citera Rosa Luxemburg.²⁹

På reformisternas himmel finns när allt kommer omkring inte så mycket nytt. Det omdömet gäller också de pelare kamraterna Tom Hansson, Per Reichard och Arne Jarrick försöker bygga till dess stöd. Gör om dem till spjut och ni ska se stjärnorna falla tills himlen rasat ned.

Gert-Inge Johnsson

Göte Kildén

²⁸ Citerat i *Aftonbladet* 25/11

²⁹ Reform eller revolution i Rosa Luxemburg *Jag var, jag är, jag blir* Uddevalla 1966.